

แก่นสารธรรมสงเคราะห์ ในคัมภีร์พุทธ

โดย
สมเด็จพระมหาธีรราชย์

กรรมการมหาเถรสมาคม
ประธานคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม
เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

จุดมโนทัศน์ กั้นกะเตียน

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
โครงการการศึกษาแนวทางสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างสรรค์สิ่งดีสู่สภาพ (สสส.)

แก่นสารารณสงเคราะห์ในคัมภีร์พุทธ

วุฒินันท์ กัททะเตียน

โดย

โครงการการศึกษาแนวทางสารารณสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำนักสนับสนุนสุขภาพองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

โดยความร่วมมือกับสำนักงานฝ่ายสารารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม
และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จุดมโนทัศน์ ก้นกะเตียน
ชุดความรู้สารานสงเคราะห์วิถีพุทธ เล่ม 1
ISBN: 978-616-300-603-5
พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 500 เล่ม

ที่ปรึกษา

พระมงคลชราภรณ์ (สมบัติ ญาณวโร)

เลขาธิการฝ่ายสารานสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุทิศย์ อากาศโร)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

พระครูปลัดสุวัฒนวิธาน (วิมล วิธานโร)

ผู้ช่วยเลขาธิการฝ่ายสารานสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม

นายแพทย์ชาญวิทย์ วสันต์สารสิน

ผู้อำนวยการสำนักสนับสนุนสุขภาพ-องค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

ผู้ประสานงานด้านวิชาการ

คุณยอดขวัญ รุจนกนกนาถ

นักบริหารแผนงานชำนาญการพิเศษ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

คณะทำงานโครงการ

อ.ดร. พิณิจ ลากษณานนท์ หัวหน้าโครงการ

ผศ.ดร. จุดมโนทัศน์ ก้นกะเตียน นักวิจัย

นายสายชล ปัญญชิต นักวิจัย

นายภูเบศ วนิชชานนท์ นักวิจัย

นางสาวพิชญาน์ แสงปัญญา ผู้ช่วยนักวิจัย

จัดพิมพ์

โครงการการศึกษาแนวทางสารานสงเคราะห์วิถีพุทธของคน-สงฆ์ไทย
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สำนักสนับสนุนสุขภาพ-องค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

จัดรูปเล่ม

พีรัช อาชามาส

พิมพ์ที่

นิตริธรรมการพิมพ์

76/251-3 หมู่ที่ 15 ตำบลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนครปฐม

โทรศัพท์ : 02 403 4567, 02 449 2525 E-mail : niti2512@hotmail.com

โมนียพจน์

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงห่วงใยและทรงคำนึงถึงความอยู่ดีมีสุขของประชาชนเป็นสำคัญ ทรงมีพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะทำให้ประเทศชาติมั่นคงและประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทรงมีพระบรมราโชบายที่จะสืบสาน รักษา และต่อยอด โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและแนวพระราชดำริต่างๆ ในการบำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้ประชาชน และพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยทรงพระราชทานโครงการจิตอาสา “เราทำความ ดี ด้วยหัวใจ” เพื่อให้หน่วยงานราชการในพระองค์ ร่วมกับหน่วยงานราชการต่างๆ และประชาชนทุกหมู่เหล่าที่มีจิตอาสา บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในพื้นที่ต่างๆ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อน และแก้ไขปัญหาแก่ประชาชน

การขับเคลื่อนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา เป็นภาระงานหลักและเร่งด่วนของคณะสงฆ์ไทยตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา โดยมหาเถรสมาคมได้ให้ความเห็นชอบ เสนอให้คณะรัฐมนตรีรับทราบผลการดำเนินงาน ด้วยเหตุผลเพื่อให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง คณะสงฆ์มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา และภูมิรู้ทางปัญญาของสังคมไทย พร้อมทั้งสนองในพระบรมราโชบาย

เจ้าพระคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ประทานคติธรรมในการประชุมสัมมนาขับเคลื่อนงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ตามแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาจากนโยบายสู่การปฏิบัติระดับจังหวัด ความตอนหนึ่งว่า

“ บุคคลพึงบำเพ็ญกรณียกิจเพื่อเกื้อกูลกันและกัน ด้วยการละคลายความเป็นตัวตนให้มากที่สุด ” ให้สมดังพระพุทธศาสนันที่ว่า **ภูตฺ เสถิ ทยิตพฺพิ** แปลความว่า “ **เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ควรเกื้อกูลกัน** ”

คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม ได้พัฒนาให้เกิดกิจกรรม ตลอดจนสนับสนุนให้คณะอนุกรรมการ ได้ส่งเสริมบทบาทการทำงานที่เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนการสาธารณสงเคราะห์ที่ครอบคลุมทั้งในมิติจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนา มิติการจัดการสงเคราะห์เร่งด่วน และมิติการพัฒนาโลกเพื่อการสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธอย่างยั่งยืน ตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ในโครงการเชิงยุทธศาสตร์ที่ ๕ โครงการส่งเสริมความร่วมมือภาคีเครือข่าย และโครงการที่ ๑๓ โครงการสาธารณสงเคราะห์เพื่อสังคม ด้วยหลักการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ คือ **๑.อัติถายะ** เป็นประโยชน์ **๒.หิตายะ** เกื้อกูลกัน และ **๓.สุขายะ** มีความสันติสุข

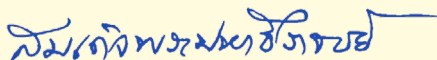
ฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม ได้ปฏิบัติงานสนองในมหาเถรสมาคม ขับเคลื่อนงานสาธารณสุขสงเคราะห์ พัฒนาความก้าวหน้าจนเกิดผลเป็นรูปธรรมประการหนึ่ง คือการสร้างภาคีเครือข่ายเพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อสังคม ประสานองค์กรภาครัฐ องค์กรภาควิชาการ องค์กรภาคเอกชน ตลอดจนพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมเสียสละทำงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมร่วมกัน การพัฒนาองค์ความรู้เป็นภารกิจสำคัญที่ฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ได้ร่วมมือกับภาคีเครือข่ายเพื่อพัฒนาให้เกิดเป็นชุดความรู้ขับเคลื่อนกิจการสาธารณสุขสงเคราะห์ตลอดมา ดังพระพุทธพจน์ให้ระลึกถึงการทำงานเพื่อส่วนรวมว่า

จ ข มตตาสุขี ธีโร ผู้ฉลาดควรสละสุขเล็กน้อย เพื่อสุขยิ่งใหญ่ของส่วนรวม

การพัฒนา “ ชุดความรู้สาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ ” เป็นหนึ่งในกลไกที่สนับสนุนให้คณะสงฆ์ได้ใช้เป็นชุดความรู้ และแนวทางในการขับเคลื่อนให้สังคมไทยมีความเกื้อกูล และพระพุทธศาสนาเจริญงอกงามอย่างมั่นคงสถาพรสืบไป

ในนามของฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม ขออนุโมทนาองค์กรภาคีเครือข่ายอาทิสํานักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ตลอดจนฝ่ายเลขานุการของสํานักงานฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม ที่มีความมุ่งมั่นและเห็นความสำคัญของการพัฒนาความรู้ควบคู่กับการพัฒนาเครือข่ายงานด้านกิจการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยเสมอมา

ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย โปรดอภิบาลให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน จงบรรลुวัตถุประสงค์ทุกประการ และขออํานวยพรให้ความปรารถนาอันดีงามของทุกท่านจงเป็นผลสัมฤทธิ์ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อคณะสงฆ์และประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าตลอดกาลนานเทอญ

(สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า)

กรมการมหาเถรสมาคม

ประธานคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์

ของมหาเถรสมาคม

คำปรารภ

สืบเนื่องจากโครงการวิจัยในโครงการการศึกษาแนวทางสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย โดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในโครงการนี้ ผู้เขียนได้รับผิดชอบโครงการย่อยหนึ่งโครงการภายใต้ชื่อ “โครงการศึกษาองค์ความรู้ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” และได้เสนอรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัยโดยลำดับ

อนึ่ง แผนการดำเนินโครงการในแง่ผลผลิต โครงการวิจัยจะต้องผลิตเอกสารชุดความรู้ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ สำหรับโครงการศึกษาองค์ความรู้ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้เขียนได้จัดทำเอกสารเผยแพร่เพื่อสะท้อนแนวคิด หลักการ และวิถีปฏิบัติงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธในพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาภายใต้ชื่อว่า “แก่นสาธารณสุขสงเคราะห์ในคัมภีร์พุทธ” เพื่อให้สะดวกแก่การจดจำ และไม่ยืดเยื้อเกินไป

เอกสารชุดความรู้นี้ผู้เขียนต้องการนำเสนอให้เห็นว่าแก่นสารว่าด้วยเรื่องการสาธารณสุขสงเคราะห์ตามหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นหลักการและเกณฑ์พิจารณาที่สำคัญ และต้องการยืนยันหรือสนับสนุนว่าแนวทางการสาธารณสุขสังคมเป็นหลักการที่ปรากฏชัดอยู่แล้วในคัมภีร์พุทธ เมื่อศึกษาไปถึงแก่นลึกในคัมภีร์แล้ว จะพบว่าสาธารณสุขสงเคราะห์หรือการทำอัฐะเพื่อสังคมตามแนวพุทธนั้นมาจากหลักธรรมและระบบแห่งวินัยสงฆ์ อีกทั้งเป็นไปตามพุทธวจนะที่ว่า “ทุกข์และความดับทุกข์เท่านั้นเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงสอน” การทำหน้าที่ดับทุกข์ คลายร้อนของพระสงฆ์ที่มีต่อประชาชนที่ยังประสบทุกข์ยากลำบาก จึงจัดว่าเป็นภารกิจหลักตามแนวพระพุทธศาสนาดังกล่าวแล้ว

ผศ.ดร.วุฒินันท์ กัททะเตียน
หัวหน้าโครงการวิจัย
กรกฎาคม 2562

สารบัญ

หน้า

โมนิยพจน์.....	4
คำปรารภ.....	6
บทที่ 1 ทำความเข้าใจความหมายตามนัยแห่งคัมภีร์พุทธ.....	10
ความหมายที่ยึดตามพุทธประสงค์	
ความหมายตามแนวพระไตรปิฎกและอรรถกถา	
บทที่ 2 สาธารณสงเคราะห์ : แนวคิด ที่มา ที่ไป	
หลักการใหญ่อยู่ในหลักธรรมและระบบแห่งวินัยนี้เอง.....	21
พินิจจากหลักธรรม	
พินิจหลักธรรมแล้วมาต่อกย้ำด้วยระบบแห่งวินัย	
บทที่ 3 เรื่องรุระสงฆ์ไม่ใช่ปริศนาคำจอกอีกต่อไปแล้ว.....	54
คันถูระ/วิปัสสนาถูระมีไว้เพื่อเกื้อกูลสังคม คืออย่างไร?	
สังคถูระมาใหม่ แต่มุ่งไปเพื่อจุดหมายเดียวกัน	
บทที่ 4 จุดต้นแบบ/ดูตัวอย่างเพื่อสร้างความเข้าใจเพิ่ม.....	62
พระพุทธรเจ้ากับถูระเพื่อสังคม	
พุทธรสาวกกับถูระเพื่อสังคม	
บทที่ 5 เสริมแง่คิด สะทักชองว่าง.....	78
• พระสงฆ์ทำงานสาธารณสงเคราะห์ หรือให้การสงเคราะห์ประชาชน เหมาะสมแล้วหรือ?	
• งานสงเคราะห์ชาวบ้านนี้เป็นแนวพุทธแบบมหายาน แต่แนวพุทธ แบบเถรวาทไม่ชัดเจนเรื่องนี้	
บทที่ 6 ธรรมสรรค์สร้างสู่แนวทางปฏิบัติเพื่อสังคม.....	88
ดำรงพุทธศาสนา.....	92
บทสรุป.....	93
บรรณานุกรม.....	94
เกี่ยวกับผู้เขียน.....	96

**ขึ้นชื่อว่าการช่วยเหลือ
ย่อมจะไม่หวังผลตอบแทนใดๆ**

1

ทำความเข้าใจความหมาย ตามนัยแห่งคัมภีร์พุทธ

คำว่า “**สาธารณสงเคราะห์**” ตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ โดยการให้กำลังกาย ให้กำลังสติปัญญา ใช้ทักษะความถนัดความเชี่ยวชาญ หรือความสามารถเพื่อดำเนินกิจการให้เกิดประโยชน์ทั้งในระดับ บุคคล ชุมชน และสังคม โดยที่ความหมายนี้ วิเคราะห์และตีความ จากแนวคิดหลักการสำคัญทั้งจากหลักธรรมและระบบแห่งพระวินัย ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาว่าด้วยการให้การสงเคราะห์อนุเคราะห์

อนึ่ง คำว่าสาธารณสงเคราะห์นั้น เป็นคำที่ประดิษฐ์มาภายหลัง ซึ่งไม่ปรากฏตรงๆ จากคำศัพท์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา แต่เมื่อ พิจารณาจากรากศัพท์ของคำว่าสงเคราะห์แล้ว ย่อมสื่อไปถึงเรื่อง การสงเคราะห์ที่เป็นสาธารณะ โดยแยกพิจารณาตามรูปศัพท์ และ พิจารณาตามความหมายและคำอธิบายที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าคำว่า สงเคราะห์ การสงเคราะห์ หรือหลักสงเคราะห์ มาจากหลักของ “สังคหวัตถุ” เพราะคำว่า สังคหะ แปลว่าการสงเคราะห์ ส่วน วัตถุ แปลว่า ที่ตั้ง หรือธรรมเป็นที่ตั้ง เมื่อรวมกัน คำว่า สังคหวัตถุ ก็คือ การสงเคราะห์นั่นเอง

คำว่า สงเคราะห์ มาจากคำบาลีว่า สังคหะ ที่แปลว่าจับรวมเข้าด้วยกัน นำมารวมไว้ด้วยกัน หรือจับมารวมกัน การจับมารวมกันในที่นี้หมายถึงจับใจคนมารวมกัน แต่การจะจับหัวใจของผู้คนมารวมกันไว้ได้นั้นจะต้องจับด้วยเครื่องมือพิเศษ คือใช้หลักแห่งสังคหวัตถุมาเป็นเครื่องมือจับ หรือยึดเหนี่ยวจิตใจไว้ด้วย 4 วิธี คือ ด้วยการให้ (ทาน) ด้วยการพูดดี (ปิยวาจา) ด้วยการช่วยทำประโยชน์ (อรรถจริยา) หรือด้วยการเสมอสมานตัว (สมานัตตตา)

ในภาษาไทยจะแปลคำว่าสงเคราะห์ว่าหมายถึง “การช่วยเหลือ” แต่เมื่อรวมความแล้วก็ได้แก่การให้การสงเคราะห์ ปัจจุบันมีการประดิษฐ์คำแทนคำว่าสงเคราะห์ เช่น งานจิตอาสา จิตสาธารณะ แต่ก็มาจากหลักสังคหวัตถุ โดยเฉพาะด้านอรรถจริยา ที่หมายถึงการบำเพ็ญประโยชน์ ทำประโยชน์ ช่วยเหลือด้วยแรงงาน หรือกำลังความรู้ความสามารถ หรือเพื่อดำเนินกิจการอันเป็นประโยชน์ทั้งแก่คน แก่ชุมชน แก่ประชาชน ซึ่งเป็นการประพฤติประโยชน์ที่มีสำนึกทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการลงแรง ลงมือช่วยเหลือ ช่วยงานสาธารณะ รวมถึงช่วยด้วยการให้สติปัญญา ให้ความรู้ ใช้ความสามารถในด้านต่างๆ ที่ตนมีต่อผู้อื่น

ดังนั้น คำว่า สาธารณสงเคราะห์ ตามแนวพระพุทธศาสนา จึงหมายถึงการบำเพ็ญประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ ทั้งโดยการสงเคราะห์ด้วยการลงมือทำให้หรือด้วยกำลังกาย การสงเคราะห์ด้วยการให้กำลังสติปัญญาของตนอันเป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่น รวมถึงการสงเคราะห์ด้วยการใช้ทักษะความสามารถในด้านต่างๆ ที่ตนมีเพื่อช่วยเหลือ หรือดำเนินกิจการให้เกิดประโยชน์ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคมอย่างมีจิตสำนึกทางสังคมนั่นเอง

เพื่อให้เกิดความชัดเจนเรื่องความหมายของคำว่าสาธารณสงเคราะห์มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะคำว่าการทำงานเพื่อประโยชน์แก่

บุคคลในระดับต่างๆ นั้น ได้ปรากฏเนื้อความตามพระไตรปิฎกและ
อรรถกถา และคัมภีร์สำคัญอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยขยายภาพให้
ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

(1) ความหมายที่ยึดตามพุทธประสงค์

คำว่า “พุทธประสงค์” ในที่นี้ หมายถึงการตีความตามพุทธพจน์
คราวทรงส่งพระสาวกเพื่อออกไปประกาศพระศาสนาครั้งแรกว่า

*ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อ
ประโยชน์แก่ชนเป็นอันมากเพื่อความสุขแก่ชน
เป็นอันมากเพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์
เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์
ทั้งหลาย*

(วิ.ม. (ไทย) 4/32/35; ส.ส.(ไทย)15/428/148)

จากพุทธพจน์นี้ ถือได้ว่าเป็นพุทธศาสนิกสำคัญที่ทรงมอบให้
เป็นภาระงานของพระสงฆ์สาวกชุดแรกทีไปประกาศพระศาสนา โดย
ให้เหล่าสาวกยึดประโยชน์ ดังนี้

1) ทำเพื่อประโยชน์สุขของพหุชน (พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย)
เป้าหมายนี้ชี้ชัดว่าพระสงฆ์สาวกรุ่นแรกได้จาริกหรือเดินทางไปเพื่อ
ทำสิ่งที่เป็ประโยชน์สุขแก่คนทั่วไป สิ่งใดที่ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์
สุขย่อมไม่กระทำแน่นอน

2) ทำเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก (โลกานุกมปาย) เป้าหมายนี้ก็
สนับสนุนเป้าหมายแรกและเป็นการลงรายละเอียดเพิ่มเติมด้วยการ
ลงมือเอื้อเพื่อให้การช่วยเหลือ ซึ่งหมายความว่ายังมีบุคคลที่ต้องการ
ความช่วยเหลือ เอื้อเพื่อเจือจาน แบ่งปัน เสียสละให้

3) ทำเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ) การออกไปประกาศพระศาสนาหรือเผยแผ่พุทธธรรมจึงแสดงออกมาในลักษณะของการทำประโยชน์เพื่อคนส่วนมาก เป้าหมายนี้เป็นภาพรวมกล่าวคือในที่สุดแล้ว การที่พระสงฆ์สาวกท่องจาริกไปยังดินแดนต่างๆ ก็เพื่อทำสิ่งที่เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย อนึ่งคำว่า “เทวดา” ในที่นี้อาจหมายถึงทั้งสมมติเทพและอุปถิตเทพ เพราะเมื่อพระสงฆ์สาวกของพระพุทธองค์เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติดีและปฏิบัติเป็นประโยชน์แก่คนแล้วย่อมส่งผลไปถึงเทพเทวาทั้งหลาย เพราะเทวดาในภพภูมิต่างๆ มีสถานะเป็นผู้รับส่วนบุญ เมื่อพระสงฆ์สาวกได้ทำดีย่อมมีไมตรี แผ่เมตตาจิตใจไปถึงเทวดา ส่วนเทวดาโดยสมมติ หรือสมมติเทวดาก็คือกษัตริย์นักปกครองผู้ทรงธรรม พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดเหล่ากษัตริย์ทั้งหลายเพื่อให้ทรงธรรม และบำเพ็ญพระองค์ในทศพิธราชธรรม เป็นต้น

ดังนั้น ความหมายคำว่า “สาธารณสงเคราะห์” ตามพุทธประสงค์จึงหมายถึง การกระทำใดๆ ก็ตามที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก หมายรวมที่เป็นประโยชน์ต่อเทวดาและมนุษย์

(2) ความหมายตามแนวพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ความหมายของคำว่าสาธารณสงเคราะห์ เป็นการวิเคราะห์และตีความจากเนื้อความแวดล้อมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาต่างๆ ซึ่งมีความหมายที่ลงลึกในเชิงปฏิบัติ เช่น การกระทำที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความเมตตาธรรมประดุจพ่อแม่มีเมตตาต่อลูกๆ ไม่เป็นการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อคนรุ่นหลัง การชักนำแนะนำทางดำเนินชีวิตที่เที่ยงม การให้สติปัญญาแก้ไข ปัญหาให้ หรือแม้การทำหน้าที่ของตนเองอย่างสมบูรณ์ ก็ถือว่าเป็นการสงเคราะห์อนุเคราะห์ นิยามที่วิเคราะห์ไว้มีดังนี้

ก. สาธารณสงเคราะห์ ในความหมายว่า “คือการกระทำที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความเมตตาและกรุณา ประดุจบิดามารดารักษา คัมครองบุตร-ธิดา”

ความหมายตามข้อ ก. นั้น ยึดตามแนวพระอรทธกถาจารย์ที่ขยายไว้ในอรทธกถาพหุชนทิตสูตร พระอรทธกถาจารย์อธิบายว่าถ้าเป็นการกระทำสำหรับอนุเคราะห์สัตว์โลกนั้น หมายถึงการกระทำที่เป็นการรักษาคัมครองชาวโลกด้วยเมตตาและกรุณา ประดุจบิดามารดารักษาคัมครองบุตร-ธิดา กล่าวคือเมื่อพระสงฆ์จะทำการสงเคราะห์อนุเคราะห์สัตว์โลก ให้ถือเสมือนการที่พ่อแม่ให้การรักษาคัมครองลูกๆ และทำบนพื้นฐานของจิตที่มีเมตตาและกรุณา

ข. สาธารณสงเคราะห์ ในความหมายว่า “คือการกระทำใดๆ ก็ตาม ที่เป็นการกระทำไม่มีผลกระทบต่อคนรุ่นหลัง หรือสามารถเป็นแบบอย่างให้คนรุ่นหลังยึดถือและนำไปปฏิบัติต่อได้”

ความหมายตามข้อ ข. นั้น ยึดตามนัยแห่งปฏิปทาการถือธุดงค์วัตรของพระมหากัสสปเถระ ซึ่งแม้พระพุทธองค์จะตรัสว่าท่านมีอายุพรรษามากแล้ว การบริโภคใช้สอยผ้าเก่าเนื้อหยาบนุ่มห่มจะทำให้ร่างกายลำบาก รับจีวรที่ผู้อื่นถวายก็ได้ แต่พระมหากัสสปะยังทูลให้เหตุผลว่าจะขอปฏิบัติเช่นนี้ต่อไป ทั้งนี้เพื่อให้อนุชนคนรุ่นหลังถือเป็นแบบอย่าง ดังพุทธดำรัสว่า

เราพิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ 2 ประการ จึงเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่าและป่าเปลี่ยว อำนาจประโยชน์ 2 ประการเป็นไฉน คือ เห็นการอยู่สบายในปัจจุบันของตน 1 อนุเคราะห์หมู่ชนในภายหลัง 1 ภิกษุทั้งหลาย เราเห็นอำนาจประโยชน์ 2 ประการนี้แล จึงเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่าและป่าเปลี่ยว (อง.ทุก. (ไทย) 20/274/69; ม.ม. (ไทย) 12/51/31)

การถือปฏิบัติที่เล็งเห็นประโยชน์ที่จะเกิดแก่คนภายหลังนั้น
ยังอยู่ในรูปของการใช้ชีวิตประจำวันของพระสงฆ์ด้วย เช่น การถือ
ธุดงค์ปฏิบัติของพระมหากัสสปะดังกล่าวแล้ว ตั้งคำปรารภทูลต่อ
พระพุทธเจ้าว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เล็งเห็นอำนาจ
ประโยชน์ 2 ประการ จึงอยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าว
สรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร
สิ้นกาลนาน ฯลฯ เทียบวิมขบาทเป็นวัตร ...
ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ... ทรงไตรจีวรเป็นวัตร ...
มีความปรารถนาน้อย ... เป็นผู้สันโดษ ... เป็นผู้สังัด
จากหมู่ ... เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ เป็นผู้ปรารภ
ความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความ
ปรารถนาความเพียร เล็งเห็นการอยู่เป็นสุขใน
วิญญูธรรม และอนุเคราะห์ประชุมชนในภายหลัง...
(ส.นิ. (ไทย) 16/481/225)

ค. สาธารณสงเคราะห์ ในความหมายว่า “คือการชักนำ
แนะนำให้ผู้อื่นตั้งอยู่ในกุศลธรรมความดี”

ความหมายตามข้อ ค. ยึดตามเนื้อความในเถรสูตร ซึ่งมีใจ
ความโดยสรุปว่าหากพระสงฆ์จะสงเคราะห์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
หรือจะปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของพหูชนนั้นให้ถือปฏิบัติเรื่องการ
ชักนำให้บุคคลได้ตั้งอยู่ในกุศลธรรม มีกัลยาณธรรมหรือให้ห่างจาก
อสังฆธรรมนั่นเอง และตามที่ขยายความไว้ในอรรถกถาอปมณกสูตร
[พระสูตรว่าด้วยการปฏิบัติที่ไม่ผิด] ว่าการทำให้บุคคลตั้งอยู่ใน
สังฆธรรมนั้น คือการแนะนำให้บุคคลเข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริง
ทำในสิ่งที่ไม่ไร้ประโยชน์

อนึ่ง คำว่า สัทธรรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้จัดไว้หลายหมวด และมีเนื้อหาเป็นคุณสมบัติส่วนบุคคลที่ประพฤติตนตามหลักคุณธรรม อาทิ

- ประพฤติตนเป็นบุคคลที่ไม่โกรธง่าย ไม่ลบหลู่ ไม่ละโมภ ไม่เห็นแก่ลาภสักการะ (ทุติยโกธสูตร (ที.ปา. (ไทย) 11/44)
- ประพฤติตนในคุณธรรมคือสัทธรรม 7 ประการ (ที.ปา. (ไทย) 11/330) ได้แก่
 1. เป็นผู้มึศรัทธา เชื่อมั่นหนักแน่นในพระรัตนตรัย
 2. เป็นผู้มึหิริ มีความละเอียดซื่อ
 3. เป็นผู้มึโอดตปปะ มีความเกรงกลัวต่อบาป
 4. เป็นผู้มึพหูสูต มีวิสัยใฝ่รู้เรียนรู้อ
 5. เป็นผู้ปรารภความเพียร มีความขยันหมั่นเพียร
 6. เป็นผู้มึสติมั่นคง มีสติตรึกไตร่ตรองอย่างรอบคอบระมัดระวัง
 7. เป็นผู้มึปัญญา มีปัญญาแจ่มแจ้ง ชัดเจนในสิ่งที่เป็นกุศลอกุศล

ง. สาธารณสงเคราะห์ ในความหมายว่า “คือการทำให้เกิดสติปัญญาตามแนวอริยสัจ 4 สามารถแก้ไขปัญหาคีวิตได้”

ความหมายตามข้อ ง. ยึดตามเนื้อความในอรธกถาอนุกัมปสูตร ได้ขยายความไว้ว่าการอนุเคราะห์สงเคราะห์นั้นคือการทำให้บุคคลที่ได้รับบารณอนุเคราะห์ตั้งอยู่ในธรรม เห็นธรรม ทำให้มีสติปัญญาเห็นธรรมคืออริยสัจ 4 (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) หมายความว่า การอนุเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนานั้นคือการที่พระสงฆ์สาวกสามารถทำให้บุคคลแก้ไขปัญหาคีวิตได้ คือ เห็นปัญหา (ทุกข์) รู้อปัญหา (สมุทัย) แก้ไขปัญหาได้ (นิโรธ) โดยมีวิธีการแก้ไขปัญหาค (มรรค) ที่ตรงกับสมุทัยหรือสาเหตุของปัญหานั้นๆ

ความหมายในแง่นี้เป็นความหมายเชิงลึกและเชิงกระบวนการ มีใช้ความหมายเชิงรูปธรรม แต่เป็นความหมายเชิงนามธรรมและเป็นสิ่งที่สะท้อนบทบาทพระสงฆ์สาวกได้ดีมาก ในขณะเดียวกัน พระสงฆ์ก็ต้องหันกลับมาพิจารณาตนเองว่าสามารถจะเป็นที่พึ่ง หรือให้การอนุเคราะห์ในรูปแบบนี้ได้หรือไม่เพียงใด เพราะเป็นความหมายที่มุ่งไปทางแก้ไขปัญหา แก้ไขความทุกข์และเป็นแนวทางที่พระพุทธรองค์ได้ตรัสไว้เป็นปฐมบทคราวทรงแสดงธรรมจกัปปวัตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ นิยามนี้จึงเท่ากับเป็นบทพิสูจน์บทบาทหน้าที่พระสงฆ์สาวกไปในตัวด้วย

จ. สาธารณสงเคราะห์ ในความหมายว่า “คือการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยอันเป็นเครื่องยืนยันความดำรงมั่นแห่งพระศาสนา”

ความหมายตามข้อ จ. ยึดตามแนวพุทธพจน์ที่ตรัสให้ภิกษุสาวกเห็นความสำคัญถึงการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยที่ทรงแสดงไว้ ซึ่งก็สะท้อนถึงการเป็นประโยชน์สุข เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกอันเกิดจากการเป็นที่พึ่งทางสติปัญญา สามารถจะให้คำแนะนำพร่ำสอนในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่พหุชนต่อไปภายหน้า ดังพุทธพจน์ว่า

*ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้ที่เราแสดงแล้วด้วย
ปัญญาอันยิ่ง ธรรมเหล่านั้น พวกเธอเรียนแล้ว
ฟังล่องเลพ ฟังให้เจริญ ฟังกระทำใ้มากด้วยดี
โดยประการที่พรหมจรรย์นี้จะฟังยังยืน ดำรงอยู่
ได้นาน เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อ
ความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก
เพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของเทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย ก็ธรรมที่เราแสดงแล้ว ด้วย*

ปัญญาอันยิ่ง... เหล่านั้นเป็นไฉน คือสติปัญญา 4
สัมมัปธาน 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7
มรรคมืองค์ 8...

(ที.ม. (ไทย) 10/107/119)

การที่พระสงฆ์สาวกได้เล่าเรียนพระธรรมวินัยได้อย่างถ่องแท้ นอกจากจะเป็นที่พึงทางสติปัญญาแก่ผู้ที่ต้องการแล้ว ยังสามารถชี้ถูกผิดเกี่ยวกับพระธรรมวินัยได้ ตั้งอยู่ในสัมมาทิฐิ ไม่กล่าวหรือแสดงให้คลาดเคลื่อนเช่นนี้ก็ชื่อว่าทำได้ทำหรือเล็งเห็นประโยชน์สุขแก่สังคมโดยรวม หลักการเหล่านี้คือสิ่งที่พระสงฆ์สาวกจะต้องคำนึงในกิจการหน้าที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมในหมู่สงฆ์ด้วยกัน การเผยแพร่สั่งสอนธรรม การเป็นผู้นำก็เพื่อเล็งเห็นประโยชน์สุขแก่พหุชน

จากนิยามคำว่าสาธารณสงเคราะห์ สามารถสังเคราะห์ความรู้ที่เกี่ยวข้องได้ 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านบทบาทหน้าที่ต่อบุคคล การสาธารณสงเคราะห์นั้นเป็นบทบาทหน้าที่ทั้งพระพุทธรองค์เอง พระอรหันตสาวก และพระเสขสาวกหรือพระสาวกที่ยังไม่บรรลुพระอรหันต์ 2) ด้านแนวปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งแง่เป้าหมายระดับกว้าง คือแก่ชุมชน สังคม และเป้าหมายระดับแคบคือสงเคราะห์เป็นรายบุคคล ส่วนในแง่แนวปฏิบัติ เป็นการปฏิบัติที่ยึดความเมตตากรุณาเป็นฐาน ชักนำให้แก้ปัญหาชีวิตด้วยปัญญา และทำตนเป็นที่ศรัทธา หรือเป็นที่พึ่งแก่คนอื่น โดยพิจารณาได้ดังนี้

- 1) การกระทำที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวม เพื่อคนหมู่มาก (พหุชน)
- 2) การกระทำที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความเมตตาและกรุณา ประดุจบิดามารดารักษาคุ้มครองบุตร-ธิดาของตน
- 3) การกระทำที่ไม่มีผลกระทบต่อกันรุ่นหลัง หรือสามารถเป็นแบบอย่างให้คนรุ่นหลังยึดถือและนำไปปฏิบัติต่อได้
- 4) การชี้ชวน แนะนำให้ตั้งอยู่ในกุศลธรรมความดี

5) การแนะนำทำให้เกิดสติปัญญาตามแนวอริยสัจ 4 สามารถแก้ไขปัญหาชีวิตได้

6) การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ฐานแห่งความดำรงมั่นแห่งพระศาสนาเพื่อเป็นที่พึ่งทางปัญญาแก่คนอื่น

ดังนั้น คำว่า “สาธารณสงเคราะห์” จึงมีความหมายทั้งในเชิงกว้างและเชิงลึกเมื่อพิจารณาตามพุทธประสงค์และตามแนวอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ ดังนี้

สาธารณสงเคราะห์ในความหมายเชิงกว้าง หมายถึง การกระทำใดๆ ก็ตามที่เป็น การลงมือลงแรงช่วยเหลือทั้งทางกาย ใจ สติปัญญา ความสามารถ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งตัวบุคคล ชุมชน สังคม ส่วนรวม และเป็นไปอย่างมีจิตสำนึกทางสังคม เป็นการกระทำที่ไม่มีผลกระทบต่อกันรุ่นหลัง หรือเป็นแบบอย่างแก่คนรุ่นหลังได้ แต่หากเป็นการช่วยเหลือให้เกิดสติปัญญาให้สามารถแก้ไขปัญหาวิตตามแนวอริยสัจ 4 ได้ เป็นแบบอย่าง หรือเป็นที่พึ่งแก่สังคมทั้งต่อสังคมสงฆ์และสังคมทั่วไป

หากกล่าวโดยสรุปการสงเคราะห์ก็คือการให้ความช่วยเหลือที่ไม่หวังผลตอบแทนใดๆ นั่นเอง

การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากด้วย
ความเต็มใจ เป็นนิมิตหมายของการ
เป็นคนดี ฉะนั้นแล้วใครเล่าคนดีจะละเลย
การสงเคราะห์ช่วยเหลือ

สารานุกรมสงเคราะห์ : แนวคิด ที่มา ที่ไป หลักการใหญ่อยู่ใน หลักธรรมและระบบแห่งวินัยนี้เอง

2.1 พินิจจากหลักธรรม

การกระทำที่เป็นไปเพื่อช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก หรือเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์คนที่ควรได้รับการสงเคราะห์นั้นเป็นสิ่งที่ดีงาม ในพระพุทธศาสนาจัดว่าผู้กระทำการเช่นนั้นได้ย่อมมีคุณสมบัติของ “คนดี” แต่คำถามคือคนในสังคมด้วยกันนี้ต้องการที่จะเป็นคนดีโดยไม่ต้องอิงอาศัยคำชื่นชมจากบุคคลอื่นหรือไม่ หรือต้องการจะผลึกใสให้เป็นหน้าที่ของใคร หากตระหนักนึกในใจอย่างลึกซึ้งตามเนื้อความในอรรถกถาัมชฌิมนิกาย ปัญจสุทนี ดังนี้ว่า

“บุคคลใด เป็นนักปราชญ์ ผู้กตัญญูกตเวที เป็นกัลยาณมิตรมีความรักดีมั่น **กระทำการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากด้วยความเต็มใจ** บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมกล่าวเรียกผู้นั้นว่าเป็น **สัตบุรุษ (คนดี)**”

(ม.มู.อ. (บาลี) 2/22)

เนื้อความดังกล่าว ย่อมชี้ว่าการที่บุคคลสามารถกระทำการช่วยเหลือผู้ที่อ่อนด้อยกว่า ยากจนข้นแค้นกว่า หรือตกทุกข์ได้ยากกว่าและทำด้วยความเต็มใจ การกระทำของบุคคลนั้นย่อมควรแก่การได้รับการชื่นชมยกย่องว่าเป็น “คนดี”

มนุษย์ย่อมจะรับรู้ได้ว่าแม้จะไม่ต้องการให้ใครมาชื่นชมยินดีว่าเป็น “คนดี” เพียงแต่นึกได้ว่ามนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก ตกอยู่ในความทุกข์ระกำลำบากกว่าเรา สมควรที่เรายจะให้ความช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ห่อนุเคราะห์เท่าที่มีกำลังสามารถ นั้นย่อมแสดงถึง “มนุษยธรรม” ซึ่งเป็นคุณสมบัติพื้นฐานในตัวของเราโดยปกติอยู่แล้ว เราย่อมชื่นชมตัวเราได้และเกิดความรู้สึกเป็นสุขใจที่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่คนที่ควรได้รับการช่วยเหลือ การเปลี่ยนผ่านความรู้สึกโดยปกติไปสู่ความรู้สึกพิเศษ หรือความสามารถในการยกระดับจิตสำนึกของตนเองเพื่อหยิบยื่นช่วยเหลือผู้อื่นนี้ เป็นสิ่งสำคัญในชีวิต ดังที่องค์พระโกลาเมะ กล่าวว่า

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดในชีวิตของเราคือ การที่บุคคลสามารถพัฒนาความรู้สึกห่วงใย และมีความเมตตาต่อผู้อื่น เพราะหากพัฒนาได้จะทำให้บุคคลนั้นสามารถเปิดใจให้กว้างขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ปัญหาหรือความทุกข์ที่แต่ละคนมีอยู่ นั้นเป็นเรื่องแก้ไขได้และกลายเป็นเรื่องเล็กน้อยลงไปด้วย

ความสามารถในการเปลี่ยนผ่านความรู้สึกของตนเองได้นี้ ย่อมตรงกันกับหลักการที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้แล้วแต่เนิ่นนานเป็นเวลาสองพันกว่าปีแล้ว คือ ผู้ที่สามารถกระทำการเพื่อช่วยเหลือชาวโลก ใช้ชีวิตที่ยังประโยชน์สุขเพื่อเกื้อกูลแก่คนอื่นนั้นเป็นสิ่งที่ดี

ไม่ว่าจะเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่บุพการี เช่น พ่อแม่ หรือบุตร ภรรยา ก็ถือว่าเป็นคนดีแล้ว กล่าวคือไม่เกิดมาเพื่อทักทายทำลาย ประโยชน์ที่คนอื่นจะพึงได้รับ ดังพุทธพจน์รับรองไว้ว่า

สัตบุรุษเมื่อเกิดในตระกูล ย่อมเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนเป็นอันมาก คือ ย่อมเกิดเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข [1] แก่มารดาบิดา [2] แก่บุตรภรรยา [3] แก่หมู่คน ผู้เป็นทาส กรรมกร [4] แก่มิตรอำมาตย์ [5] แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว [6] แก่พระราชา [7] แก่เทวดาทั้งหลาย [8] แก่สมณพราหมณ์

(อง.อรรถก. (ไทย) 23/128/218)

ดังนั้น การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะทำประโยชน์สุขให้แก่คนอื่น ได้ บุคคลนั้นย่อมมีใจตระหนักรู้ภายในหรือมีคุณสมบัติที่พร้อม จะหยิบยื่นความช่วยเหลือให้แก่ผู้อื่น คุณสมบัตินั้นในทางพระพุทธ ศาสนาเรียกว่ากรุณา ซึ่งอยู่ในหลักพรหมวิหาร 4 แล้วจึงแสดงออก ให้ปรากฏในรูปแบบต่างๆ ตามหลักการแห่งสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา บนพื้นฐานแห่งหลักการ เป็น “คนดี” หรือเป็นสัตบุรุษ ซึ่งมีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งคือการ เป็น “กัลยาณมิตร” คือให้คำชี้แนะและนำทางในสิ่งที่เป็ประโยชน์ ดังที่ปรากฏในสัพพิสูตร [พระสูตรว่าด้วยการคบคนดี-สัตบุรุษ] ว่า

“บุคคลควรนั่งร่วมกับสัตบุรุษ ควรทำความ สนิทสนมกับสัตบุรุษ บุคคลทราบสัทธรรมของ พวกสัตบุรุษแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง”

(ส.ส. (ไทย) 15/85/24)

หรือที่ปรากฏในอุปัฏฐมสูตร สารีปุตตสูตร ว่า

“ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็น
พรหมจรรย์ทั้งสิ้นทีเดียว”

(ส.ม.ไทย) 19/7,9/3)

จากเนื้อความในพระสูตรเบื้องต้น ย่อมแสดงว่าคนดี หรือ
กัลยาณมิตรนั้น นอกจากจะเป็นคนดีในตนเองแล้ว ยังเป็นที่พึ่งแก่
บุคคลอื่นได้ด้วย การให้การช่วยเหลือสงเคราะห์จึงไม่เพียงให้
อามิสสิ่งของเท่านั้น แม้การให้คำชี้แนะการดำเนินชีวิตที่ดีก็ชื่อว่า
ให้การสงเคราะห์เช่นเดียวกัน และจะยังเป็นประโยชน์มากขึ้น หาก
บุคคลใดได้ทำตามคำแนะนำกล่าวเตือนจากกัลยาณมิตร บุคคลนั้น
ย่อมจะพบกับความสว่างในชีวิต และพระพุทธองค์ยังทรงให้ความสำคัญ
ว่ากัลยาณมิตรนั้นถือว่าเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์คือ หนทาง
การประพฤติปฏิบัติที่นำไปสู่ความประเสริฐความดีงาม

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดนี้ ย่อมยืนยันได้ชัดเจนว่าการ
สงเคราะห์เกี่ยวข้องกับหลักธรรมสำคัญหลายชุด ซึ่งพระพุทธองค์
ตรัสไว้ในวาระโอกาสที่แตกต่างกัน แต่ในขณะเดียวกัน การกระทำ
เพื่อการสงเคราะห์อนุเคราะห์นั้น ก็ควรคำนึงถึงสมณสาธูปหรือ
วัตรปฏิบัติที่เหมาะสมตีมกับคู่กันไปด้วย ดังนั้น เมื่อกล่าวถึง
หลักคุณธรรม จึงชักชวนให้พิจารณาคุณธรรมใน 2 ลักษณะ ได้แก่
1) หลักคุณธรรมเสริมหนุนภายใน และ 2) หลักคุณธรรมสำหรับ
พินิจไต่ตรอง

1) หลักธรรมที่เสริมหนุนภายใน

หลักธรรมหรือหลักคุณธรรมเหล่านี้จะเป็นคุณสมบัติส่วนตน
ที่บ่มฝังอยู่จนเป็นเนื้อเป็นตัวบุคคลนั้น และต้องเป็นคุณสมบัติฝ่ายดี
ด้วย สามารถพิจารณาจากชุดคุณธรรมสำคัญ ได้แก่

ก. สัมผัสสังกัปปะ ซึ่งมืองค์ประกอบ 3 ข้อ ได้แก่

(1) เนกขัมมสังกัปปะ หมายถึง ความนึกคิดที่ถูกต้องตั้งงามเป็นตัว ผลักดันอยู่ด้านใน ซึ่งเกิดมาจากความดำรินึกคิดในทางไม่เห็นแก่ตัว ความคิดที่เป็นกุศล

(2) อพยาบาทสังกัปปะ หมายถึง ความนึกคิดที่สามารถเอาชนะ ความโลภได้ เกิดมาจากความดำรินึกคิดเป็นความปรารถนาดี ต้องการ เห็นคนอื่นมีความสุข เอาชนะความรู้สึกกระทบกระทั่งคั่งแค้นได้

(3) อวิหิงสาสังกัปปะ หมายถึง ความดำรินึกคิดที่ไม่เบียดเบียน หรือคิดข่มเหงรังแกคนอื่น แต่สามารถดึงเอาความรู้สึกกรุณาสงสาร ขึ้นมาแสดงออก คิดช่วยเหลือให้คนอื่นพ้นจากความทุกข์เดือดร้อน

ความรู้สึกนึกคิดที่ดีๆ เหล่านี้ จะกลายมาเป็นพลังฝ่าย สร้างสรรค์ โดยมีคุณธรรมที่เป็นฝ่ายกุศลที่สำคัญคอยหนุนเนื่องและ ประคับประคอง ได้แก่ “ฉันทะ”

ข. ฉันทะ ซึ่งหมายถึงความพอใจ ความต้องการทำให้ดี เป็น ความหมายตามแนวคัมภีร์วิสุทธิมรรค สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายขยายความว่าฉันทะนั้นเป็น “รากเหง้าของ ความดี” หรือเป็นต้นกำเนิดของธรรมทั้งปวง (ฉันทมูลกะ... สัพเพ ธัมมา) และ ฉันทะนี้คือ “ความอยากทำให้มันดี เป็นที่มาที่ตั้งต้น ของพรหมวิหารทั้ง 4 นั้น (เอเตสัง กัตตุกามะตาฉันทโ อาทิ)

ค. พรหมวิหาร 4

พรหมวิหาร 4 เป็นคุณธรรมผลักดันภายใน แต่ได้รับการ ขับเคลื่อนจากคุณธรรมคือฉันทะก่อน และฉันทะนั้นจะเป็นต้นทาง (ฉันทะมูลกะ) เป็นทอธารให้เกิดกุศลจิตคิดแต่ฝ่ายดี ดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายโดยย่อและเข้าใจอย่าง ง่ายๆ ดังนี้ว่า

- 1) [ฉันทะ] ขยายออกมาเป็นความปรารถนาดี **อยากให้เขาอยู่ดีเป็นปกติสุข** นี่คือการฉันทะขยายตัวก่อเกิดเป็น **เมตตา**
- 2) [ฉันทะ] ขยายออกมาเป็นความปรารถนาดี **อยากให้เขารอดพ้นทุกข์ภัย** นี่คือการฉันทะที่ขยายตัวก่อเกิดเป็น **กรุณา**
- 3) [ฉันทะ] ขยายออกมาเป็นความปรารถนาดี **อยากให้เขาเจริญงอกงาม** มีความสุขสำเร็จยิ่งๆ ขึ้นไป นี่คือการฉันทะที่ขยายตัวก่อเกิดเป็น **มุทิตา**
- 4) [ฉันทะ] ขยายตัวออกมาเป็นความปรารถนาดี **อยากให้เขาอยู่ในธรรม อยู่ในความจริง** ความถูกต้องดีงาม **อยากให้เขาไม่ทำสิ่งที่ผิดพลาดเสียหาย** นี่คือการฉันทะที่ขยายตัวก่อเกิดเป็น **อุเบกขา**

พรหมวิหาร 4 จึงเป็นคุณธรรมเสริมหนุนด้านในอีกชุดหนึ่งที่สำคัญ ทั้งที่มาจากความนึกคิดที่ชอบ (สัมมาสังกัปป์) ความคิดเสียสละ ความคิดที่ไม่มีความละโมภ ความคิดไม่เบียดเบียน และตั้งใจทำให้เกิดสิ่งที่ดีๆ (ฉันทะ) จึงเกิดเป็นการกระทำที่เป็นไปเพื่อการสงเคราะห์อนุเคราะห์ช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยาก คือเต็มใจที่จะสละ ยินดีที่จะให้ มีจิตใจพร้อมสละออก (จากเจตนา) หรือส่งผลให้เกิดการปฏิบัติในข้อทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวขยายลักษณะของสังคหวัตถุทั้ง 4 ประการที่แสดงด้วยพรหมวิหาร 4 โดยสรุปดังนี้

- 1) ทาน สามารถจะให้ด้วยเมตตา ให้ด้วยกรุณา หรือให้ด้วยมุทิตาก็ได้ กล่าวคือ หากเป็นการให้ในยามปกติ ชื่อว่าให้ด้วยเมตตา ให้ด้วยความรัก เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันเป็นนิสัยทั่วไป ไม่ต้องถึงกับมีเงื่อนไขว่าต้องตกทุกข์ได้ยาก แต่เป็นการให้ในยามปกติ นี้ชื่อว่าให้ด้วยเมตตา ส่วนให้ด้วยกรุณา เป็นการให้และหยาบยื่นให้ในยามผู้อื่นประสบทุกข์ได้ยาก เช่น เขาประสบทุกข์น้ำท่วม ไฟไหม้ เราบริจาคเงินทองสิ่งของ

ช่วยเหลือ นี้ชื่อจะให้ด้วยกรุณา ส่วนการให้ด้วยมุทิตานี้เป็นการให้ เพื่อสนับสนุนการทำมาดีแต่อาจขาดเงินทอง เป็นลักษณะการให้ แบบทำบุญ เช่น บริจาคเงินทองเพื่อสร้างโบสถ์วิหาร กุฏิ ศาลา เพื่อเป็นสมบัติส่วนกลางของสงฆ์ หรือสำหรับใช้เป็นประโยชน์คืนสู่สังคม

2) ปิยวาจา การพูด หรือช่วยเหลือกันด้วยคำพูด พูดเพื่อ แนะนำเพื่อให้คำปรึกษา บอกวิธีแก้ปัญหาชีวิต สามารถจะพูดใน ยามปกติ คือพูดดีมีไมตรีต่อกัน ชื่อว่าพูดดีด้วยเมตตา เวลาที่คนอื่น ประสบทุกข์ได้รับความเดือดร้อน ก็พูดดีพูดแนะนำ พูดให้คำปรึกษา คือช่วยด้วยวาจา ชื่อว่าพูดดีด้วยกรุณา ในเวลาที่คนอื่นเขาทำดี มีความก้าวหน้า ก็พูดส่งเสริมเพิ่มกำลังใจให้ประสบผลสำเร็จยิ่งๆ ขึ้นไป พูดแสดงน้ำใจ แสดงความพลอยชื่นชมยินดี นี้ชื่อว่าพูดดีด้วยมุทิตา

3) อุตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ การช่วยเหลือ ผู้ปฏิบัติ สามารถปฏิบัติได้ทั้งในยามปกติ คือให้ความช่วยเหลือ แบ่งเบาภาระ สละแรงงานเล็กน้อยเพื่อทำประโยชน์แก่คนอื่น ชื่อว่าบำเพ็ญช่วย เหลือด้วยเมตตา ในเวลาที่คนอื่นประสบทุกข์เดือดร้อน ประสบเหตุ เช่น กระโดดลงไปช่วยคนตกน้ำ นี้จัดเป็นช่วยเหลือด้วยกรุณา ในเวลา ที่มีคนทำสิ่งที่ดี สิ่งที่เป็นประโยชน์ เช่น สร้างกุฏิ ศาลา อาสาขุดสระน้ำ สละแรงกายไปช่วย นี้จัดว่าเป็นการช่วยเหลือด้วยมุทิตา

4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือนำตนเข้าไปร่วมไปรวม หรือเอาตัวไปสมาน โดยแยกเป็น 1) สมานอัตตา มีตัวเสมอกัน เท่ากัน เสมอภาคกัน 2) สมานกิจจ คือร่วมงานร่วมการ ทำตามกำลัง 3) สมานสุขทุกข์ คือร่วมสุขร่วมทุกข์กัน คุณธรรมข้อนี้เป็นการปฏิบัติ ขณะร่วมกับกลุ่มร่วมกับชุมชน ที่ต้องปฏิบัติให้สม่าเสมอกัน และเป็นคุณธรรมที่ออกมาจากพรหมวิหารข้ออุเบกขาธรรม เพื่อนำไปสู่ การปฏิบัติอย่างถูกธรรมและถูกต้อง

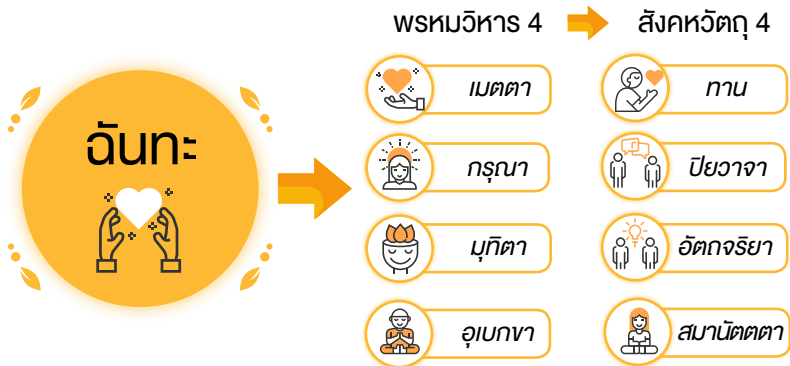
หลักธรรมในหมวดสังคหวัตถุ 4 นั้น เป็นหลักปฏิบัติหรือ การแสดงออกที่เป็นผลมาจากการมีคุณธรรมคือพรหมวิหาร

ดังกล่าวแล้ว และสิ่งที่สื่อแสดงถึงการบำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์อย่าง
ชัดเจน ดังบทกวีที่พระพรหมกวี (อดีตเจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม)
รจนาไว้เมื่อปี พ.ศ. 2507 ว่า

คิดโครงการงานใดให้คิดชอบ
อีกรอบคอบสารพันพิณพิลฉิ่ง
เพราะความคิดเป็นฐานงานที่มี
คนเรานี้มีใจเป็นนายงาน
มุ่งประโยชน์นานาสาธารณณะ
เอาธุระส่วนกลางสร้างหลักฐาน
สาธารณประโยชน์คิดโปรดปราน
รักกิจการของกลางอย่างของตนฯ

การแสดงออก 4 แบบหลักตามชุดคุณธรรมที่ชื่อว่าสังคหวัตถุ 4
จะแสดงออกดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 3 แสดงหลักฉันทะจุดตั้งต้นของคุณธรรม
ที่มา : ปรับปรุงจากสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2562: 32

อนึ่ง ในคุณธรรมผลึกต้นคือพรหมวิหาร 4 นั้น แม้เพียงคุณธรรมข้อเมตตาในข้อแรก ก็บ่งชี้ได้ว่าเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติของคนดี หรือคนที่พร้อมจะสร้างประโยชน์ให้แก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาจึงได้ขยายความให้ชัดว่าเป็นข้อธรรมที่แผ่ชานอบทาอยู่ในใจของคนดี ซึ่งเริ่มตั้งแต่มีความรักความปรารถนาดี ความใส่ใจคิดอยากช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสัตว์ ดังข้อความว่า

*“เมตตา หมายถึง ไม่ตรี ความรัก ความปรารถนาดี
อยากให้เรามีความสุข ความเห็นอกเห็นใจ ความ
เข้าใจดีต่อกัน ความใส่ใจหรือต้องการสร้างเสริม
ประโยชน์สุขให้แก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย”*

(ขุ.มहा. (บาลี) 29/944/600; สุตต.อ. (บาลี) 1/161;
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555: 707)

คำถามสำคัญคือ “คนเราจะคิดช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้เพียงเพราะมีเมตตาอย่างแท้จริงได้อย่างไร?”

แนวคำตอบคือ เมื่อบุคคลนั้นได้แปลงคุณธรรมคือความเมตตากฎมาเป็น การ “ลงมือกระทำ” ในรูปแบบต่างๆ ได้ โดยเป็นการลงมือทำทางกาย (กายกรรม) โดยการพูด ชี้นิ้วด้วยวาจา (วจีกรรม) และความตั้งใจดีปรารถนาดี ไม่คิดเบียดเบียน (มโนกรรม) จึงเป็นหลักธรรมที่กินได้ สัมผัสได้ ซึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาปรากฏหลักธรรมต่างๆ หลายชุดที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในหลายวาระโอกาส

สำหรับหลักคุณธรรมที่แสดงออกเป็นการกระทำเพื่อผู้อื่นนี้ยังปรากฏอยู่ในหมวดธรรมอื่นๆ และสัมพันธ์กับงานด้านสงเคราะห์ด้วยดังตัวอย่างหมวดธรรมต่อไปนี้

ใช้แต่เพียงความคิดดีที่ในจิต แต่แปลงคิดเป็นก้นำให้เกิดผล ตั้ง “สัมมา” วัชชอบกอบปรกมล ช่วยเหลือคนพ้นทุกข์สุขสมงาม

(วุฒินันท์ กั้นกะเตียน)

30

แบบสารานุกรมสงเคราะห์ในกับสิริพร

ก) สาธารณสงเคราะห์ตามนัยแห่งพุทธจริยา 3

พระจริยา หรือการทรงบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้า ซึ่งถือเป็นกิจที่หนึ่งในจริยา 3 และปรากฏประจักษ์ว่าพระพุทธองค์หลังตรัสรู้แล้ว พระองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะจริยาข้อที่ 1 คือ โลกัตถจริยา หมายถึง พุทธจริยาที่ทรงมีต่อชาวโลก และโลกัตถจริยานี้มีได้หมายเฉพาะเป็นพุทธจริยาเท่านั้น ในพระไตรปิฎกยังกล่าวรวมถึงความประพฤติของพระสาวกด้วยส่วนอีก 2 ข้อ ได้แก่ ญัตตถจริยา หมายถึงพุทธจริยาที่ทรงมีต่อพระญาติ และพุทธัตถจริยา หมายถึงพุทธจริยาที่ทรงบำเพ็ญตามหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ก็สะท้อนถึงพระมหากรุณาคุณที่ทรงแสดงทั้งต่อบุคคลใกล้ชิดและทรงคำนึงถึงบทบาทหน้าที่ของพระองค์เอง

พุทธจริยา ได้สะท้อนว่าพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลก หรือคนส่วนใหญ่ ในขณะที่เดียวกันก็ทรงบำเพ็ญประโยชน์อย่างเหมาะสมแก่พระญาติและทรงบำเพ็ญในฐานะแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างประเสริฐ สาเหตุที่นำหลักพุทธจริยา 3 มาแสดงก็เพื่อสะท้อนว่าเมื่อพระพุทธองค์ทรงเป็น “ต้นแบบนักสังคมสงเคราะห์” ให้เห็นแล้ว

พระสงฆ์สาวกทั้งที่เป็นพระอรหันต์และไม่บรรลุนิพพานย่อมควรที่จะดำเนินรอยแห่งพระพุทธองค์โดยไม่ต้องสงสัย

ข) สาธารณสงเคราะห์ตามนัยแห่งประโยชน์ 3

ประโยชน์ 3 เป็นการอธิบายถึงเป้าหมายการทำประโยชน์ในแต่ละระดับ ซึ่งเป็นระดับเริ่มต้นคือเป้าหมายในระดับตนเอง ระดับที่สูงขึ้น คือสามารถทำเพื่อบุคคลอื่น และเป้าหมายรวมที่สามารถทำได้ทั้งประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวมไปพร้อมกันได้ ดังที่ปรากฏในขุททกนิกาย จุฬนิเทศ ดังนี้

1. อัตตัตถะ หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ตน
2. ปรัตถะ หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น เพื่อสาธารณะ หรือเพื่อประโยชน์ส่วนรวม
3. อุภยัตถะ หมายถึง ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นนี้ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร) กล่าวว่ามิบุคคลต้นแบบให้ศึกษาอย่างชัดเจนคือ พระพุทธเจ้า พระองค์ได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว สำเร็จประโยชน์ส่วนพระองค์แล้ว ทรงมอบชีวิตเพื่อโลก เพื่อเหล่าเวไนยสัตว์ บำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น เพื่อสาธารณะประโยชน์ตลอดพระชนมายุของพระองค์ ทรงมอบชีวิตบำเพ็ญพุทธกิจให้เป็นประโยชน์แก่สัตว์โลก

อนึ่ง ในการทำประโยชน์ด้วยวัตถุประสงค์เหล่านั้นทั้งหมด พระพุทธองค์ตรัสมีข้อแม้ว่าควรปฏิบัติด้วยความไม่ประมาท ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในสังยุตตนิกาย นิทานวรรค นี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย อัมบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ตน
สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่

ประมาท หรือบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ผู้อื่น
สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่
ประมาท ก็หรือว่า บุคคลผู้มองเห็นประโยชน์
ทั้งสองฝ่าย สมควรแท้จริงเพื่อยังกิจให้ถึงพร้อม
ด้วยความไม่ประมาท ดังนี้

(ส.นิ. (ไทย) 16/67/29)

ความหมายแห่งหมวดธรรมนี้ แสดงให้เห็นถึงการที่ภิกษุสงฆ์
ที่เมื่อจะปฏิบัติเพื่อบ่มผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะบ่มผลเพื่อตนเอง
เพื่อคนอื่นก็ควรปฏิบัติด้วยความระมัดระวังไม่ตกอยู่ในความประมาท
เพราะการทำอะไรก็ตามล้วนมุ่งถึงเป้าหมายหรือผลสำเร็จแก่ตนเอง
แต่หากการมุ่งผลนั้นไม่คำนึงถึงวิธีการที่ได้มาก็จะถือว่าตกอยู่ใน
ความประมาท

การนำหลักประโยชน์ 3 มาแสดงก็เพื่อสะท้อนว่าการประพฤติ
ที่เป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่ายนั้นเป็นสิ่งที่ควรทำและทำด้วยความ
ไม่ประมาท แม้จะเป็นประโยชน์แต่ก็ควรทำอย่างระมัดระวังรอบคอบ
ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างเรียบร้อยดีงาม

คำว่ายังประโยชน์ตนและท่านให้ถึงพร้อมด้วยความไม่
ประมาทนั้น เป็นคำที่ครอบคลุมเนื้อหาไว้ทั้งหมด ทั้งผู้กระทำและสิ่ง
ที่นำมาเป็นเครื่องมือกระทำ เช่น นายก. ต้องการช่วยเหลือคนยากจน
สิ่งที่จะนำไปช่วยเหลือก็ควรเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ไม่ใช่ทำในสิ่งที่นำ
ความเดือดร้อนมาให้แก่ผู้หนึ่งแล้วให้ประโยชน์แก่ผู้หนึ่ง ท่านองว่า
ปล้นคนรวยช่วยคนจน ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนายังถือว่าไม่ถูกต้อง
ตามทางแห่งการทำความดี คือกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต

ค) สาธารณสงเคราะห์ตามนัยแห่งบุญกิริยาวัตถุ 3

บุญกิริยาวัตถุ เป็นหลักการทำหน้าที่แนะนำการทำความดี กิริยาที่ทำ

ความดีในหลักแห่งบุญกิริยาวัตถุ 3 นี้ปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแห่ง เช่น ในปญญกิริยาวัตถุสูตร และอรรถกถาขุททกนิกาย อิติวุตตะกัฏฐที่กล่าวถึงกิริยาแห่งบุญ หรือการทำความดี 3 ประการ คือ 1) ทำดีด้วยการให้ทาน 2) ทำดีด้วยการรักษาศีล และ 3) ทำดีด้วยการเจริญภาวนา โดยเฉพาะชื่อว่าด้วยทาน เป็นข้อที่สัมพันธ์กับการสาธารณสงเคราะห์อย่างชัดเจน กล่าวคือ ทาน ซึ่งหมายถึงการให้ การสละ การเผื่อแผ่แบ่งปันนั้น หมายถึงทั้งที่เป็นการให้ที่เป็นวัตถุทาน การให้ที่เป็นธรรมทานด้วย เป็นการให้เพื่อการอนุเคราะห์ช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก การให้เพื่อบูชาคุณ และยังหมายรวมทั้งการให้ความรู้ศิลปะวิทยาการ การให้คำแนะนำสั่งสอน การแนะนำแนวทางดำเนินชีวิต อีกทั้งสะท้อนบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ตามหลักทศ 6 ด้วย คือให้คำแนะนำแนวทางดำเนินชีวิต หรือเป็นไปตามหลักมงคลสูตร ที่พระสงฆ์จะนำไปเทศนาสั่งสอนให้คนทั่วไปเพื่อนำไปปฏิบัติในชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรือง

ในมงคลธรรมข้อที่ 15-18 เป็นหมวดว่าด้วยการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม มงคลธรรมข้อที่ 15 -ทาน การบำเพ็ญทาน การเสียสละแบ่งปัน ข้อ 16 -ธรรมจริยา คือการประพฤติธรรม ความดีงาม หรือประพฤตินอกุศลกรรมบถ 10 ข้อ ข้อ 17-ญาติานุญาติจะสังคะโท การสงเคราะห์ญาติมิตร ข้อ 18 -อะนะวัชชานี กัมมานิ การทำกิจการงานที่ถูกต้องทำนองคลองธรรม หรือการงานที่ทำแล้วไม่มีใครตำหนิตีความได้

การที่บุคคลมีเจตนาบริจาคหรือให้สิ่งต่างๆ ตนแก่ผู้อื่นนี้เป็นเจตนาที่ปราศจากความละโมภ ในอรรถกถามงคลสูตรท่านกล่าวเช่นนั้น เมื่อมีเจตนาไม่ละโมภแล้วจึงสามารถมอบสิ่งต่างๆ ตนให้แก่บุคคลอื่นได้ ซึ่งเรียกว่ามีจาคเจตนา

อนึ่ง สำหรับผู้ให้ทาน ให้การสงเคราะห์นั้น ในทานสูตร อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัญญาณินบาต พระพุทธองค์ตรัสกับพระสารีบุตร

ไว้ย่อมมีความหมาย และควรทำความเข้าใจว่าโดยหลักการให้ทานนั้น ผู้ให้หรือผู้สงเคราะห์ย่อมมีเจตนาที่แตกต่างกันไป ทั้งให้เพื่อหวังสิ่งสมเป็นบุญติดตัวไปในกายภาคหน้า หรือหวังเข้าถึงภพภูมิที่ดี

ผู้ให้ทานบางคนให้โดยไม่มีจิตผูกมัดเกาะเกี่ยวในทานนั้น แต่ให้ด้วยเจตนาว่าเป็นการทำความดี ให้เพราะทำตามที่พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เคยทำมา ให้เพราะรักษาระธรรมเนียมประเพณีของวงศ์ตระกูล ให้แก่สมณชีพราหมณ์ ก็ด้วยคิดว่าท่านเหล่านั้นไม่สามารถหุงหาอาหารได้ หรือการให้ เพราะทำให้จิตตนผ่องใส ปลื้มใจ โสมนัสยินดี ในการให้ การให้เหล่านี้จะมีอานิสงส์คือภพภูมิที่ดีเป็นที่รองรับเมื่อตายไป

การให้ การสละแบ่งปันจึงมีเจตนาที่แตกต่างกันไป แต่การให้ในลักษณะต่างๆ ที่กล่าวมาก็แสดงให้เห็นได้ว่าผู้ให้นั้นมีจิตที่สละความโลภออกจากตน ยินดีสละเพื่อผู้อื่น หรือแม้จะมีเจตนาเพื่อตนก็เพื่อเป็นการสั่งสมเป็นบุญกุศลไว้เป็นเสบียงบุญในภพใหม่ การที่บุคคลสามารถสละได้ หรือบริจาคช่วยเหลือคนอื่นได้เป็นหนทางการทำดี (บุญกิริยาวัตถุ) ที่พระพุทธศาสนารับรองว่าเป็นสิ่ง ที่นำความสุขความเจริญมาสู่ผู้กระทำ ดังเช่นที่รับรองไว้ในมงคลสูตร

ตามหลักการเบื้องต้น จึงอธิบายได้ว่าคำว่าทานมัย หรือการให้ทานนั้นเป็นข้อปฏิบัติที่ไม่ได้มุ่งเพียงด้านวัตถุเท่านั้น แต่หมายรวมการให้อื่นๆ ที่เป็นนามธรรมด้วย ในอรรถกถาอภิธรรมยังได้ขยายความว่าทานมัยนั้นเป็นได้ทั้งที่เป็นกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม บุคคลผู้ให้ทาน ผู้เสียสละจึงทำได้ตามกำลังความสามารถที่ตนเองมี คือทำตามกำลังกายก็ได้ ทำด้วยการพูด การให้คำแนะนำ หรือแม้คิดดีปรารถนาดีก็ได้นั่นเอง

จ) สาธารณสงเคราะห์ตามนัยแห่งสาราณียธรรม 6

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กันและกันระหว่างหมู่ภิกษุ

พระพุทธองค์ตรัสแก่พระอานนท์ว่าตราบที่ภิกษุทั้งหลายประพฤติ อยู่จะมีแต่ความรัก ความเคารพ ไม่วิวาทกัน มีความพร้อมเพรียงกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การประพฤติปฏิบัติเช่นนี้จึงถือว่าเป็นไปเพื่อ สงเคราะห์กันและกัน เป็นแบบอย่างและเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของคน ทั่วไป ธรรม 6 ประการที่พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายนั้นสมเด็จพระ สรวงราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงนำมาอธิบาย ดังต่อไปนี้

1. เมตตากายกรรม หมายถึง การเข้าไปตั้งเมตตา ปราบปรามสุข ปราบปรามดีต่อกันและกัน ประกอบกิจการงานทางกายแก่กันและกัน

2. เมตตาวจีกรรม หมายถึง การเข้าไปตั้งเมตตา ปราบปรามสุข ปราบปรามดีต่อกันและกัน ประกอบกิจการงานที่จะพึงทำด้วย คือพูด หรือให้คำแนะนำแก่กันและกัน ทั้งนี้เพื่อให้ได้รู้เข้าใจและทำกิจการ งานที่ดีที่ถูกต้อง

3. เมตตาโมกกรรม หมายถึง การเข้าไปตั้งเมตตา ปราบปราม สุขปราบปรามดีต่อกันและกัน ประกอบกิจการงานที่จะพึงทำทางใจ คือมีใจมุ่งหรือคิดจะให้เป็นสุข คิดถึงกิจการงานที่จะให้คนอื่น เขา เป็นไปในทางที่ถูกที่ชอบ ดีงาม

4. สาธารณโภคี หมายถึง การเฉลี่ยลาภที่ตนเองได้มาโดยชอบ ธรรมให้แก่กันและกันตามความเหมาะสม มีใจประกอบด้วยเมตตา กรุณา เต็มใจเฉลี่ยแบ่งปันเพื่อแผ่ลาภที่ได้มาให้แก่กันและกันตาม สมควร

5. สีสสามัญญตา หมายถึง ประพฤติดีทางกายและวาจา ตั้งใจ อย่างสม่ำเสมอในทางที่ดีจะเป็นเหตุให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

6. ภิภูทิสสามัญญตา หมายถึง มีภิภูทิวหรือความเห็นเหมือนๆ กัน หรือเสมอกัน คือความเห็นที่จะดำเนินไปเพื่อความสันทุกข์เหมือนกัน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายในลักษณะ เดียวกันว่าข้อปฏิบัติทั้ง 6 นี้เป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานหรือเป็นเรื่อง

ธรรมดาสำหรับพระโสดาบัน ในการที่จะประพฤติ แสดงออกทางกายด้วยเมตตา เช่น ช่วยเหลือกันและแสดงกิริยาสุภาพเคารพนับถือกัน (เมตตากายกรรม) แสดงออกทางวาจาด้วยเมตตา เช่น บอกแจ้งแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพต่อกัน (เมตตาวาจากรรม) คิดต่อกันด้วยเมตตา เช่น มองกันในแง่ดี คิดทำประโยชน์แก่กัน ยิ้มแย้มแจ่มใส (เมตตามโนกรรม) แบ่งปันลาภอันชอบธรรม เฉลี่ยเจือจานให้ได้มีส่วนร่วมทั่วกัน (สาธารณโภคี) มีความประพฤติสุจริตเสมอกับผู้อื่น ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่ (ศีลสามัญญตา) หรือมีความเห็นชอบร่วมกับเพื่อนร่วมหมู่ ในอารยทฤษฎี ซึ่งนำไปสู่การกำจัดทุกข์ (วิญญูสามัญญตา) และมีคุณลักษณะที่จะเป็นผู้เอาใจใส่คอยชวนช่วยช่วยเหลือกิจธุระทั้งหลาย ช่วยเหลือส่วนรวมในขณะเดียวกันก็คอยฝึกฝนตนในไตรสิกขาให้ตนเองก้าวในมรรคด้วย คุณสมบัติที่แสดงออกภายนอกอย่างเห็นได้ชัดคือพระโสดาบันจะไม่หวงแหนทรัพย์สมบัติ มีแต่จะเฉลี่ยแบ่งปัน ดังพุทธพจน์ในสังยุตตนิกาย มหาวรรคว่า “ท่านทั้งหลายประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ก็ไทยธรรมสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีอยู่ในตระกูล ท่านทั้งหลายเฉลี่ยไทยธรรมนั้นทั้งหมด กับผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม”

การนำหลักสาธารณียธรรมมาขยายผลต่อ ก็เพื่อสะท้อนว่าการจะประพฤติประโยชน์นั้นมีหลักการว่าต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่ง “เมตตา” แม้จะเป็นข้อวัตรปฏิบัติต่อกันและกันระหว่างสงฆ์ แต่การกระทำนี้ถือเป็นแบบอย่างได้สำหรับคนทั่วไปด้วย และพระสงฆ์ที่มีเมตตาเป็นที่ตั้งย่อมจะยังประโยชน์แก่ผู้อื่นได้อย่างดีงาม

ฉ) สาธารณสงเคราะห์ตามนัยทิศเบ็งบน

คุณธรรมอีกหมวดหนึ่งซึ่งเป็นการแสดงออกในลักษณะสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์อย่างชัดเจน ปรากฏตามหลักทิศ 6 ว่าด้วย

ทิศเบื้องบน ซึ่งบ่งระบุว่าเป็นภาระหน้าที่ที่พระสงฆ์จะอนุเคราะห์ชาวบ้าน อนุเคราะห์คฤหัสถ์ เนื่องด้วยพระสงฆ์ได้รับการบำรุงจากคฤหัสถ์ทั้งด้วยการกระทำ คำพูด ความคิดที่ประกอบด้วยเมตตา ต้อนรับพระสงฆ์ด้วยความเต็มใจ และอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4 พระสงฆ์จึงอนุเคราะห์คฤหัสถ์ด้วยสถานะ 6 อย่างตามสำนวนอธิบายของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ดังนี้

- 1) ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว
 - 2) แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี
 - 3) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจงาม
 - 4) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง
 - 5) ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
 - 6) บอกทางสวรรค์ (สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ)
- (ที.ปา. (ไทย) 11/204/172)

การแสดงบทบาทตามหลักการแห่งทิศเบื้องบนสำหรับภิกษุนี้ เป็นไปตามหลักฐานที่ปรากฏในพหุการสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เป็นผู้มือุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร แม้เธอทั้งหลายก็จะเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง แก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น

เกิด ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย
ต่างอาศัยซึ่งกันและกันด้วยอำนาจามิสทาน
และธรรมทาน อยู่ประพาศิพรหมจรรย์นี้ เพื่อ
ต้องการสลัดโอฆะ เพื่อจะทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์
โดยชอบด้วยประการอย่างนี้

(ขุ.อิติ. (ไทย) 25/287/293)

การสาธารณสงเคราะห์ที่แสดงออกในหลักทศเปื้องบนนี้
เป็นการยืนยันถึงภาวะดำรงชีวิตของพุทธสาวกที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน
และกันระหว่างพระสงฆ์และคฤหัสถ์ เพราะพระสงฆ์ยอมอาศัยปัจจัย
สี่จากคฤหัสถ์ ดังนั้นสิ่งที่พระสงฆ์จะแสดงตอบแทนได้ก็ด้วยการแสดง
ธรรม หรือด้วยการแนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามให้ และ
หลักทศ 6 นี้ ยังเป็นเครื่องสะท้อนถึงการใช้ชีวิตของพระสงฆ์ว่าไม่ได้
แยกตัวออกจากสังคมแต่ประการใด หากมีจังหวะเวลาที่เหมาะสมก็
ควรชวนช่วยช่วยเหลือตามควรแก่ภาวะ

ข) สาธารณสงเคราะห์ตามนัยแห่งสัปปุริสบัญญัติ- สัปปุริสธรรม

ในสัปปุริสสูตร ได้ระบุคุณสมบัติของคนดีหรือสัตบุรุษว่าเป็น
บุคคลที่เกิดมาเพื่อประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก เมื่อพิจารณาในแง่ของ
หลักธรรมใน 2 หมวดซึ่งได้บอกคุณสมบัติของคนดีไว้ คือหมวด
สัปปุริสบัญญัติ 3 และสัปปุริสธรรม 7 มีข้อธรรมที่ระบุถึงคุณสมบัติ
ของคนดีไว้อย่างน่าสนใจ ในหมวดธรรมสัปปุริสบัญญัตินั้นซึ่งมีข้อ
ธรรมว่าด้วย 1) ทาน 2) ปัพพัชชา และ 3) มาตาปิตุอุปัฏฐาน 3 ข้อธรรม
นี้เป็นบัญญัติของคนดีหรือที่คนดีถือตรงกัน คือการให้ปันเสียสละ
สิ่งของเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น (ทาน) การถือบวช หรือการเว้นจากการ
เบียดเบียน (ปัพพัชชา) และการบำรุงปฏิบัติต่อมารดาบิดาให้เป็นสุข

ตั้งพุทธพจน์ว่า

“ทาน การไม่เบียดเบียน ความสำรวม การฝึกตน
การบำรุงมารดาและบิดา สัตบุรุษบัญญัติไว้
เหตุที่บ่มจิตเสพ เป็นเหตุของสัตบุรุษ ผู้เป็นคนดี
เป็นพรหมจารีบุคคล ผู้ที่เป็นอริยสมบุรณ์ด้วย
ทักษะ ย่อมคบโลกอันเกษม”

(อง.ติก(ไทย 20/484/169)

บัญญัติของคนดีดังกล่าวนี้ คือหลักการที่ชี้ว่าการเป็นคนดีนั้น
ย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานการทำความดีที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่น เริ่มตั้งแต่
ข้อแรกคือทาน หรือการสละแบ่งปันแก่ผู้อื่น การถือบวชหรือการเว้น
จากการเบียดเบียน รวมถึงการไม่ละเลยดูแลบิดามารดา ผู้มีอุปการคุณ

สำหรับคุณสมบัติคนดีในหมวดสัพปุริสธรรม 7 ได้บอกถึง
คุณสมบัติที่เป็นการทำประโยชน์เพื่อคนอื่นทั้งโดยตรงและโดยอ้อม
ตั้งแต่ความรู้จักรธรรม รู้หลัก หรือจักเหตุ (ธัมมัญญตา) จนถึงการรู้จัก
ชุมชน ที่จะประพฤติปฏิบัติ จะสงเคราะห์อย่างไร (ปริสัญญตา) การ
รู้จักบุคคล การจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น จะตำหนิ จะยกย่อง จะแนะนำ
สั่งสอนอย่างไรเป็นต้น เป็นเรื่องพิจารณาประกอบที่สำคัญ เพราะผู้จะ
ทำการสงเคราะห์นั้นย่อมพิจารณาได้ว่าใครควรได้รับการสงเคราะห์
แบบใด อย่างไรจึงจะเหมาะสมและเป็นประโยชน์แท้จริง

การนำบัญญัติของคนดีในหมวดสัพปุริสบัญญัติ และคุณสมบัติ
ของคนดีในหมวดสัพปุริสธรรมมากล่าวขยายเรื่องการสาธารณ
สงเคราะห์ ก็เพื่อชี้ว่าการช่วยเหลือ หรือการสงเคราะห์ผู้อื่นนั้นเป็น
แนวทางที่พระพุทธศาสนารับรองว่าเป็นสิ่งที่ดี บุคคลผู้กระทำก็ชื่อ
ว่าเป็นคนดี

ดังนั้น แนวคิดด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ที่พิจารณาจากชุดหลักธรรมต่างๆ ที่มีลักษณะเป็นชุดคุณธรรมแสดงออก คือบอกรับปฏิบัติ วิธีปฏิบัติออกมาในลักษณะต่างๆ เช่น เมื่อพูดถึงชุดคุณธรรมประโยชน์ 3 ก็บอกได้ว่าบุคคลนั้นๆ จะถือประโยชน์ระดับใด ประโยชน์ตนหรือประโยชน์ผู้อื่น หรือประโยชน์ทั้งสอง เมื่อพูดถึงบุญญกิริยาวัตถุ 3 ก็บ่งบอกว่าจะทำความดีทางใด ทางทาน ทางศีล หรือทางภาวนา เมื่อพูดถึงชุดคุณธรรมสาราณียธรรม 6 ก็แสดงและเทียบเคียงให้เห็นว่าในหมู่สงฆ์ที่จะประพาดิเป็นประโยชน์นั้นคือประพาดิอย่างไร แสดงออกต่อกันและกันอย่างไร เรื่องทศ 6 เป็นการแสดงให้เห็นว่าชีวิตพระสงฆ์กับคฤหัสถ์นั้นเป็นพันธะทางธรรมต่อกัน ในขณะที่คฤหัสถ์อุปถัมภ์ด้วย**วัตถุธรรม** พระสงฆ์ย่อมจะสงเคราะห์อนุเคราะห์ด้วย**มงคลธรรม** คือแนะนำแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีงาม สำหรับชุดคุณธรรมว่าด้วยสัปปุริสบัญญัติและสัปปุริสธรรมนั้นเป็นการนำเสนอให้เห็นว่าการทำงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ เป็นการงานที่ตั้งอยู่บนฐานของคนดี มีหลักเกณฑ์หลักการ ตั้งอยู่บนเหตุและผลของการกระทำเพื่อนำไปสู่ประโยชน์ต่อสาธารณะ

ดังนั้น หลักคุณธรรมสำหรับเสริมหนุนนั้น มีทั้งลักษณะที่เป็นคุณธรรมบ่มลึกภายในที่เป็นตัวหลักต้น และเป็นชุดคุณธรรมที่เป็นการแสดงออกโดยวิธีการต่างๆ ดังตารางสรุปต่อไปนี้

คุณธรรมหลักต้น

- สัมมาสังกัปปิ
 - เนกขัมมสังกัปปิ
 - อพยบาทสังกัปปิ
 - อวิหิงสาสังกัปปิ
- อินทะ (กิตตุกามตาอินทะ)
- พรหมวิหาร 4

คุณธรรมแสดงออก

- พุทธจริยา
- ประโยชน์ 3
- บุญญกิริยาวัตถุ 3
- สาราณียธรรม 6
- ทศ 6
- สัปปุริสบัญญัติ-สัปปุริสธรรม

จะกล่าวให้กระชับอีกนิดคือ การให้การสงเคราะห์เป็นสาธารณะ หรือสาธารณสงเคราะห์นั้นสามารถแสดงออกได้หลายรูปแบบ โดยพิจารณาได้จากหลักคุณธรรมแสดงออกต่างๆ ดังกล่าวแล้ว ตั้งแต่พุทธจริยา ที่พระพุทธรองค์ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลก ประโยชน์ 3 ที่บุคคลต้องการทำประโยชน์แก่ผู้อื่น บุญกิริยาวัตถุ 3 ก็แสดงออกเป็นการให้ การแบ่งปัน การสละ และถ้าพิจารณาหลักสาราณียธรรม 6 บรรดาการกระทำต่างๆ ที่ทำไปด้วยเมตตา และการสละ เฉลี่ยแบ่งปันก็ชื่อว่าการสงเคราะห์ ส่วนหลักทศ 6 ก็สะท้อนถึงการทำหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อฆราวาสที่ให้การอนุเคราะห์ และสั่งสอนชี้ทางดำเนินชีวิตที่ดีงาม ที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม และสิ่งที่นำมาในลักษณะดังกล่าวล้วนเป็นแนวทางของคนดี เป็นบัญญัติของคนดีที่ปรากฏในหลักสัปปุริสบัญญัติ และสัปปุริสธรรมนั่นเอง

คุณธรรมนำหนุบกระตุ้นจิต ส่งความคิดบนเมตตาสากลโลก ทำเพื่อกุ๊กซ์เบาบางเพื่อสร้างโลก มิหวังโชคแต่ช่วยอำนวยความสะดวก

(วุฒินันท์ กัททะเตียน)

2) หลักธรรมสำหรับพินิจไตร่ตรอง

หลักธรรมสำหรับพินิจไตร่ตรองในที่นี้ หมายถึง หลักเกณฑ์หลักการบางอย่างสำหรับพระสงฆ์สาวกที่พึงตระหนักสำเหนียกเมื่อต้องเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก โดยเรียกสรุปหลักเกณฑ์เหล่านั้นว่าคือ “ศีล” ซึ่งเป็นฐานรากสำคัญสำหรับการดำรงสมณเพศไว้อย่างเหมาะสม งดงาม

พระภิกษุในพระพุทธศาสนา มีข้อปฏิบัติกำกับตนที่เรียกว่า “ศีล” การปฏิบัติใดๆ ของพระภิกษุจึงต้องไม่ผิดพลาด หรือคลาดเคลื่อนไปจากศีล ซึ่งหมายถึงปาริสุทธิศีล 4 เพื่อการประพฤติการดำรงชีวิตที่ดี หรือเพื่อความหมดแห่งศีล ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้สรุปความคัมภีร์วิสุทธิมรรค ส่วนที่ว่าด้วยอิศิลสิกขาทั้งหมดไว้ดังนี้

1. ปาติโมกข์สังวรศีล หมายถึง ศีลคือความสำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต รักษาวินัย ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย

2. อินทริยสังวรศีล หมายถึง ศีลคือความสำรวมอินทริย์ ได้แก่ ระวังไม่ให้กุศลธรรมความชั่วครอบงำจิตใจในเมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริย์ทั้ง 6

3. อาชีวะปาริสุทธิศีล หมายถึง ศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ ได้แก่ เลี้ยงชีวิตโดยชอบธรรม และ

4. ปัจจัยสันนิสิตศีล (ศีลที่เกี่ยวข้องกับปัจจัย 4 ได้แก่ การใช้สอยปัจจัย 4 ด้วยปัญญาพิจารณา ให้เป็นไปตามความมุ่งหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้นๆ ไม่บริโภคด้วยตัณหา

นอกจากศีลในพระปาติโมกข์หรือศีลที่เป็นพุทธบัญญัติ 227 ข้อแล้วยังมีศีลอีก 3 ประเภท (อินทริยสังวรศีล อาชีวะปาริสุทธิศีล

ปัจจัยสันนิษิตศิลป์) ที่เป็น “หลักประกันความบริสุทธิ์” แห่งพระภิกษุ ซึ่งในที่นี้จะยก “อาชีวปาริสุทธิศิลป์” มาศึกษาเพื่อพินิจไตร่ตรองเพิ่มเติม เนื่องจากเป็นศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตของภิกษุสงฆ์ หรือจะเรียกว่าศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงชีวิตของพระภิกษุสงฆ์

สำหรับภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา อาชีวปาริสุทธิศิลป์ จัดว่าเป็นหลักการที่สำคัญ เพราะเกี่ยวข้องกับการเลี้ยงชีพที่สัมพันธ์กับคุณาศิลป์ ดังนั้นการกระทำใดๆ ที่เป็นไปโดยมีเจตนาเคลือบแฝงด้วยเล่ห์เพทุบาย เพื่อให้ได้มาซึ่งเครื่องยังชีพแล้วยอมผิดไปจากหลักอาชีวปาริสุทธิศิลป์

พระพุทธองค์ได้ตรัสเรื่องการดำรงชีวิตไว้เป็นเครื่องเตือนใจภิกษุสาวกดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย ก็มีจกณาอาชีวะเป็นไฉน คือ การโง่งม การล่อลวง การตลบตะแลง การยอมมอมบดนมในทางผิด การเอาลาภต่อลาภ นี่มีจกณาอาชีวะฯ”

ในกิริยาแห่งมีจกณาอาชีวะเหล่านั้น ควรศึกษากิริยาบางอย่าง เช่น การหลอกลวง และการพูดประจบ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกให้คำอธิบายไว้ดังนี้ว่า

การหลอกลวง เป็นไฉน การหลอกลวงเกี่ยวข้องด้วยการเสพปัจจัย การหลอกลวงด้วยการพูดเลียบเคียง หรือการดำรงอิริยาบถ กิริยาที่ดำรงอิริยาบถ ความดำรงอิริยาบถด้วยดี ความสยั้วหน้า สภาพที่สยั้วหน้า การหลอกลวง กิริยาที่หลอกลวง สภาพที่หลอกลวงของภิกษุผู้มุ่งลาภสักการะและชื่อเสียง ผู้มีความปรารถนาลามก ถูกความอยากครอบงำ นี้เรียกว่า การหลอกลวง

(อภิ.วิ. (ไทย) 35/878/516)

การพูดประจบ เป็นไฉน การทักทายคนอื่น
การแนะนำตัวเอง การพูดปลอบโยน การพูด
ยกย่อง การพูดเยินยอ การพูดอ้อมค้อม การพูด
ชมเชย การพูดสรรเสริญ การพูดสรรเสริญบ่อยๆ
การพูดเอาใจให้คนรัก การพูดยกย่องเพื่อต้องการ
ให้เขารักการพูดที่จริงที่เล่นเสมอด้วยแกงถั่ว
การเป็นผู้รับเลี้ยงเด็ก ของภิกษุผู้มุ่งลาภสักการะ
และชื่อเสียง ผู้มีความปรารถนาลามก ถูกความ
อยากครอบงำ อันใดนี้เรียกว่า การพูดประจบ

(อภิ.วิ. (ไทย) 35/879/516)

โดยความหมาย ศีลข้อว่าด้วยการเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์นี้
(อาชีวนาฬาสีล) มีข้อควรศึกษาตรงประเด็นที่ว่าภิกษุนั้นมี
ความเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์เป็นพื้นฐาน แต่การเข้าไปเกี่ยวข้องนั้นหาก
มีเจตนาเคลือบแฝง หรือเป็นไปไม่บริสุทธิ์ จะกลายเป็นการแสวงหา
ผลประโยชน์โดยมิชอบด้วยหลักพระธรรมวินัย

สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง สีลวฑฺฒโน) ได้กล่าวตามแนว
แห่งคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาว่าอาชีวนาฬาสีลนั้นเป็น
การย้ำเรื่องการเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ โดยพื้นฐานคือการเลี้ยงชีพโดย
โคจรบิณฑบาต หรือรับภัตตาหารที่ทายกนิมนต์ ไม่เลี้ยงชีพด้วย
อนสนากรรม คือ การแสวงหาที่ไม่ควร คือ การให้ดอกไม้ ให้ผลไม้
ให้จุนครองหา ให้ไม้สีฟัน ให้ไม้ไผ่ แก่ตระกูลที่ไม่ใช่ญาติและเป็น
หมอให้ยารักษาไข้ หรือเป็นทูตเดินข่าวสารของคฤหัสถ์ หรือหาเลี้ยง
ชีพด้วยอุบายต่างๆ มีชวนช่วยช่วยทำกิจการงานเป็นต้นที่ชาวโลก
เขาถือว่าเป็นการประจบประแจง จัดว่าเป็นการเลี้ยงชีพด้วยการ
แสวงหาที่ไม่เหมาะสมไม่ควร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ขยายความตามแนว
พระไตรปิฎกและอรรถกถาเช่นเดียวกัน โดยให้คำอธิบายดังนี้ว่า

อาชีวะปาริสุทธีศีล ศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ
ได้แก่เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบธรรมบริสุทธิ์
ไม่ประกอบกรรมแสวงหาในทางที่ผิด เช่น ไม่พูดอวด
อุตริมนุษยธรรมคือ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ
มรรค ผล นิพพาน ที่ไม่มีจริงในตน และไม่ออก
ปากขออาหารเพื่อตนเองบริโภคโดยมิได้เจ็บใช้
เป็นต้น ไม่กระทำกุหนาคือการหลอกลวง
เช่นปั้นแต่งทำทางหน้าตาเคร่งครัดให้เขาเลื่อมใส
ถวายปัจจัยสี่ ไม่กระทำลพนา คือประจบเขากิน
[ไม่กระทำเนमितติกา] ไม่กระทำนิมิตคือเลศนัย
ต่างๆ ให้เขาถวายปัจจัย ไม่กระทำนิปเปสิกตา
คือขู่เข็ญกลั่นแกล้งเพื่อให้เขายอมถวายปัจจัย
และไม่เอาลาภต่อลาภเช่นให้ของน้อยแก่เขาไป
เขาจะได้ถวายมากตอบมาเป็นต้น ท่านว่าศีลข้อนี้
สำเร็จด้วยวิริยะ

จากการนำเสนอคุณธรรมในแง่ศีลให้พิจารณาเพื่อสร้าง
ความตระหนักแก่ภิกษุสงฆ์ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ การใช้
แรงงานที่เป็นไปเพื่ออาชีพ เพื่อผลตอบแทนนั้นไม่ตรงวัตถุประสงค์
ของสมณะหรือนักบวชผู้สละโลกแล้ว กลับจะกลายเป็นมิฉฉาชีพด้วย
หรือแม้เพียงแต่การแสดงธรรมโดยคิดให้เขาอาจชอบใจแล้วตอบแทน
ก็จัดว่าเป็นธรรมเทศนาไม่บริสุทธิ์ ผิดไปจากหลักการพุทธศาสนา
ดังที่ปรากฏในกสิการทวาซสูตร

คราวหนึ่งที่พระพุทธองค์เสด็จโปรดสัตว์ โดยยืน ณ เขตนา
ของพราหมณ์คนหนึ่ง พราหมณ์ทูลว่าสำหรับพราหมณ์ต้องลงมือทำ
นาไถหว่านแล้วจึงได้ผลเก็บเกี่ยว พระองค์ก็ควรไถหว่านแล้วบริโภคน
ทำนองว่าถ้าอยากรับประทานก็ควรลงมือทำเอง แต่พระพุทธองค์
ได้ทรงแสดงธรรมจนพราหมณ์เข้าใจและเลื่อมใส พร้อมกับนำอาหาร
มาน้อมถวาย โดยพระพุทธองค์ตรัสว่าการไถหว่านของพระองค์นั้น
มีผลเป็นอมตะ ดังพุทธพจน์ว่า

ศรัทธาของเราเป็นพีช ความเพียรของเราเป็นฝ่น
ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ หิริของเราเป็น
งอนไถ ใจของเราเป็นเชือก สติของเราเป็นผาลและ
ปฏัก เราคุ้มครองกาย คุ้มครองวาจา สรรวมใน
อาหารในท้อง ย่อมกระทำการถอนหญ้า คือ
การกล่าวให้พลาตด้วยสังขจะ ความสงบเสงี่ยม
ของเราเป็นเครื่องปลดเปลื้องกิเลส ความเพียร
ของเรานำอูระไปเพื่ออูระนำไปถึงแดนเกษมจาก
โยคะไม่หวนกลับมา ย่อมถึงสถานที่ๆ บุคคลไปแล้ว
ไม่เศร้าโศกการไถนานั้นเราไถแล้วอย่างนี้ การไถนา
นั้น ย่อมมีผลเป็นอมตะ บุคคลไถนานั้นแล้ว ย่อม
พ้นจากทุกข์ทั้งปวงฯ

พราหมณ์ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์แล้ว
เลื่อมใสศรัทธาทวิคูณ ได้ตระเตรียมภัตตาหารน้อมนำมาเพื่อถวาย
แต่พระพุทธองค์ได้แสดงธรรมต่อว่าพระองค์ไม่อาจรับโภชนะมา
บริโภคจากการแสดงธรรมประดุจใยม่น้าวแล้วได้สิ่งตอบแทนมา
ดังพุทธพจน์ว่า

พราหมณ์ เราไม่ควรบริโภคโภชนาที่จับกลุ่ม
ได้มา ข้อนี้ไม่ใช่ธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ผู้เห็นอยู่โดยชอบ พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมทรง
ห้ามโภชนาที่จับกลุ่มได้มา

(ขุ.อุ. (ไทย) 25/299/313)

ในอรรถกถาพระวินัย สมันตปาสาทิกา ตอนว่าด้วย
จตุตถปาราชิกนั้น ได้พรรณนาประเภทครุภัณฑ์ที่ไม่ควรสละ หรือ
จ่ายแจกแก่คฤหัสถ์ ประกอบด้วยครุภัณฑ์ คือ สวน พื้นที่สวน วิหาร
พื้นที่วิหาร เติง ตัง พุก หมอน หม้อโลหะ อ่างโลหะ กระจกโลหะ
กระทะโลหะ มีด ขวาน ฝั้ง จอบ สว่าน เถาวัลย์ ไม้ไผ่ หน้่ามุงกระต่าย
หน้่าปล้อง หน้่าสามัญ ดินเหนียว เครื่องไม้ เครื่องดินเผา บรรดา
ครุภัณฑ์เหล่านี้หากภิกษุรูปใดนำไปแจกจ่ายแก่คฤหัสถ์ จัดว่าเป็น
มหาโจรประเภทที่สี่ (ตามการต้องอาบัติปาราชิกข้อที่ 4) เพียงเพื่อ
ให้คฤหัสถ์ยกย่องชื่นชูตนเองว่าพระสาวกรูปนี้มาชม สมเป็นพระสงฆ์
ของพวกเรา คือให้คฤหัสถ์ยินดีติดตามหรือมีความเยื่อใยในภิกษุนั้น
ภิกษุนั้นยังได้ชื่อเป็นผู้ลักขโมยครุบริวารที่ไม่ควรสละหรือแจกแบ่งให้
ใคร หากสงเคราะห์ตระกูล ย่อมต้องอาบัติทุกกฏ

ดังนั้น หลักการที่นำเสนอเพื่อพินิจและไตร่ตรองนี้ เพื่อต้องการ
ชี้ว่าโดยพุทธประสงค์แล้ว การพึ่งพากันระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์
เป็นสิ่งที่เป็นไปตามวิถีปกติ และการที่พระสงฆ์จะตอบแทนด้วยวิธีการ
ที่เหมาะสมก็เป็นเรื่องที่ถูกต้องแล้ว แต่อาจมีสิ่งที่เกิดเป็นผลข้างเคียง
ในการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลทั้งสองฝ่ายนี้ เช่น ลาก สักการะ
ในฝ่ายพระสงฆ์ และความสนิทชิดใกล้ในฐานะผู้อุปฐากพระสงฆ์
ผลข้างเคียงแรกคือลากสักการะ เพราะเมื่อฝ่ายคฤหัสถ์เกิดความ
ศรัทธาเลื่อมใสในตัวพระภิกษุสงฆ์แล้วก็อาจน้อมลากสักการะไปให้

โดยไม่ตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจเลยสัก หากภิกษุจะอาศัยช่องทางนี้เพื่อการ ดำรงชีพก็จะผิดไปจากหลักบริสุทธ์แห่งศีลดังกล่าวแล้ว

มาตรฐานว่าด้วยวัตรปฏิบัติเรื่องศีลสำหรับพระภิกษุสงฆ์ นั้น เป็นหลักประกันสำคัญ แต่การที่พระภิกษุสงฆ์ได้ลงมือ ลงแรงไปเพื่อ ประโยชน์แก่คนส่วนมากโดยไม่มีเจตนามุ่งลาภ หรือไม่ได้แสวงหาผล ประโยชน์แอบแฝงก็ไม่ได้เข้าเกณฑ์ดังกล่าวเบื้องต้น

อย่างไรก็ตาม การวางเกณฑ์กลางนี้ไว้ก็เพื่อเป็นเกราะป้องกัน มิให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนบิดเบือนไปจากหลักการ เพราะ พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเมื่อมองเห็นสัตว์ผู้มีทุกข์แล้วย่อมมี ใจกรุณา และลงมือสงเคราะห์ อนุเคราะห์ตามความเหมาะสม โดย อาจเป็นการสงเคราะห์เพื่อให้ได้รับความสุขทางกาย หรือด้านปัจจัย 4 หรืออาจเป็นการสงเคราะห์อนุเคราะห์เพื่อให้ได้รับความสุขทางใจ ได้ปัญญานั่นเอง

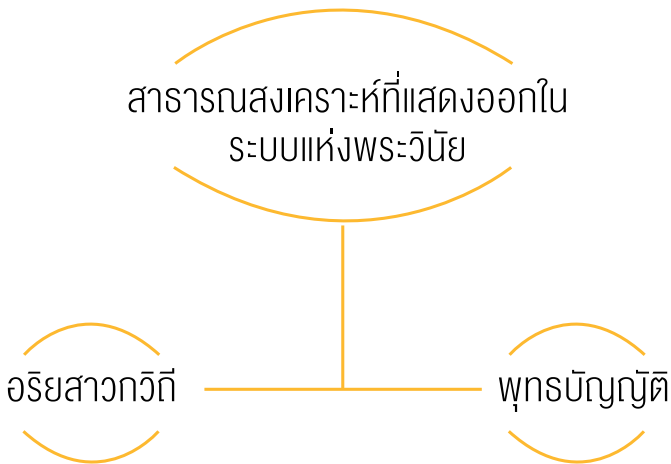

**เมื่อเกี่ยวข้องสัมพันธ์ประสานผสม
อาจหลุมหล่มลากศรัทธามาห่อหุ้ม
สงฆ์มีศีลสูงเด่นเป็นเกราะกุม
เป็นคุณคุ้มครองตนสู่ผลงาน**

(วุฒินันท์ กัททะเตียน)

2.1 พินิจหลักฐานแล้วมาต่อย้ำด้วยระบบแห่งวินัย

จากหลักการใหญ่ๆ (หลักฐาน) ที่แสดงไว้ในข้อที่แล้ว ชี้ให้เห็นว่าการที่บุคคลใดก็ตามที่สามารถสละความตระหนี่ถี่เหนียวได้ และพร้อมจะหยิบยื่นช่วยเหลือคนที่อ่อนด้อยกว่าตนด้วยความเต็มใจ ไม่ว่าจะอ่อนด้อยด้านปัจจัยสี่ หรือด้านความคิดอ่านเพื่อดำเนินชีวิต บุคคลนั้นควรได้รับคำชื่นชมจากบุคคลอื่น และตนเองย่อมเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง แต่หลักการแห่งธรรมนั้นจะครอบคลุมในแง่ตัวบุคคลได้ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เช่น หลักแห่งสัมมาทิฐิ ความคิดเห็นที่ถูกต้องดีงามนั้นย่อมเกิดขึ้นได้ทั้งบุคคลทั่วไปและพระสงฆ์ แต่หากพิจารณาในแง่ระบบแห่งวินัยแล้ว ในคัมภีร์พุทธจะเน้นย้ำในระบบสงฆ์ที่เป็นแบบอย่างมากกว่า คือจรรยาปฏิบัติ หรือข้อวัตรปฏิบัติใดๆ ที่พระสงฆ์ด้วยกันกระทำลงไปเพื่อประโยชน์แห่งสงฆ์ ดังนั้น ในหัวข้อนี้จึงนำเสนอในแง่ของระบบแห่งวินัยใน 2 ลักษณะ ได้แก่การพิจารณาจากอริยสาวกวิถีและการทรงบัญญัติสิกขาบท ดังแผนภาพต่อไปนี้

2.2. อริยสาวกวิถีและพุทธบัญญัติ

พุทธสาวกทั้งที่เป็นเสขสาวกหรือยังไม่เป็นพระอรหันต์ และที่เป็นอเสขสาวกหรือเป็นพระอรหันต์แล้วก็จะถือวินัยเช่นเดียวกัน และการถือพระวินัยพระอริยสาวกนั้นย่อมต้องเป็นแบบอย่างแก่พุทธสาวกองค์อื่นๆ ด้วย อีกทั้งการยึดถือปฏิบัติเช่นนั้นก็เพื่อประโยชน์สุขของพหูชน มีเหตุผล 3 ประการที่พระอรหันต์สาวกปฏิบัติเช่นนั้น ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้นำมาขยายอธิบายไว้ ดังนี้

1. เหตุผลในการเป็นพระสงฆ์ผู้นำ หมายถึง การเป็นพระอรหันต์นั้นเป็นฐานะที่สมบูรณ์แล้วจึงต้องปฏิบัติตนเป็นผู้นำ เป็นผู้แสดงตนเคร่งครัดในการถือสิกขาบท เช่น ถือปฏิบัติเคร่งครัดเรื่องการลงอุโบสถสวดปาติโมกข์ซึ่งเป็นสังฆกรรมทุกวัน 15 คำ ไม่ใช่มาถือว่าเพราะตนบริสุทธ์แล้วไม่จำเป็นต้องลงอุโบสถฟังพระปาติโมกข์ พระพุทธองค์ตรัสว่าการถือปฏิบัตินี้เป็นสิ่งสำคัญและโดยเฉพาะกับพระอรหันต์ซึ่งจะต้องเป็นแบบอย่างในกฎกติกาเช่นนี้ พระอรหันต์ต้องเป็นผู้นำในการรักษาสิกขาบท ดังพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระมหากัปปินะว่า “ถ้าพวกเธอไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ซึ่งอุโบสถ เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครเล่าจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ซึ่งอุโบสถ” (วิ.ม. (ไทย) 4/153/171)

2. เหตุผลในการเป็นพระสงฆ์แบบอย่าง หมายถึงการปฏิบัติของพระอรหันต์ก็เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังถือเป็นแบบอย่าง เป็นฐานะผู้นำเหมือนกัน ให้ถือว่าการปฏิบัติของตนนั้นมีไว้เพื่อประโยชน์ตนแต่เพื่ออนุชน ดังการถือปฏิบัติจุดดั่งข้อถือผ้าบังสุกุลของพระมหากัสสปะที่ไม่ยอมรับผ้าไตรจีวรจากผู้มีศรัทธาถวายโดยให้เหตุผลว่าเพื่อเป็นแบบอย่างแก่คนรุ่นหลัง (ส.นิ. (ไทย) 16/482/226)

การถือจุดดั่งศรัทธาของพระมหากัสสปเถระ ซึ่งแม้พระพุทธองค์จะตรัสว่าท่านมีอายุพรรษามากแล้ว การบริโภคใช้สอยผ้าเก่าเนื้อ

หยาบงุ่นง่ามจะทำให้ร่างกายลำบาก ให้พระมหากัสสปะรับจีวรที่ผู้อื่น
ถวายก็ได้ [ซึ่งจะเป็นผ้าที่ครองหรือใช้แล้วไม่ทำให้ร่างกายหนัก หรือ
ลำบาก] แต่พระมหากัสสปะยังทูลให้เหตุผลว่าขอปฏิบัติเช่นนี้ต่อไป
ทั้งนี้เพื่อให้อนุชนคนรุ่นหลังถือเป็นแบบอย่าง ดังพุทธดำรัสว่าดัง
คำปรารภทูลต่อพระพุทธเจ้าว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เส็งเห็นอำนาจ
ประโยชน์ ๒ ประการ จึงอยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าว
สรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร
สิ้นกาลนาน ฯลฯ เทียบบิณฑบาตเป็นวัตร ...
ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ... ทรงไตรจีวรเป็นวัตร ...
มีความปรารถนาน้อย ... เป็นผู้สันโดษ ... เป็นผู้สังัด
จากหมู่ ... เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ เป็นผู้ปรารถนา
ความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความ
ปรารถนาความเพียร เสังเห็นการอยู่เป็นสุขใน
วิญญูธรรม และอนุเคราะห์ประชุมชนในภายหลัง...
(ส.นิ. (ไทย) 16/481/225)

พระมหากัสสปะอริยสาวกนี้ ได้ถืออุตงควัตรและยินดีในการ
ปฏิบัติเช่นนั้น อีกทั้งยังทูลว่าหากต่อไปภายภาคหน้า การถือปฏิบัติ
ของท่านนี้อาจเป็นแบบอย่างให้อนุชนคนรุ่นหลังถือปฏิบัติตาม ทั้งนี้
เพื่อขัดเกลากิเลสสันดาน การสงเคราะห์อนุเคราะห์ในที่นี้ยังหมาย
รวมถึงแนวปฏิบัติที่จะเกื้อกูลและค้ำนึ่งถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่
คนรุ่นหลังด้วย

3) เหตุผลการเป็นพระสงฆ์ที่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของ
พหุชน หมายถึงการถือปฏิบัติของพระอรหันต์สาวกนั้นถือว่าเป็นการ
รักษาประโยชน์ของประชาชน เพราะพระวินัยหรือกฏกติกาต่างๆ

เป็นสิ่งที่ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและเป็นสิ่งที่เอื้อให้เกิด การสร้างสรรค์พัฒนาชีวิตและสังคมที่ติงาม

ส่วนที่เป็นพุทธบัญญัติ หรือพระวินัยต่างๆ ที่นอกเหนือจาก เป็นกติกาคควบคุมพฤติกรรมในหมู่สงฆ์ด้วยกันเองแล้ว ยังเป็น ข้อกำหนดสำคัญหลายข้อที่เมื่อภิกษุสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ ตลอดถึงกติกาด่างๆ ที่ภิกษุสงฆ์จะพึงปฏิบัติต่อธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่าวัตถุประสงค์ ของพระวินัยนั้นนอกจากจะเป็นการฝึกหัดขัดเกลาตนเองแล้วยัง ถือว่าเป็นการคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นหรือของสังคม ของส่วนรวม เพื่อป้องกันมิให้พระสงฆ์กระทำการไม่ดีไม่งามซึ่งไม่เป็นที่ชวนให้เกิด ความเลื่อมใสศรัทธา

ระบบแห่งพระวินัย จึงกลายเป็นระบบในสงฆ์ที่ให้แก่คน รับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคม และต่อกฎกติกาต่างๆ ทั้งมีไว้ สำหรับจัดระเบียบเรียบร้อยติงามในหมู่สงฆ์ เช่น สังฆกรรมต่างๆ รวมถึงระบบลงโทษเมื่อมีภิกษุทำความผิด เป็นระบบที่ทำให้พระสงฆ์ มีความผูกพันกับประชาชน มีสีกขาบทที่แสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ เป็นผู้ฝากชีวิตไว้กับประชาชน ซึ่งเท่ากับเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า ชีวิตพระสงฆ์ไม่ได้ตัดขาดจากสังคม เช่น ในพระวินัย ระบุว่าการอยู่ในเสนาสนะสำหรับพระสงฆ์นั้นไม่ควรอยู่ห่างไกลเกินไปจาก ชุมชน (วิ.ม. (ไทย) 2/166/165) ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้พบปะเทศนาหรือ โปรดสัตว์ได้ หรือทรงบัญญัติให้ภิกษุใช้ปัจจัย 4 ที่ต้องอาศัยประชาชน

การที่พระสงฆ์ได้รับอุปถัมภ์บำรุงจากประชาชนนี้พระพุท ธองค์ทรงวางหลักคิดไว้ว่าเป็นข้อที่พระสงฆ์ควรคำนึงอยู่เสมอๆ แม้ ในการบัญญัติสีกขาบท พระพุทธรองค์ยังทรงวางวัตถุประสงค์ไว้ โดยเพิ่มข้อว่าเพื่อเป็นการอนุเคราะห์คฤหัสถ์ทั้งหลายไว้ด้วย ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อเน้นถึงเจตนาที่ติงามที่

เป็นประโยชน์สุขของสังคมหรือส่วนรวม

ดังนั้น หลักการด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ที่ปรากฏในระบบแห่งพระวินัย โดยพิจารณาจากวิถีปฏิบัติของพระอริยสงฆ์และพุทธบัญญัตินี้จึงเป็นไปตามเป้าหมายเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์ในหมู่สงฆ์ด้วยกัน และเกื้อกูลต่อประชาชนหรือชุมชน หลักธรรมและระบบแห่งพระวินัย หรือเรียกโดยรวมว่าพระพุทธศาสนานี้จึงเป็นระบบการสงเคราะห์สังคมตั้งแต่ขั้นแบ่งปันด้วยวัตถุจนถึงขั้นการให้คำแนะนำการดำเนินชีวิตและพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งแกร่งกล้าและจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความดำรงอยู่ของสังคมไปพร้อมกัน

เรื่องธุรกิจไม่ใช่ปริศนา ค้างคาใจอีกต่อไปแล้ว

“ตถาคตสรรเสริญการเอื้อเอ็นดู สรรเสริญการช่วย
รักษา สรรเสริญการอนุเคราะห์แก่สกุลทั้งหลาย
โดยอนกปริยาย”

(ส.สพ. (ไทย) 18/621/354)

พุทธพจน์เบื้องต้นยืนยันได้อย่างชัดเจนว่าพระพุทธองค์ทรงสรรเสริญภิกษุสงฆ์ที่ให้การอนุเคราะห์ช่วยเหลือแก่คนทั้งหลาย เป็นพุทธพจน์ที่ตรัสแก่นายบ้านแห่งหนึ่ง โดยนำคำถามนักบวชนอกศาสนาฝ่ายนิครนถ์นาฏบุตรมาถามว่าในขณะที่ชาวเมืองเดือดร้อนทำไม [ฝ่ายพุทธองค์] จึงจรรีกรมาอีก ไหนบอกว่าพระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญความเอ็นดู การตามรักษา ความอนุเคราะห์สกุลทั้งหลาย พระพุทธองค์จึงตรัสตอบว่าพระองค์ระลึกได้ว่าตลอด 91 กัปไม่เคยเบียดเบียนใคร ที่เขาเดือดร้อนลำบากเป็นเพราะการกระทำเขาเอง และตถาคตยังคงยืนยันว่าพระองค์ทรงสรรเสริญการเอื้ออนุเคราะห์แก่คนทั้งหลาย จากพุทธพจน์เบื้องต้นจึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาโดยพระพุทธองค์เป็นเบื้องต้น ได้ทรงเห็นความสำคัญการอนุเคราะห์ช่วยเหลือสังคมและส่วนรวมแน่นอน

หลักการสำคัญที่ว่าด้วยการทำประโยชน์เพื่อคนส่วนใหญ่ตามแนวพระพุทธศาสนา หรือในงานวิจัยนี้เรียกว่าการสาธารณสุขสงเคราะห์นั้นสามารถพิจารณาจากการแสดงออกมาทั้งในเชิงหลักการและในระบบแห่งพระวินัย ซึ่งมีความชัดเจนว่าพระพุทธศาสนาโดยบุคลากรคือพระสงฆ์สาวกนั้นสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับคฤหัสถ์ และแม่ในฝ่ายสงฆ์ด้วยกันเองก็ค้ำนึ่งถึงวิถีปฏิบัติที่เกื้อกูลต่อกันและกัน และค้ำนึ่งถึงประโยชน์แก่ประชาชน ชุมชน

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีพุทธพจน์หลักกำกับไว้ แต่ก็อาจมีข้อถกเถียงว่าบทบาทที่ถูกต้องเหมาะสมของพระสงฆ์ต่อสังคมควรเป็นอย่างไร โดยเฉพาะการกล่าวยึดตามหลักฐานเรื่องฐานะในพระพุทธศาสนาตามคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ซึ่งจัดแบ่งไว้ 2 อย่างเท่านั้นคือ 1) คณธรรุระ ซึ่งหมายถึงฐานะคือการศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกบอกกล่าวแสดงธรรม 2) วิปัสสนาฐานะ ซึ่งหมายถึงฐานะคือการทำปฏิบัติกรรมฐานทั้งสมณะภาวณาและวิปัสสนาภาวณา ส่วนฐานะหรือหน้าที่ผิดไปจากนี้เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมไม่ควรแก่บทบาทหน้าที่พระภิกษุสงฆ์

ข้อกังขาดังกล่าวเคยปรากฏมาแล้วแม้ในพุทธกาล แต่ข้อกังขานี้ได้ถูกคลี่คลายลงอย่างเหมาะสม และได้ชี้ชัดว่าพระสงฆ์ไม่ว่าจะถนัดหรือเชี่ยวชาญด้านใดก็สามารถช่วยเหลือสังคมในด้านนั้นๆ ได้ ไม่ว่าจะยึดด้านคณธรรุระหรือวิปัสสนาฐานะก็ตาม ดังเรื่องในมหาจุณฑสูตร

3.1 คณธรรุระ/วิปัสสนาฐานะมีไว้เพื่อเกื้อกูลสังคม คืออย่างไร?

เรื่องเล่าในคัมภีร์ ได้กล่าวถึงพระสงฆ์ฝ่ายนักบําเพ็ญฃณาณกับนักบรรยายธรรมว่าต่างก็ตำหนิว่ากล่าวกันและกันว่าไม่ได้ทำประโยชน์ให้แก่คนส่วนมาก [ซึ่งอาจเป็นต้นเรื่องให้พระอรรถกถาจารย์นำมาแยกประเภทฐานะของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นคณธรรุระกับวิปัสสนาฐานะ-ผู้วิจัย] พระสงฆ์ฝ่ายศึกษาแสดงธรรมหรือธรรมกถึก

ก็จะยกย่องชื่นชมในหมู่เดียวกัน พระสงฆ์ฝ่ายบ่าเพ็ญฉานภาวณา
ก็ได้แต่ยกย่องชื่นชมวัตรปฏิบัติของกันและกัน และต่างก็ตำหนิฝ่าย
ตรงกันข้ามว่าไม่ได้ปฏิบัติบ่าเพ็ญเป็นประโยชน์เพื่อสังคม เพื่อคน
หมู่มากร พระมหาจุนทะจึงได้ให้โอวาทและให้แนวปฏิบัติที่เหมาะสม
ถูกต้องแก่พระสงฆ์ทั้งสองฝ่ายนั้น

เรื่องที่พระสงฆ์สองฝ่ายตำหนิกันนั้น ปรากฏคราวที่พระมหา
จุนทะ พักอยู่ที่นิคมชื่อว่าสัญชาติ ในแคว้นเจดีย์ ได้เรียกหมู่ภิกษุ
มาพบและกล่าวโอวาทให้ฟัง โดยสาระสำคัญคือพระสงฆ์สาวกสอง
ฝ่ายต่างว่ากล่าวตำหนิกัน พระสงฆ์สาวกฝ่ายศึกษารธรรมได้ว่ากล่าว
ตำหนิเชิงอวดอ้างกับพระสงฆ์สาวกฝ่ายบ่าเพ็ญฉานภาวณาว่ามิวแต่
เฟ่งฉาน ไม่ได้เป็นประโยชน์แก่คนส่วนมากรแต่อย่างใด ดังข้อความว่า

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบธรรมใน
ธรรมวินัยนี้ย่อมรุกรานภิกษุ ผู้เฟ่งฉานว่า ก็ภิกษุ
ผู้เฟ่งฉานเหล่านี้ ย่อมเฟ่งฉาน ยึดหน่วงฉานว่า
เราเฟ่ง ฉานๆ ดังนี้ ก็ภิกษุเหล่านี้ เฟ่งฉานทำไม
เฟ่งฉานเพื่ออะไร เฟ่งฉานเพราะเหตุไร ภิกษุผู้
ประกอบธรรมย่อมไม่เลื่อมใสในการเฟ่งฉานนั้น
และภิกษุผู้เฟ่งฉาน ย่อมไม่เลื่อมใสในการประกอบ
ธรรมนั้น ทั้งไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่
ชนหมู่มากร เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มากร เพื่อ
ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลแก่ชนหมู่มากร เพื่อความสุข
แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายฯ

(อง.ฉก.ก. (ไทย) 22/317/367)

ฝ่ายพระสงฆ์นักบ่าเพ็ญฉาน ได้กล่าวตำหนิพระสงฆ์ฝ่าย
ธรรมกถิกเช่นกันว่าไม่ได้ทำประโยชน์สงเคราะห์คนอื่น ได้แต่แสดง

แต่ผีปากกล้า พุดพ่ลามไปวันๆ ไม่สำรวมอินทรียี้ ดั่งถ้อยคำตำหนิ
ของภิกษุฝ่ายนี้ว่า

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุผู้เพ่งฉนวนใน
ธรรมวินัยนี้ ย่อมรุกรานพวกภิกษุผู้ประกอบ
ธรรมว่า ก็ภิกษุผู้ประกอบธรรมเหล่านี้ ย่อมเป็น
ผู้ฟังเพื่อ เยอหยิ่ง วางท่า ปากจัด พุดพ่ลาม
มีสติหลงไหล ไม่มีสัมปชัญญะ มีใจไม่ตั้งมั่น
มีจิตฟุ้งซ่าน มีอินทรียี้ปรากฏว่า เราประกอบ
ธรรมๆ ดังนี้ ก็ภิกษุเหล่านี้ประกอบธรรมทำไม
ประกอบธรรมเพื่ออะไร ประกอบธรรมเพราะ
เหตุไร ภิกษุผู้เพ่งฉนวนย่อมไม่เลื่อมใสในการ
ประกอบธรรมนั้น และภิกษุผู้ประกอบธรรมย่อมไม่
เลื่อมใสในการเพ่งฉนวนนั้น ทั้งไม่ปฏิบัติเพื่อ
ประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก ...ฯ

(อง.ฉก.ก. (ไทย) 22/317/367)

เมื่อพระมหาจุนทะ ได้รับฟังเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ ที่
เกิดขึ้น จึงเชิญให้มาพบและกล่าวโอวาทโดยมีสาระที่สำคัญคือวิธีที่
พระสงฆ์ทั้งสองฝ่ายสามารถทำประโยชน์แก่ประชาชน ชุมชนได้ และ
พระสงฆ์ทั้งสองฝ่ายต่างยินดีและปฏิบัติตามนั้น วิธีที่พระมหาจุนทะ
ให้แก่พระสงฆ์ทั้งสองฝ่ายคือ “ให้นึกถึงข้อดีที่แต่ละฝ่ายมีและนำไป
ใช้” พระสงฆ์สาวกสองฝ่ายจะสามารถทำประโยชน์เพื่อพหุชน คือ
ให้แก่แต่ละฝ่ายนึกถึงข้อดีของอีกฝ่ายหนึ่ง

พระสงฆ์ฝ่ายนักแสดงธรรม ควรนึกถึงข้อดีของฝ่ายบำเพ็ญฌาน
ว่าเป็นผู้ที่สามารถปฏิบัติสัมผัสสรสอมตธรรมล้ำลึกได้ นับว่าทำสิ่งที่ทำ
ได้ยาก เป็นอัจฉริยะบุคคลและหาได้ยาก ดั่งโอวาทของพระมหาจุนทะว่า

อนึ่ง เรื่องธูระทั้งสองอย่างนั้นย่อมจะมีประโยชน์ในตัวเองอยู่แล้ว การที่ภิกษุสาวกได้ยึดธูระใดธูระหนึ่งในสองอย่างนั้น ก็ย่อมจะได้ชื่อว่าสงเคราะห์อนุเคราะห์บุคคลอื่น หากไม่พูดชมแสดงชมกันและกัน ดังเช่นเรื่องของพระสาวกชื่อมหาปาละ

พระมหาปาละ อดีตชีวิตเมื่อครั้งก่อนบวชเป็นภิกษุแต่มาบวชเป็นพระสงฆ์เมื่อวัยชรา และเลือกที่จะปฏิบัติในวิปัสสนาธูระ เรียนพระกรรมฐานจากพระพุทธเจ้าแล้วตั้งใจฝึกหัดปฏิบัติจนกระทั่งบรรลุเป้าหมายที่ตนตั้งไว้ การประพฤติปฏิบัติของท่านจึงเป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธาเลื่อมใสของคนที่พบเห็น ในคราวหนึ่งท่านได้ตัดสินใจรับอาราธนา [รับกิจนิมนต์] จากตระกูลหนึ่งเพื่ออนุเคราะห์สงเคราะห์ด้วยเหตุที่ท่านได้คำนึงว่าเป็นเพราะบุคคลเหล่านั้นได้อุปถัมภ์บำรุงจนทำให้ท่านได้มีโอกาสปฏิบัติธรรมจนก้าวหน้า

ในคราวเดียวกันนั้นมีนายแพทย์คนหนึ่ง ได้รับทราบข่าวว่าพระมหาปาละได้รับกิจนิมนต์และจำพรรษาอยู่ในที่ชุมนุมชน นายแพทย์ท่านนั้นได้คำนึงถึงว่าการอยู่ในที่ที่มีคนจำนวนมากนั้นอาจมีความไม่ผาสุกอันเนื่องมาจากเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ จึงพิจารณาตนเองว่าจะจัดเภสัชถวาย [ทำนองถวายความสะดวกเรื่องการขบฉัน เรื่องภัตตาหาร] (ชุ.ธ.อ.(บาลี) 1/7) นัยนี้แสดงให้เห็นว่าการที่พระมหาปาละเถระที่มุ่งปฏิบัติหรืออยู่ในฝ่ายวิปัสสนาธูระนั้นก็สามารถทำการอนุเคราะห์สงเคราะห์แก่ประชาชนได้ในสิ่งที่เหมาะสมลงตัวกับท่าน คือการตั้งอยู่ในวัตรปฏิบัติอันเป็นฐานแห่งความศรัทธาเลื่อมใส

ดังนั้น ข้อถกเถียงว่าการทำการสงเคราะห์เพื่อสังคม หรือการเป็นธูระเพื่อสังคมจึงไม่ได้ขัดกับหลักการว่าด้วยคณธูระและวิปัสสนาธูระแต่อย่างใด แต่กลับทำให้การสงเคราะห์อนุเคราะห์มีความเหมาะสมแก่ผู้ได้รับการสงเคราะห์อนุเคราะห์ และมีใช่เป็นเพียงบทบาทหน้าที่สำหรับพระอรหันตสาวกเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงเป็นบทบาทที่เหมาะสมควรสำหรับพระเสขสาวก หรือพระสงฆ์ที่แม้

ไม่ได้บรรลุอรหัตตด้วย โดยเฉพาะการทำหน้าที่ตามที่ถนัด และเหมาะสมก็ชื่อว่าทำการสงเคราะห์ การดำรงอยู่ในวัตรปฏิบัติที่ติงาม การสงเคราะห์ด้วยวัตถุทาน ธรรมทานก็ล้วนเป็นการให้ด้วยเมตตาจิตเป็นที่ตั้ง เพราะชีวิตพระสงฆ์นั้นไม่ได้ตัดขาดหรือแยกขาดจากสังคม ญาติแต่ประการใดแต่เป็นชีวิตที่อิงอาศัยกันและกัน ส่งเสริมกัน และกันดังเช่นการปฏิบัติของพระมหาปาละแม้จะบวชเมื่อตอนวัยแก่ แต่ก็ยังศรัทธาให้เกิดแก่ผู้พบเห็นทั่วไป เท่ากับได้อนุเคราะห์ให้ประชาชนโสมนัสยินดีที่จะทำบุญกุศลด้วยนั่นเอง

3.2 สังคหะระมาใหม่ แต่มุ่งไปเพื่อจุดหมายเดียวกัน

แนวคิดด้านสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นผลมาจากการทำหน้าที่ตามแนวคันถุระและวิปัสสนาธุระนั้นคือการใช้ความถนัด ใช้ความสามารถที่ตนเองมี เป็นประโยชน์แก่คนส่วนมาก หากพิเคราะห์แล้วจะสังเกตได้ว่าเป็นแนวคิดที่ดึงเอาจุดร่วมที่เป็นผลมาจากการทำหน้าที่ด้านคันถุระและวิปัสสนาธุระ โดยยกเอาส่วนที่เป็นผลเชิงสังคมออกมา กล่าวคือ เมื่อภิกษุฝ่ายวิปัสสกเถระ (วิปัสสนาธุระ) ได้แสดงบทบาทด้านการปฏิบัติบำเพ็ญภาวนาจนนำไปสู่ความเลื่อมใสศรัทธา หรือเป็นแรงแห่งปสาทนิยะแก่ผู้พบเห็น เร้าหรือจูงใจให้เกิดการประพฤติปฏิบัติเป็นสัมมาปฏิบัติแก่คนส่วนมาก การทำหน้าที่นี้ก็ถือได้ว่าเป็นการให้ประโยชน์แก่สังคม

ส่วนพระสงฆ์ฝ่ายคันถิกเถระ (คันถุระ) เมื่อได้นำผลจากการเป็นผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกมาแสดง บอกกล่าว แนะนำหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม เช่น การดำเนินบทบาทตามหลักทศเบ็องบนในหลักทศ 6 คือ 1) ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว 2) แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี 3) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี 4) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง 5) ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง 6) บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ ความเจริญ เช่นนี้ก็เชื่อว่าเป็นการทำหน้าที่เพื่อประโยชน์เชิงสังคมเช่นกัน

ดังนั้น คำว่า “สังคหุระ” ไม่ได้เป็นคำใหม่ในความหมายเดิม แต่เป็นเพียงคำศัพท์ใหม่ที่ดึงเอามาสร้างจุดเน้นเท่านั้น คือเมื่อพระสงฆ์ ทั้งฝ่ายคันถุระและวิปัสสนาธุระได้ทำหน้าที่สงเคราะห์ตามความ ถนัดของตนๆ แล้ว การดำเนินกิจไปเช่นนั้นแหละชื่อว่าการสงเคราะห์ หรือการเอาธุระเรื่องการสงเคราะห์ หรืออนุโลมตามศัพท์ที่เรียกว่า “สังคหุระ” นั่นเอง เพราะธุระที่พระสงฆ์ทำนั้นเป็นด้านสังคม และเป็นแนวคิดที่ตีความพร้อมกับธุระทั้งสองอย่างนั่นเองโดยยึดเป้าหมาย หลักคือการทำเพื่อประโยชน์สุข เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก

ในพระทัศนะขององค์ทะไลลามะยังได้ชี้ชัดว่าพระพุทธศาสนานั้นเกี่ยวพันกับสังคมเสมอ โดยเฉพาะการนำแนวคิดเรื่องทาน หรือ การมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และศีล หรือการกำกับตนให้อยู่ในทาง แห่งจริยธรรม โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน จะเน้นให้ เกี่ยวข้องกับสังคมอย่างมาก และการบำเพ็ญทานก็มุ่งให้ผู้อื่นโดยไม่ เน้นที่ตนเอง ส่วนศีลก็คือแนวปฏิบัติที่เกิดจากการละเว้นการทำร้าย ผู้อื่น การรักษาและทำให้คุณธรรมงอกงาม และการบำเพ็ญประโยชน์ ต่อสรรพชีวิต จะเห็นได้ว่าแนวปฏิบัติเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับผู้อื่น พร้อมกับการพัฒนาตนเองไปด้วย (ราชีฟ เมห์โรตรา, 2561:19)

เมื่อกล่าวดังนี้แล้ว พระสงฆ์ที่แสดงบทบาทหน้าที่ตามความ ถนัด ตามความสามารถของตนเองจึงเป็นเรื่องที่ตอบเป้าหมายหลัก ของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม คือการทำเพื่อประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก และเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกด้วยเหตุผลที่พระสงฆ์ไม่ได้มีชีวิตแยก ขาดจากสังคม พระสงฆ์ยังสัมพันธ์กับสังคมในแง่พึ่งพาอาศัยกันตาม หลักพุทธธรรม และไม่ได้มีปัญหาจากการจัดบทบาท หรืออุระ 2 หรือ 3 อย่าง แต่เป็นธุระที่มีเป้าหมายชัดเจนว่าเป็นไปเพื่อให้พระศาสนา ดำรงมั่น เป็นไปเพื่อยังประโยชน์สุขแก่พหุชน ทั้งนี้โดยมีพระพุทธเจ้า พุทธสาวกทั้งที่เป็นพระอรหันตสาวกและยังเป็นเสขสาวกหรือยังไม่ได้ เป็นพระอรหันต์ที่ได้ทำเป็นแบบอย่างมาก่อนทั้งสิ้น

สังคหุระประจักษ์ผล
มาจากคนทำงานการเกื้อหนุน
จะสงเคราะห์ปัจจัยสี่ไว้เจือจุน
หรือด้วยคุณด้วยคำพาเห็นธรรม

(วุฒินันท์ กันทะเตียน)

4

จุดแบบ/ดูตัวอย่างเพื่อ สร้างความเข้าใจเพิ่ม

พระพุทธรูป โดยพระพุทธรูปเจ้าและเหล่าพระสงฆ์สาวก นั้น ย่อมเป็นพยานบุคคลสำคัญที่จะยืนยันว่าการปฏิบัติตนเป็นไปเพื่อ สงเคราะห์เกื้อกูลหรือเบียดบังเบียดเบียน เมื่อพิจารณาจากหลักฐานเชิงวัตถุคือตัวอักษรที่ปรากฏในพระไตรปิฎก จะพบว่าพระพุทธรูป และเหล่าพระสงฆ์สาวกได้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างเรื่องการให้การ สงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ประชุมชนมาแล้วทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระพุทธรูป พระองค์ทรงเป็นต้นแบบมาก่อนตั้งแต่ครั้งยังไม่เสด็จ ออกผนวช และหลังจากเสด็จออกผนวชและตรัสรู้แล้ว ทรงใช้เวลา ถึง 45 ปีที่ทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์กระทั่งท้ายพระชนมายุ แห่งพระองค์เอง

ในคัมภีร์ชินาลังการฎีกา ได้เล่าพุทธประวัติตอนเสด็จประพาส อุทยานของเจ้าชายสิทธัตถะกับนายฉันทะ และได้พบกับเทวดาทั้ง 4 (แก่ เจ็บ ตาย และนักบวช) เจ้าชายสิทธัตถะโพธิสัตว์ได้ข้อคิดที่เป็น แรงบันดาลใจที่สำคัญจากนายฉันทะ และทรงกลับมาครุ่นคิดได้ ว่าการบรรพชา (นักบวช) เป็นความดี การให้การอนุเคราะห์หมู่สัตว์ เป็นสิ่งที่ดี และเป็นสิ่งที่สามารถทำได้ในเพศบรรพชิต ดังนั้น ในแง่

ตัวบุคคลกล่าวพระพุทธองค์และพระสงฆ์สาวกที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง
ธูระเพื่อสังคมนั้น อาจแบ่งพิจารณาในแง่ด้าน ได้แก่ 1) พระพุทธเจ้า
กับธูระเพื่อสังคม 2) พระสงฆ์กับธูระเพื่อสังคม ดังนี้

1) พระพุทธเจ้ากับธูระเพื่อสังคม

ในพระไตรปิฎกที่ขนิภาย มหาวรรค กล่าวถึงเหตุการณ์ที่
พระพุทธเจ้าทรงเล่าให้ภิกษุฟังเรื่องราวของพระวิปัสสิราชกุมาร
ที่เสด็จประพาสอุทยานพร้อมนายสารถิและพบกับเทวดาคือ
คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และนักบวช และทุกครั้งที่เสด็จกลับก็จะ
ทรงครุ่นคิด เป็นทุกข์ในพระทัยโดยเฉพาะเมื่อพบกับเทวดาทั้ง 3
ประเภทแรก คือคนแก่ คนเจ็บ และคนตาย ดังพุทธพจน์ว่า

*ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ครั้งนั้น พระวิปัสสิราช
กุมารเสด็จถึงภายในบุรีแล้ว ทรงเป็นทุกข์เศร้า
พระทัย ทรงพระดำริว่า ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า
ขึ้นชื่อว่าความเกิดเป็นของน่ารังเกียจ เพราะ
ธรรมดาว่า เมื่อความเกิดมีอยู่ ความแก่จักปรากฏ
ความเจ็บจักปรากฏ แก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว*

(ที.ม. (ไทย) 10/34/23)

พระองค์ทรงเชื่อและมั่นพระทัยว่าการเป็นบรรพชิตจะเป็น
เพศที่สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ดังกล่าวได้ ด้วยทรงเห็นและพิจารณา
ว่าจะเป็นหนทางและเป็นโอกาสการบำเพ็ญความดี รวมถึงเป็นโอกาส
ที่จะอนุเคราะห์สงเคราะห์แก่สังคมหมู่มากได้ ดังข้อความว่า

*ดีละสหาย ที่ท่านได้นามว่าบรรพชิต การประพฤดิ
ธรรมไม่เบียดเบียนเป็นความดี การอนุเคราะห์*

แก้ห่มสัตว์เป็นความดี... ครั้งนั้นแล พระวิปัสสิ
ราชกุมารได้ตรัสเรียกนายสารถีมาสั่งว่า นายสารถี
ผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น เธอจงนำรถกลับไปภายในบุรี
จากสวนนี้ ส่วนเราจักปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้า
กาสาหวัดดี ออกบวชเป็นบรรพชิต ณ สวนนี้
แหละฯ

(ที.ม. (ไทย) 10/38/28)

ข้อพิจารณาเบื้องต้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)
อธิบายโดยสรุปว่า แสดงว่าพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์นั้น
มีพระทัยที่จะแก้ไขปัญหาสังคมอันเนื่องมาจากความทุกข์ประเภท
ต่างๆ และเป็นพระทัยที่มุ่งมั่นเข้มแข็งที่บรรดาโลกียสุขไม่อาจ
อุดตังไว้ได้ เช่น เจ้าชายสิทธัตถะแม้จะทรงได้รับการปรนปรี
ด้วยความสุขอย่างเต็มที่ อีกทั้งทรงถูกปิดกั้นไม่ให้พบเห็นสภาพ
ความเป็นอยู่ของคนที่เต็มไปด้วยความทุกข์ระทม แต่สภาพเหล่านั้น
ก็มีอาจปิดบังพระองค์ไว้ได้ พระองค์ได้ทอดพระเนตรและทรง
ครุ่นคิดถึงปัญหาเรื่องทุกข์ เรื่องความเดือดร้อนต่างๆ ของคนที่ตก
อยู่ในความแค้น ความเจ็บ และความตาย ครั้นทรงมองเห็นภาพสมณะ
กลับทรงพิจารณาว่าน่าจะเป็นเพศที่สะดวกในการหาความรู้ หรือ
คิดหาเหตุผลเพื่อแก้ไขปัญหา ความเดือดร้อนต่างๆ ได้

หลังตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าได้เสด็จออกจากป่าและทรง
เริ่มงานสั่งสอนพุทธธรรมแก่สังคมของชาวโลกอย่างจริงจัง และ
ทรงดำเนินงานเช่นนี้ตลอดจนพระชนมชีพสุดท้ายคือตลอดระยะเวลา
45 ปี และพุทธกิจที่ทรงบำเพ็ญจนประสบผลสำเร็จด้วยดี
นั้นก็เป็นการทำในเพศบรรพชิตทั้งนั้น ด้วยทรงชักจูงคนชั้นสูง
ให้สละความมั่งมีออกบวชศึกษาธรรมและทำงานเสียสละ อุทิศตน
เพื่อประโยชน์สุขแก่สังคม เข้าถึงคนถึงกลุ่มทุกระดับ

การดำรงเพศสมณะ หรือการเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา จึงเป็นช่องทางหรือเป็นโอกาสในการทำความดี เป็นช่องทางที่จะให้การสงเคราะห์แก่ผู้อื่นได้มากกว่าเมื่อเทียบเคียงกับเพศคฤหัสถ์ทั่วไป อีกทั้งได้รับการอบรมบ่มเพาะในทางเสียสละ นับตั้งแต่สละชีวิตโลกมาสู่วิตสมณะ ที่ต้องดำรงชีพอย่างสันโดษไม่สะสม จึงเป็นเครื่องหนุนเนื่องเพื่อให้จิตใจสละ บริจาค และสงเคราะห์อนุเคราะห์ได้อย่างไม่มีเงื่อนไข การตัดสินใจพระราชหฤทัยออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะ โดยทรงเลือกครองเพศบรรพชิต จึงนับว่าพระองค์ทรงเป็นต้นแบบของการคิดเพื่อการสงเคราะห์สัตว์โลก

พุทธกิจที่สำคัญปรากฏอยู่ในพุทธจริยา 3 หรือการทรงบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้า ดังกล่าวไว้แล้วเบื้องต้นไม่ว่าจะเป็นโลกัตถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลก ญัตตถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติตามฐานะสมควร และพุทธานุจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์ตามหน้าที่ของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญประโยชน์นับตั้งแต่ทรงดำริเลือกหนทางการเป็นบรรพชิต ก็เพราะทรงเล็งเห็นว่าจะยังประโยชน์แก่คนส่วนมากได้ และมากกว่าชาติเดียวฐานะด้วยซ้ำ และหลังจากตรัสรู้แล้วพระพุทธองค์ทรงยืนหยัดที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ไปตามอุปนิสัยที่สมควรได้รับการช่วยเหลือ และทรงช่วยเหลือโดยปราศจากอคติ ดังจะเห็นจากทรงสลายความเป็นวรรณะที่ยึดถือกันมาแต่เดิมออกไปอย่างหมดสิ้น ทรงเปิดโอกาสให้คนทุกหมู่เหล่าได้รับการช่วยเหลือและพัฒนาตนเอง ไม่มีเรื่องยศชั้น ฐานันดร หรือโคตรตระกูลมาเป็นตัวกีดกัน ทรงวางรากฐานวิธีคิดแบบพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในฐานะความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน แต่มีความแตกต่างกันเพราะ “การกระทำ” หรือ “กรรม” ของแต่ละคนเท่านั้นหาใช่แตกต่างกันเพราะเชื้อ/สกุล ฐานะตำแหน่งใดๆ นั่นคือรากฐานแรกเริ่มแรกของวิธีคิดแบบพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา คือศาสนาที่พร้อมจะเปิดโอกาสและหยิบยื่นช่วยเหลือเกื้อกูลแก่มนุษยชาติ พระพุทธองค์จึงทรงบำเพ็ญประโยชน์ให้เป็นแบบอย่าง และเป็นไปอย่างรอบคอบรอบด้าน ในขณะที่พระพุทธองค์ตรัสสอนให้เวไนยสัตว์บรรลुरुธรรมสมควรแก่อุปนิสัย พระพุทธองค์ยังตรัสสอนแสดงธรรมเพื่อให้พุทธสาวกพุทธสาวิกาได้นำไปขยายผล ทั้งที่ทำให้เกิดการพัฒนาตน พัฒนาคณะ พัฒนาสังคม ในรูปแบบต่างๆ การช่วยเหลือสงเคราะห์โดยวิธีของพระพุทธองค์นั้น คือทรงประสงค์ที่จะ “ดับทุกข์” ให้แก่สรรพสัตว์ และทรงช่วยเหลือไปตามหลักแห่งพุทธจริยา

คำว่า “ดับทุกข์” เป็นคำที่ฟังง่ายแต่ทำได้ยาก ความทุกข์ โดยพื้นฐานของมนุษย์ก็คือการได้เกิดเป็นมนุษย์นั้นแหละ ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ชั้น 5 ตราบใดที่มนุษย์แบกชั้น 5 เอาไว้ ตราบนั้นมนุษย์ก็ยังแบกทุกข์เอาไว้ และเป็นภาระอันยิ่งใหญ่ที่สุดตามความหมายของพระพุทธศาสนา คือ ชั้น 5 (ภารา หะเว ปัญจักขันธา) ในภารสูตรจึงกล่าวไว้ว่าทุกข์หาใช่สิ่งอื่นใดคือการที่มนุษย์ยังผูกยึดและติดอยู่กับรูป นาม หรือภาระทางกายและความนึกคิดทางจิตใจของแต่ละคน ส่วนบุคคลที่มีหนทางที่จะดับทุกข์ ขจัดทุกข์ก็คือบุคคลที่เข้าใจและรู้จริงในชั้น 5

คำว่าชั้น 5 เป็นทุกข์นี้อาจฟังยากสักนิด แต่หากพูดว่าก็ ตราบใดที่มนุษย์ยังมีความแก่ชรา มีเจ็บไข้ได้ป่วย มีพลัดพรากสูญเสีย ตราบนั้นมนุษย์ก็ยังมีทุกข์แบบปุถุชน [พระอรหันต์มีสภาวะทางกายเช่นเดียวกันนี้ แต่ไม่ทำให้ทุกข์เพราะสิ่งที่มากระทบ คือ ความแก่ ความเจ็บ] พระพุทธองค์ทรงสอนให้ภิกษุช่วยเหลือกัน และกัน ทั้งในยามปกติและยามเจ็บป่วย หรือแม้พระพุทธองค์เองก็ ทรงช่วยเหลือภิกษุสาวกให้เป็นแบบอย่าง เช่น ทรงช่วยเหลือภิกษุ เป็นไข้ มีโรครุมเร้า ร่างกายเน่าเหม็น ทรงให้การพยาบาลช่วยเหลือให้ความเจ็บปวดทรมานทุเลาเบาบาง แต่จุดหมายปลายทางที่แท้จริงคือ

ทรงช่วยเหลือให้สภาพจิตของพระสาวกหลุดพ้น สลัดพ้นไปจาก
ความเป็นอนิจจังของสังขาร เข้าใจในแก่นสารชีวิต เช่นนี้จึงเป็นการ
สงเคราะห์อนุเคราะห์ที่สูงขึ้นไป

ในปริชานสูตรกัถิ ในปริญญาสูตรกัถิ พระพุทธองค์จึงได้ตรัส
ว่าบุคคลที่รู้จักจริง รู้แจ้งและเกิดนิพพิทาเพื่อหน่ายสามารถสลัดรูป
เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเสียได้นั้นแหละคือบุคคลที่เหมาะสมที่จะ
ขจัดความทุกข์ออกจากตนได้

ความทุกข์เดือดร้อนเป็นสภาพปกติที่มนุษย์จะพึงพบเจอ แต่
มนุษย์มักคิดตนไปก่อนไข้ หรือทำให้ทุกข์ที่เล็กน้อยกลายเป็นทุกข์ที่
ใหญ่โตไปโดยไม่รู้ตัว กล่าวคือบางครั้งเป็นทุกข์ทางกายเพียงเล็กน้อย
ก็ทำให้จิตใจเป็นทุกข์ไปด้วย ในนกุลปิตาสูตร พระสารีบุตร ได้กล่าว
กับคฤหบดีว่าอริยสาวกที่เข้าใจและปฏิบัติต่อขั้น 5 อย่างรู้เท่าทัน
จะทำให้จิตไม่เจ็บไปด้วยในขณะที่ร่างกายเจ็บป่วย

ความหมายที่ว่าพระพุทธองค์ทรงเป็นต้นแบบแห่งนัก
สงเคราะห์อนุเคราะห์ คือทรงมีพระทัยที่จะช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้น
จากความทุกข์ยากลำบาก แต่มีใจเพียงการช่วยเหลือด้วยวัตถุประสงค์ของ
หรือการช่วยเหลือทางกายเท่านั้น แต่ทรงมุ่งให้เกิดการพัฒนาด้าน
ในจิตใจของบุคคลเพื่อให้พ้นปัญญาของตน ให้มีปัญญาเป็นเกาะ
เป็นกำแพง ให้เข้าใจความทุกข์เดือดร้อนที่เกิดขึ้นและรับรู้อย่างมี
สติปัญญา พระพุทธองค์ทรงเป็นที่พึ่งให้สรรพสัตว์ก็จริง แต่สิ่งที่ทรง
มุ่งหวังไปกว่านั้นคือทรงหวังให้มนุษย์ได้พึ่งตนเองด้วยสติปัญญา
แก้ไขความทุกข์เดือดร้อนด้วยสติปัญญาซึ่งจะเป็นการสงเคราะห์
อนุเคราะห์อย่างยั่งยืนแท้จริง ดังนั้น ต้นแบบหรือตัวอย่างคือ
พระพุทธเจ้านี้จึงหมายถึงต้นแบบแห่งการเป็นผู้ช่วยเหลือเกื้อกูลอย่าง
มีเป้าหมายที่ยั่งยืนนั่นเอง ในขณะที่เดียวกันก็ทรงให้การสงเคราะห์
เฉพาะหน้าหรือสภาพปัญหาที่ทรงพบเห็นด้วย

2) พุทธสาวกกับธูระเพื่อสังคม

ตามหลักฐานในชั้นต้นคือพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการบริการเพื่อสังคมหรือเพื่อชนหมู่มากไว้ตั้งแต่ครั้งยังทรงพระชนม์อยู่ โดยทรงมอบหมายภารกิจให้กับพระอรหันต์สาวกชุดแรกจำนวน 60 องค์ ตามพุทธดำรัสรับสั่งแก่หมู่พระอรหันต์สาวกครั้งนั้นว่า

“พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

(วิ.ม. (ไทย) 4/32/35)

พุทธพจน์นี้ครอบคลุมธูระที่พระอรชรถกถาจารย์ได้จัดแบ่งไว้แล้ว คือการจาริกไปนั้นก็เพื่อประโยชน์สุข เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก และเป็นจุดหมายทางสังคมของพระพุทธานุศาสนิกชน

ปัญหาเรื่อง “ธูระ” ในพระพุทธานุศาสนิกชนในส่วนที่ว่าด้วยธูระเพื่อสังคม จึงเป็นหลักการที่เป็นไปตามหลักการพระพุทธานุศาสนิกชนที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้แล้วโดยทรงมีพุทธประสงค์ให้พระสงฆ์สาวกทั้งที่เป็นพระอรหันต์สาวก และพระเสขสาวกปฏิบัติให้เป็นประโยชน์สุขแก่ชาวโลก แม้จะมีการจัดแบ่งเป็น 2 คือ 1) คันถธูระ และ 2) วิปัสสนาธูระ หรือเพิ่มเป็น 3) สังคหธูระ ในความหมายของพระสงฆ์ปัจจุบัน เช่น พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวไว้ในปาฐกถา “พระพุทธานุศาสนิกชนกับความสมานฉันท์แห่งชาติ” เมื่อปี พ.ศ. 2550 ซึ่งท่านได้กล่าวถึงลักษณะของพระพุทธานุศาสนิกชนและธูระสำหรับพระสงฆ์โดยแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ 1) พระพุทธานุศาสนิกชนแบบวิชาการ (Exoteric or Intellectual Buddhism) เน้นคันถธูระ แปล

หรือห้องพระไตรปิฎก 2) พระพุทธศาสนาแบบประสบการณ์ลึกลับ (Esoteric Buddhism) เน้นวิปัสสนาธุระ และ 3) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Engaged Buddhism) เน้นการบริการสังคม ซึ่งเรียกว่า สังคหธุระ ทำหน้าที่สงเคราะห์ชาวบ้านด้วยสังคหวัตถุ ๔

พระไพศาล วิสาโล กล่าวว่ามีความพยายามที่จะนำเสนอธรรมาเพื่อสังคม หรือการทำหน้าที่ของพระสงฆ์เพื่อประโยชน์สาธารณะนั้น มีมาอย่างต่อเนื่อง ความพยายามที่จะนำพระพุทธศาสนาทอดตัวลง มาเกือบทุกยุคทุกสมัย ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นรูปธรรม รับผิดชอบ ต่อปัญหา เอื้ออาทรต่อความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์ซึ่งเป็นเพื่อน ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่นบทบาทของพระสงฆ์เพื่อสังคมในขบวนการ สรรโวทัยที่ประเทศศรีลังกา สรรโวทัยยึดพุทธธรรมเป็นหลักนำ และพระสงฆ์เป็นพลังขับเคลื่อน สรรโวทัยได้กลายเป็นสะพานที่นำ พระสงฆ์สู่ประชาชน ทำให้พระสงฆ์มีบทบาทในฐานะผู้นำชุมชน ทำให้ วัดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน ชาวบ้าน พระสงฆ์เป็นผู้กระตุ้น ให้ชาวบ้านนำเอาศักยภาพของตนเองออกมาพัฒนาเพื่อหมู่บ้าน ชุมชน พร้อมกับให้คำแนะนำ ให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

พระพุทธองค์ตรัสสอนพระสงฆ์สาวกหรือพุทธสาวกให้เป็น กัลยาณมิตรต่อประชาชน เป็นผู้นำแห่งสัมมาทิฏฐิ การประพฤติปฏิบัติ ของพุทธสาวกนั้นหากนำไปสู่การเป็นแบบอย่างในทางที่ผิดแม้มีวิญญูติ หรืออายุพรรษามาก มีคุณวุฒิ หรือมีความรู้ความสามารถ มียศบริวาร มีลาภสักการะหรือปัจจัยสี่พร้อมมูล แต่หากไม่ตั้งความปรารถนาหรือ ตั้งจิตในทางที่ชอบ (สัมมาทิฏฐิ) ก็หาได้ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อประโยชน์ เพื่อ ความสุข เพื่อความเจริญ แก่ชนมาก เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและ มนุษย์ไม่ ดังนั้น การทำงานด้านสงเคราะห์ จึงมีขอบเขตสำคัญบางอย่าง ที่พึงพิจารณา เช่น หากภิกษุทำการสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของหรืออื่นๆ ที่เป็นของสงฆ์แก่คฤหัสถ์ด้วยการเกลี้ยกล่อมเพื่อวัตถุประสงค์ของตน หรือเพื่อให้ผู้อื่นน้อมลาภสักการะมาสู่ตน ย่อมผิดไปจากพุทธประสงค์

ในเรื่องการวางตัวของพระสงฆ์ในบทบาทที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์นั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่าพระสงฆ์ควรอยู่ในฐานะผู้นำ คือนำทางสติปัญญา นำเรื่องจิตใจ ให้ความรู้ ความเข้าใจ ให้เกิดการพัฒนาขึ้นมาไม่ใช่เป็นผู้รับใช้สังคม เช่นนี้จะถือว่าเป็นบทบาทที่ชัดและเหมาะสม การทำเพื่อส่วนรวมไม่ใช่การทำเพื่อรับใช้ เพราะไม่ได้ทำเพื่อใครคนใดคนหนึ่ง คือแสดงบทบาทนำประชาชนไปสู่งานที่คนอื่นทำอยู่ เป็นแต่เพียงแสดงบทบาทตนเองให้ชัดเจน ตั้งอยู่ฐานะแห่งศรัทธา เป็นที่รวมพลังเพื่อให้คนอื่นทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

เมื่อพิจารณาแล้วฐานะเพื่อสังคมสำหรับพระสงฆ์จึงเป็นสิ่งที่มีอยู่แต่เดิมแล้วและเป็นการเดินตามพุทธพจน์หลัก เป็นจิตสำนึกทางสังคมของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในหลักคำสอนทั่วไปและระบบพระวินัยดังกล่าวแล้ว

การแสดงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ จึงต้องคำนึงถึงทั้งหลักพระวินัย คนที่เกี่ยวข้อง และสังคมส่วนรวม ที่ต้องปฏิบัติกลมกลืนกันไป เพราะพระสงฆ์ไม่อาจแยกขาดจากสังคมหรือชุมชนได้ ในขณะที่เดียวกันพระสงฆ์ก็ต้องเดินอยู่บนหลักการที่แข็งแรง ไม่อาศัยศรัทธาเป็นฐานไปเพื่อแสวงหาลาภสักการะ แต่เป็นการนำศรัทธาไปสู่ฐานสร้างประโยชน์สาธารณะ

หลักสำคัญที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนาไม่แปลกแยกออกจากสังคม เพราะพระสงฆ์ต้องอยู่ใกล้ชิดติดประชาชน ไม่แยกตัวตัดขาด แต่ไม่ถึงกับเป็นการคลุกคลี แต่เป็นหลักให้แก่สังคม ซึ่งสะท้อนมาจากที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าคนทั้งสองฝ่ายคือพระสงฆ์กับประชาชนต้องพึ่งพิงและมีหน้าที่ต่อกันและกัน (อุโลก อนุญญณินิสิตา) พระสงฆ์จะพิจารณาตระหนักอยู่เสมอว่าการใช้ชีวิตของเราอาศัยผู้อื่น (ปรปฐิพฐา เม ชีวิกา) คือในขณะที่ชาวบ้านถวายปัจจัย 4 หรือเรียกว่า อามิสทาน ฝ่ายพระสงฆ์ก็มีหน้าที่ให้ธรรม หรือเรียกว่า ธรรมทาน

หลักการที่แสดงถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อชุมชนสังคม จึงแสดงออกอย่างชัดเจน ดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย ต่างอาศัยซึ่งกันและกันด้วยอำนาจอามิสทานและธรรมทาน อยู่ประพฤติพรหมจรรย์นี้ เพื่อต้องการสลัดโอชะ เพื่อจะทำสิ่งที่สูงสุดแห่งทุกขโดยชอบ” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/287/294)

ดร.บี.อาร์.อัมเบตการ์ ได้กล่าวถึงเหตุผลการตั้งสังคมสงฆ์ขึ้นตามพุทธประสงค์ว่าอย่างน้อยมี 3 เหตุผล ได้แก่ 1) เพื่อให้มีสังคมของคณะบุคคลที่ใช้ชีวิตอย่างมีอุดมคติ สังคมสงฆ์จะเป็นแบบอย่างของชาวบ้านทั่วไป 2) เพื่อให้สังคมสงฆ์เป็นปัญญาชนที่จะสามารถจะให้คำแนะนำสั่งสอนประชาชนโดยปราศจากอคติ 3) เพื่อให้สังคมสงฆ์มีอิสระในการให้บริการประชาชน เพราะเป็นคณะบุคคลที่ไม่มีภาระผูกพันทางครอบครัว ดังนั้น 3 เหตุผลของการเกิดสถาบันสงฆ์ในทรรศนะของ ดร.บี.อาร์.อัมเบตการ์ จึงเป็นการสะท้อนความจำเป็นที่พระสงฆ์กับชาวบ้านต่างผูกพันกัน และวางตนในฐานะผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์กับสังคม ให้คำแนะนำให้การบริการสังคมตามหน้าที่อันสมควร

พระสงฆ์ จึงอยู่ในฐานะที่เป็นฝ่ายปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่ ส่วนฝ่ายคฤหัสถ์ก็อยู่ในฐานะผู้ส่งเสริมปัจจัย 4 เพื่อไม่ต้องกังวลและปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ แล้วจึงตอบแทนด้วยเมตตากรุณาชาวบ้านให้อามิสทาน พระสงฆ์ให้ธรรมทาน โดยมีจุดหมายเพื่อดำเนินไปสู่การพ้นทุกข์ด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย (พหุการสูตร) เป็นหลักการในทางพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ชาวพุทธทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์พึงปฏิบัติต่อกันและกัน และเมื่อกกล่าวถึงหลักความสัมพันธ์กับสังคม สามารถจะมองพระสงฆ์ใน 4 มุม ที่พระสงฆ์เองไม่อาจหนีหรือผลไปจากสังคมได้ ดังที่ พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต) อธิบายไว้ ดังนี้

1. พระสงฆ์เมื่อพิจารณาอย่างกว้าง ถือว่าเป็นบุคคลประเภทมีศีลธรรมมากในสังคมไทย

อาจจะช่วยเหลือเกื้อกูลพวกเขาให้พ้น [ให้พ้น]
วิบากกรรมได้มากกว่า

(คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2561: 16)

พระสงฆ์ถือว่ากิจที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์นั้นเป็นกิจที่พระสงฆ์ควรทำ และเป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านและถือว่านี้คือสิ่งที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของพระพุทธเจ้า ดังข้อคิดเห็นของพระครูสาครสังวรกิจ อดีตเจ้าอาวาสวัดยกระบัตร์ อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร ว่า

อาตมาโดยส่วนตัวตั้งแต่เป็นสมภารก็คิดไว้เลยว่า พระสงฆ์คือผู้บริการประชาชน ทำอย่างไรจึงจะให้ประชาชนได้อยู่ดีกินดี ให้มีความรู้ได้ สิ่งนี้เป็นสิ่งที่อาตมาตั้งใจมาแต่แรกก่อนจะมาอยู่ เพราะสมภารก็คือลัทธิภาระนั่นเอง...

พระไพศาล วิสาโล ได้ให้มุมมองต่อเรื่องนี้ว่า เมื่อพระครูฯ รูปดังกล่าวมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแล้วก็ได้ดำเนินการพัฒนาตำบล โดยนำวิถีคิดผ่านบทพระธรรมเทศนาให้ชาวบ้านหันมาปลูกมะพร้าวแทนต้นตาล หรือชี้ให้เห็นประโยชน์จากการเจ่าน้ำบาดาลบนธรรมาสน์ ท่านจึงกลายเป็นศูนย์กลางสร้างความสามัคคีให้กับชุมชน แสดงบทบาทในการทำให้ทัศนคติของชาวบ้านเปลี่ยนโดยการแสดงธรรม จะไม่กล่าวว่าตกเดือนเมื่อมีคนไม่พอใจตนเองแต่จะใช้เวทีคือธรรมาสน์แทนการปรับเปลี่ยนและสร้างความเข้าใจ ทำความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นคนกลางประสานความเข้าใจไม่ให้ปัญหาลุกลาม และทำหน้าที่สอนสั่งให้เกิดนิสัยประหยัดไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย

ในอดีตพระสงฆ์จึงใช้ชีวิตเป็นแหล่งบริการเบ็ดเสร็จ ทั้งด้านการอบรมศึกษา เป็นบริการแก่สังคมแบบหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งคือภาระ

บริการทางสังคมของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นบริการผ่านพิธีกรรม เป็นความสัมพันธ์กับประชาชน อาจเรียกว่าบทบาทในการบำรุงขวัญ ที่ผสมเรื่องศาสนากับวัฒนธรรมประเพณีของสังคม ซึ่งมีความสำคัญและมีผลต่อความเจริญ และความเสื่อมของศาสนาอยู่ด้วย สถาบันสงฆ์จึงต้องตั้งหลักตามหลักการพระพุทธศาสนาที่ว่า เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พหูชน เพื่อความสุขของพหูชน ดังนั้น สถาบันสงฆ์จึงควรหันกลับมาพิจารณาตั้งนี้ว่า

“เราน่าจะต้องมาพิจารณากันว่าพระศาสนาในปัจจุบัน โดยเฉพาะสถาบันสงฆ์ ได้ทำอะไรเพื่อประโยชน์สุขแก่พหูชน แคไหนเพียงไร หรือว่าขณะนี้จำกัดตัวเองอยู่ มองดูอะไรๆ พิจารณากิจการอะไรๆ อยู่แค่ภายในวัด เป็นอย่างนี้หรือไม่ เราจำกัดตัวเองแคบเกินไปหรือไม่ เราได้มองในแง่ประโยชน์สุขของพหูชนแคไหนเพียงไร”
(พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมปุตฺโต, 2523))

ข้อพิจารณาเบื้องต้น หากทบทวนจากแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ จะพบว่าพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่สังเคราะห์ประชาชน หรือการแสดงบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์นั้นยังมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในสังคม เพียงแต่ควรพิจารณาและตระหนักถึงบทบาทด้านจิตวิญญาณหรือปัญญามากกว่า แต่ไม่ได้หมายถึงลดหรือละทิ้งบทบาทส่งเสริมให้ประชาชนมีสัมมาชีพที่พอเหมาะพอดี ส่งเสริมให้มีความเข้มแข็ง รู้จักใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง หรือทำหน้าที่ประสานทั้งด้านโลกและด้านธรรม คือทำหน้าที่เผยแผ่ให้ความรู้ความเข้าใจ แนะนำการดำเนินชีวิตในทางที่นำไปสู่ความสุขความเจริญ รวมถึงการให้กำลังใจ ให้ดำเนินชีวิตด้านในอย่างมีสติสัมปชัญญะ

และเน้นย้ำเตือนบทบาทด้านการสงเคราะห์ที่ยังขาดหายไปโดดเด่น
ดังนี้

1. สงเคราะห์ฝ่ายจิตใจให้มีสติปัญญา รู้จักแก้ปัญหาด้วยตนเอง
2. สงเคราะห์ทางด้านศีลธรรม
3. สงเคราะห์ให้มีความสว่างทางวิญญาณ
4. สงเคราะห์ให้กินอยู่แต่พอดี
5. สงเคราะห์ด้วยธรรมทานมากกว่าการให้วัตถุ
6. สงเคราะห์ให้มีความเข้มแข็ง

จะสังเกตได้ว่าพุทธทาสภิกขุ ได้เน้นย้ำบทบาทหน้าที่ของ
พระสงฆ์ในการสงเคราะห์ประชาชนที่เน้นด้านจิตหรือปัญญา ให้
ความสำคัญกับการให้ธรรมมากกว่าให้วัตถุ ในแง่นี้เองพุทธทาสภิกขุ
จึงพยายามเสนอแนวคิดด้านพัฒนาคนพัฒนาโลกว่าไม่ควรสาละวัน
ไปกับการพัฒนาด้านวัตถุมากเกินไป มิฉะนั้นจะไม่มีคนดี และจะ
รกไปด้วยปัญหาต่างๆ ดังคำบรรยายที่ว่า

*“ถ้าอยากให้รกไปด้วยคนดี ของดี ก็จงพัฒนาจิต
ซึ่งเป็นผู้นำของกาย ถ้าอยากให้เต็มไปด้วยสิ่ง
โกลาหลวุ่นวาย ก็พัฒนาไปทางวัตถุให้มันท่วมจิต
...ถ้าจะให้รกไปด้วยปัญหายุ่งยาก รกไปด้วยความ
โกลาหลวุ่นวายก็จงพัฒนาวัตถุนี้ให้ท่วมจิต”*

(พุทธทาสภิกขุ, 2541:174)

บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในด้านนี้ จึงเท่ากับการทำให้
ประชาชนมั่นใจในสถาบันพระพุทธศาสนา มองเห็นซาบซึ้งในคุณค่า
ของพระสงฆ์ที่จะเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นแกนกลางของการ

พัฒนาไปในทางที่ดีหรือแก้ไขปัญหา เป็นผู้ชี้ทางดับทุกข์เดือดร้อน
ของประชาชนได้

พระสงฆ์กับธรรมาสน์จึงมีพื้นฐานมาจากแนวคิดการพึ่งพิง
และการมีหน้าที่ต่อกันและกันทั้งสองฝ่ายคือฝ่ายพระสงฆ์และฝ่าย
คฤหัสถ์หรือประชาชน เพราะขณะที่ชาวบ้านถวายปัจจัย 4 ด้วย
อามิสทาน ฝ่ายพระสงฆ์ก็มีหน้าที่ให้ธรรม หรือเรียกระดมทาน เป็น
ธรรมานุเคราะห์และควรคำนึงถึงสิ่งที่ยังขาดหายไปโนบอบาทหน้าที่
ของพระสงฆ์ตั้งที่พุทธศาสนิกชนได้เตือนไว้ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนเห็น
ว่าสถาบันสงฆ์ยังคงเป็นสถาบันที่มีความสำคัญและจำเป็นเคียงคู่กับ
ประชาชน

ไม่มีความแตกต่างสร้างแตกต่าง
ไม่มีแปลกเป้าหมายเพื่อไปถึง
ไม่มีจ้างฝักฝายในคำนี้
พุทธมีหนึ่งคือดับทุกข์เป็นแนวเดิน

(วุฒินันท์ กั้นทะเตียน)

เสริมแก้คิด สะกิดช่องว่าง

5.1 “พระสงฆ์ทำงานสาธารณสงเคราะห์ หรือให้การสงเคราะห์ประชาชนเหมาะสมแล้วหรือ?”

คำถามนี้มักเกิดมาจากทัศนคติแบบพุทธศาสนาบริสุทธิ์ หรือพุทธศาสนาเชิงอุดมการณ์ แต่ในขณะเดียวกัน ผู้ตั้งคำถามก็ได้สะท้อนและร่วมแสวงหาแนวทางเหมาะสมอยู่ด้วย เพราะสถานการณ์และบริบทของแต่ละสังคมนั้นมีความซับซ้อนเกินกว่าจะบอกว่าจะอะไรดีที่สุด?

เมื่อสังคมสงฆ์เข้ามาอยู่ร่วมในสังคมเดียวกันกับสังคมคฤหัสถ์ โดยไม่ได้แยกว่าเป็นพระบ้านพระป่าอีกต่อไป การไม่ดูตายในสุขทุกข์ของประชาชนจึงเป็นส่วนหนึ่งแห่งสำนึกของพระสงฆ์ด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ดังที่พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต) กล่าวว่า พระสงฆ์นั้นผลผลิตทางสังคม เป็นชาวพุทธที่อุทิศตนมากกว่าคนอื่น ๆ เมื่อมีโอกาสทางใดทางหนึ่ง จึงพร้อมที่จะสละ อุทิศ ให้การสงเคราะห์ตามความเหมาะสม การถือเอาโอกาสที่เข้ามาบวชเรียนเขียนอ่านจึงเป็นช่องทางทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและประชาชน พระสงฆ์และสังคมสงฆ์จึงเป็นเหมือนทัพหน้าทั้งทางสติปัญญาและการสนับสนุนให้เกิดการดำรงชีวิตที่ดีงามสำหรับประชาชน

หลวงพ่อกุณ ปริสุทโธ เป็นแบบอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ที่เห็นว่าการบวชจะเป็นโอกาสได้ช่วยเหลือผู้คนรวมถึงช่วยด้านสติปัญญา หรือจะเป็นการช่วยเหลือเรื่องการทำมาหากินของประชาชน ซึ่งไม่ได้หมายถึงการไปทำงานแบบชาวบ้านแล้วประกอบเป็นอาชีพ แต่เป็นการช่วยเหลือ ช่วยชี้แนะ นำทาง ด้งการทำงานของพระครูสาครสังวรกิจ อดีตเจ้าอาวาสวัดยกระบัตรอ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร ที่เห็นว่า พระสงฆ์คือผู้บริการประชาชน ที่ต้องคิดหาหนทางเพื่อให้ประชาชนได้อยู่ดีกินดี ให้มีความรู้

พระสงฆ์จึงเป็นผู้ให้ คือให้ทั้งด้านสติปัญญา ให้ความรู้ และให้ปัจจัยหนุนการดำรงชีพ บ้านแพ้ว รั้ว สมุทรสาครได้มีผลผลิตยังชีพแก่ประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม มีมะพร้าว มีน้ำบาดาล มีถนนหนทาง และการนำของพระสงฆ์คือพระครูสาครสังวรกิจ ได้ช่วยเอื้อให้เกิดการพูดจากับเจ้าหน้าที่รัฐ หรือฝ่ายบ้านเมืองได้สะดวกมากขึ้น ผสานความเข้าใจระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองได้

ช่องว่างที่เกิดกับประชาชน ไม่เพียงเรื่องการทำมาหากินหรือความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ แต่ยังหมายถึงช่องว่างการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่รัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย แต่หากย้อนหลังไปในอดีต พระสงฆ์ยังมีบทบาทช่วยเหลือในระดับรัฐด้วยซ้ำ ทั้งเป็นที่ปรึกษาพระราชามหาคษัตริย์ เช่น สมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว เป็นพระอาจารย์และให้พระสติแก่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเหตุการณ์แม่ทัพนายกองติดตามไม่ทัน ทำให้พระองค์ลงไปอยู่กลางวงล้อมข้าศึก พระอาจารย์ธรรมโชติ วัดเขานางบวช ลงเลขยันต์ตะกรุด ผ้าประเจียดที่ชาวบ้านค้ายบางระจัน

พระมหาช่วย ชาวเมืองพัทลุง ได้ชักชวนประชาชนให้ต่อสู้กับพม่าข้าศึก ทำตะกรุดผ้าประเจียดแจกประชาชนได้พร้อมๆกับประชาชน ตั้งค่ายสกัดทางทัพของพม่าที่จะยกไปเมืองนครศรีธรรมราช แต่ก็ยังไม่ได้ทำการรบพุ่งแต่อย่างใด เพราะทัพหลวงซึ่งมีกรมพระราชวัง

บวรฯ เป็นแม่ทัพและได้ทำให้ทัพพม่าพ่ายหนีไปในที่สุด หลังสงครามครั้งนั้น พระมหาช่วย สมครใจลาสิกขาออกมารับราชการ และได้รับฐานันดรในตำแหน่งกรมการเมืองพัทลุง เป็น “พระยาทุกขราชภรณ์” ในที่สุด

เพื่อที่จะสื่อว่าพระสงฆ์ในอดีต ก็มีบทบาทแบบหนึ่ง แต่อยู่ภายใต้ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประชาชน ทนเห็นความทุกข์เดือดร้อนของประชาชนร่วมชาติบ้านเมืองเดียวกัน ร่วมแผ่นดินเกิดเดียวกันไม่ได้ ดังชื่อตำแหน่งที่พระมหาช่วยได้รับที่มีความหมายชัดเจนในตัวเอง ความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชนในแต่ละยุคสมัยจึงแตกต่างกันไป

ปัจจุบัน ประชาชนไม่ได้ไปรบพุ่งตั้งทัพเหมือนในอดีตเพื่อที่จะขจัดข้าศึกศัตรู ข้าศึกศัตรูสำหรับประชาชนได้แปรสภาพเป็นความยากจน ความทุกข์ยากเรื่องทำมาหากินและภัยพิบัติต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วก่อความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สินมาให้แก่ประชาชน พระสงฆ์จะนิ่งเฉยดูตายต่อสถานการณ์ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ได้อย่างไร เพราะพระสงฆ์ยอมยึดคุณธรรมคือความเมตตากรุณา เพื่อช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากเป็นวิสัยอยู่แล้ว

ในงานศึกษาวิจัยของนิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ยังได้ชี้ว่าปัจจุบัน พระสงฆ์ที่ทำงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ไม่ได้เป็นที่ตั้งข้อรังเกียจของคฤหัสถ์ กลับเป็นที่คาดหวังที่จะให้พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาส และพระสังฆาธิการได้แสดงบทบาทด้านการพัฒนาสังคม หรือช่วยสงเคราะห์อนุเคราะห์สังคมไทยมากยิ่งขึ้น แม้จะมีการทำงานด้านนี้อยู่บ้างแต่ยังขาดการเผยแพร่และสื่อสารไปสู่สาธารณะ เพราะมีงานวิจัยที่ได้ศึกษาภาคสนามจำนวนหนึ่งที่ยืนยันว่ามีพระสงฆ์ทำงานด้านนี้และเป็นที่ยอมรับของสังคม เช่น กลุ่มพระจิตอาสาศิกขานุธรรม พระสงฆ์ที่พยายามฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ หรือมีส่วนร่วมกับชุมชนใน

การดูแลสิ่งแวดล้อมบนฐานพุทธธรรม กิจกรรมเชิงสาธารณเหล่านี้ เป็นสิ่งที่พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งได้ดำเนินมาแล้ว และดำเนินการอยู่ แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมเหล่านี้ยังคงเป็นที่คาดหวังและต้องการของ ประชาชน และเป็นการเสริมสร้างคุณค่าด้านจิตใจและการเกื้อกูลให้ เกิดการดำเนินชีวิตของประชาชนด้วย พระสงฆ์บางรูปบางคนจะ ให้การช่วยเหลือเกื้อกูลด้านวัตถุ บางรูปบางคนอาจให้การช่วยเหลือ ด้วยการให้สติปัญญาแก้ไขปัญหา พัฒนาตนเอง บางส่วนอาจเข้าไปมี ส่วนร่วม คือร่วมรับรู้ ร่วมสร้างสรรค์ ร่วมดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ หมู่บ้าน ชุมชน โดยเริ่มจากชุมชนท้องถิ่นที่เป็นบ้านเกิดเมืองนอน ของพระสงฆ์เองและขยายไปสู่สาธารณะ และลักษณะการให้การ สงเคราะห์ก็มีทั้งการให้วัตถุสิ่งของ การให้คำแนะนำปรึกษา การเป็น ผู้นำให้ความร่วมมือในกิจการงานเพื่อชุมชนสังคม หมู่บ้าน

บทบาทของพระสงฆ์ดังกล่าวจึงไม่ผิดไปจากข้อคิดเห็นของ พุทธศาสนิกชน ที่เน้นย้ำบทบาทด้านการสงเคราะห์ที่ควรยกระดับ และมีความเข้มข้นในแง่การให้การสงเคราะห์ทางสติปัญญา รู้จักแก้ไข ปัญหาด้วยตนเอง เป็นผู้นำที่ให้ความสว่างทางปัญญา สอนให้อยู่กิน แต่พอเหมาะพอดี ไม่ผูกติดกับวัตถุมากเกินไปจนเสียสมดุลชีวิต หาก พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ด้านแนะนำพร้าสอนด้านนี้ให้มากขึ้นๆ เท่ากับ เป็นการสงเคราะห์ที่ยั่งยืน

การช่วยเหลือเกื้อกูลโดยพระสงฆ์นั้นเกิดมาจากสถานการณ์ที่ แตกต่างกันไป หากเป็นยุคสมัยในอดีต พระสงฆ์ก็จะมีส่วนร่วมช่วย เหลือบ้านเมือง เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและนำการต่อต้านข้าศึกศัตรู ดังกล่าวแล้ว ดังนั้น พระสงฆ์กับงานสงเคราะห์ จึงเป็นพลังของกัน และกันระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านนั่นเอง

อาจกล่าวได้ว่าการที่พระสงฆ์ให้การสงเคราะห์ก็เพื่อ สงเคราะห์ให้มีความเข้มแข็ง แบ่งปันเพื่อสงเคราะห์ปัจจัยพื้นฐาน ร่วมชี้ร่วมดำเนินงาน ทั้งนี้ก็ต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งพระธรรมวินัย

- สงเคราะห์ให้มีความเข้มแข็ง กล่าวคือ เป็นสงเคราะห์ด้วยการให้สติปัญญา ให้รู้จักวิธีแก้ไขปัญหาชีวิตอย่างถูกต้อง
- แบ่งปันเพื่อสงเคราะห์พื้นฐาน กล่าวคือ เป็นสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ แบ่งปันเกื้อกูลด้วยปัจจัยสี่
- ร่วมชี้ร่วมดำเนินงาน กล่าวคือ เป็นการสงเคราะห์แบบเอาตัวเข้าไปประสานร่วมมือ ร่วมคิด เป็นแนวหน้านำเสนอเพื่อแก้ไข หรือเพื่อพัฒนาชุมชน สังคม
- บนพื้นฐานแห่งธรรมวินัย กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็นการสงเคราะห์ด้วยอามิสวัตถุหรือการให้คำแนะนำชี้ทางก็ย่อมกระทำอยู่บนพื้นฐานแห่งพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นแก่นกรอบแห่งความประพฤติปฏิบัติตามสมณวิสัย

5.2 “งานสงเคราะห์ชาวบ้านนี้เป็นแนวพุทธแบบมหายาน แต่แนวพุทธแบบเถรวาทไม่ชัดเจนเรื่องนี้”

คำถามนี้ จี๊จุดเพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างแนวปฏิบัติของพุทธเถรวาทกับพุทธมหายาน การมองพระพุทธรูปศาสนาแบบมหายานและเถรวาท เป็นมุมมองที่ถูกถ่ายทอดมาเชิงจารีต กล่าวคือ การมองพระพุทธรูปศาสนาแบบมหายานเป็นแบบ “ช่วยเหลือคนอื่นก่อน” ส่วนพุทธศาสนาแบบเถรวาท เป็นแบบ “ช่วยเหลือคนอื่นทีหลัง” หรือช่วยเหลือคนอื่นให้ถึงฝั่งก่อนส่วนเถรวาทนั้นต้องทำให้ตนข้ามฝั่งและไปถึงฝั่งก่อนแล้วค่อยช่วยเหลือ ซึ่งเป็นการมองตามสายตานักคัมภีร์ แต่ในทางปฏิบัติจริงแล้ว “การช่วยเหลือสรรพสัตว์” เป็นบทบาทของพระพุทธรูปทั้งสองนิกายที่อยู่ภายใต้ปีกของพระพุทธรูปศาสนาดั้งเดิมก่อนที่จะมีคำว่าเถรวาทหรือมหายาน

เหตุที่ชวนให้คิดว่าการสงเคราะห์เป็นเรื่องที่เด่นชัดในพุทธศาสนาแบบมหายาน ก็ด้วยการเผยแพร่และปฏิบัติของศาสนิกเป็นที่รับรู้และปรากฏให้เห็นประจักษ์ในหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะศาสนิกที่

ยึดตามแนวปฏิบัติของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ หรือเจ้าแม่กวนอิม หรือในภาษาจีนเรียกว่า “พระกวนอิมพ่อสัก” ซึ่งแปลว่าพระโพธิสัตว์ที่คอยเงี่ยโสตสดับเสียงของสัตว์โลก คือยึดแนวปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือสัตว์โลกให้พ้นจากทุกข์ลำบาก เพราะองค์เป็นแต่ผู้ให้ ผู้หนุนนำ ทำความดีต่างๆ ชี้ทางและสร้างคุณธรรม

แนวทางการปฏิบัติช่วยเหลือมนุษย์ในฝ่ายมหายาน จึงเป็นการช่วยเหลือแบบมนุษย์กับมนุษย์มากกว่า การยึดถือพระโพธิสัตว์เป็นแนวทางปฏิบัตินั้นมีลักษณะการปฏิบัติที่ไม่แยกแยะระหว่างโลกฆราวาสวิสัยกับโลกบรรพชิตวิสัย เพราะระบบแห่งวินัยบางเรื่องบางกรณีก็แตกต่างกันไป พุทธศาสนาฝ่ายมหายานมุ่งไปที่ผลคือให้การช่วยเหลือเพื่อบังเกิดผลลัพธ์ ส่วนแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลลัพธ์นั้นสามารถปฏิบัติได้ตามความถนัด ตามความพร้อมที่มีของบุคคลนั้นๆ

หากพิจารณาโดยพื้นฐานของพระพุทธศาสนาแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นพุทธฝ่ายเถรวาท หรือฝ่ายมหายานย่อมมีเป้าหมายเดียวกันคือ เพื่อช่วยเหลือสัตว์ที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตาม **แนวโพธิสัตว์มรรค** แนวทางของพระโพธิสัตว์ตามคติพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน หรือตามวิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์ ที่ถือปฏิบัติกันในจีน ธิเบต เป็นต้น โพธิสัตว์มรรคหรือโพธิสัตว์จรยานี้ เป็นสิ่งที่เริ่มจากโพธิจิต หรือจิตที่คิดดีใฝ่ดี บรรณานิติที่จะช่วยให้สัตว์โลกพ้นทุกข์ โสรจัจ จหงศ์ลดาธรมภ์ (2550) กล่าวไว้ในบทนำหนังสือแปลชื่อ “วิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์ (โพธิจรยานดาธ) ว่าท่านศานติเวาะ กล่าววว่าโพธิจิตนั้นมี 2 ประเภท คือ 1) จิตที่มุ่งมันต่อการตรัสรู้ 2) จิตของ ผู้ที่ลงมือเดินทางเพื่อเข้าถึงการตรัสรู้ตาม ที่มุ่งมันนั้น และโพธิจิตประเภทสองนี้เองเป็นต้นทางของแนวคิดที่ว่าผู้ที่จะเดินทางเข้าถึงเส้นทางแห่งการตรัสรู้ จะให้การช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้บรรลุหรือพ้นทุกข์ก่อน และจิตที่คิดช่วยเหลือผู้อื่นนี้ถือว่าเป็นบุญที่ยิ่งใหญ่มาก

ท่านसानติเทวะ ได้กล่าวไว้ว่า

“ข้าฯ ควรกำจัดทุกข์ของผู้อื่นด้วยเหตุที่ความทุกข์นั้นก็เหมือนกับความทุกข์ของข้าฯเอง ข้าฯ ควรจะดูแลผู้อื่น เพราะว่าพวกเขาเป็นสัตว์โลกเช่นเดียวกับที่ข้าฯ เป็นสัตว์โลกเหมือนกัน เมื่อความสุขเป็นที่น่ายินดีแก่ผู้อื่นและตัวข้าฯ เองแล้วมีอะไรที่พิเศษเกี่ยวกับตัวข้าฯ ที่ข้าฯ จะพึงหาความสุขสำหรับตัวข้าฯเองเพียงคนเดียว”

(โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์, ผู้แปล)

การบำเพ็ญหรือการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ เป็นแนวปฏิบัติที่ยึดตามพระบรมศาสดาเมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์โดยเฉพาะ การตั้งจิต (โพธิจิต) เพื่อช่วยเหลือสัตว์โลก ในบารมี 6 หรือแนวปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ก็เริ่มด้วยข้อทานเป็นต้นไป คือ 1) ทาน 2) ศีล 3) ชั้นดี 4) วิริยะ 5) สมาธิ และ 6) ปัญญา

ส่วนพระพุทธศาสนาเถรวาท ยึดปฏิบัติตาม **แนวอหัตมรรค** หรือการปฏิบัติเพื่อบรรลुพระอรหันต์ ล้วนขึ้นไปในทางช่วยเหลือขันธ์สรรพสัตว์ให้ข้ามพ้นวิญญูสงสาร เพื่อดับทุกข์ เช่น การปฏิบัติตามบารมี 10 ตามแนวทางแห่งอหัตมรรค ย่อมเริ่มต้นบารมีคือการให้ทาน การสละ หรือการปฏิบัติตามโพธิสัตวมรรค ย่อมถือเรื่องกุศลหรือทาน เป็นข้อปฏิบัติเช่นกัน

แนวการปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์นี้ก็ได้แตกต่างไปจากแนวที่พระพุทธองค์ทรงวางเอาไว้ โดยทรงสอนไว้ว่ามนุษย์ควรช่วยเหลือกันและกัน ไม่ควรกระทำในสิ่งที่ตนเองก็ไม่อยากให้คนอื่นทำต่อตนเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า

สัตว์ทั้งปวง ย่อมหวาดหวั่นพรั่นพรึงต่ออาชญา
(การลงโทษลงทัณฑ์) สรรพชีวิตย่อมกลัวต่อความ
ตาย บุคคลควรทำตนให้เป็นอุปมาแล้ว (เอาใจเขา
มาใส่ใจเราแล้ว) ไม่ควรฆ่า ไม่ควรใช้ให้ (คนอื่น) ฆ่า

สัตว์ทั้งปวง ย่อมหวาดหวั่นพรั่นพรึงต่ออาชญา
(การลงโทษลงทัณฑ์) ชีวิตเป็นที่รักหวงแหนของ
สรรพสัตว์ บุคคลควรทำตนให้เป็นอุปมาแล้ว (เอา
ใจเขามาใส่ใจเราแล้ว) ไม่ควรฆ่า ไม่ควรใช้ให้
(คนอื่น) ฆ่า

ผู้ที่ (ต้องการ) แสวงหาความสุขเพื่อตนเอง (แต่กลับ)
เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายที่ปรารถนาความสุขด้วย
อาชญา ผู้นั้นย่อมไม่ได้ความสุขในโลกหน้า (ส่วน)
ผู้ที่ (ต้องการ) แสวงหาความสุขเพื่อตนเองแล้ว
ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายผู้ปรารถนาความสุข
ด้วยอาชญา ผู้นั้นย่อมได้ความสุข...

(ขุ.ธ. (บาลี) 25/20/32)

ความหมายตามพุทธวจนะข้างต้นก็คือการที่มนุษย์มีควรวจิต
ประกอบด้วยความเมตตากรุณาเป็นทุนเดิม หากจิตใจหรือความคิด
เบียดเบียนข่มเหงกันและกันไม่ ในทางกลับกัน มนุษย์ควรให้ความ
ช่วยเหลือเอื้อจางต่อกันและกัน ไม่ควรกระทำสิ่งที่เป็นความเดือด
ร้อนแก่กันและกัน

ดังนั้น ต่อคำถามที่ว่างานสงเคราะห์เป็นเรื่องเด่นในฝ่าย
มหายานมากกว่าเถรวาทจึงไม่อาจกล่าวได้โดยเบ็ดเสร็จ เพราะแท้จริง

แล้ว พระพุทธศาสนาโดยพระพุทธเจ้า พุทธสาวก-สาวิกา รวมถึง อุบาสก อุบาสิกา ย่อมมีฐานแห่งความเมตตากรุณาเป็นที่ตั้งอยู่แล้ว และพร้อมหิบบิณฑิยาช่วยเหลือเมื่อมีความพร้อม แนะนำชี้ทางเมื่อมีความสามารถที่จะแนะนำ สัตว์ผู้ตกทุกข์ได้ยากย่อมถือว่าเป็นภาระหน้าที่ของคนดีที่จะหิบบิณฑิยาช่วยเหลือด้วยความเต็มใจและเต็มใจที่ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา (ทุกขิตัสสะ สักกัจจะ กะโรติ) ถ้าหากศาสนาซึ่งเป็นที่บ่มเพาะคนให้เป็นคนดีไม่ได้ทำหน้าที่ของคนดีแล้วศาสนาก็มีความหมายต่อสังคมและต่อมนุษย์ได้อย่างไร

ธรรมสรรค์สร้างสู่ แนวทางปฏิบัติเพื่อสังคม

ดังกักแล้วไว้

ในช่อก่อนหน้าในขณะทีพุทธศาสนาเถรวาทยึดแนวปฏิบัติเพื่อบรรลุพระอรหันต์ และพุทธศาสนามหายานยึดแนวปฏิบัติตามแบบพระโพธิสัตว์คือดำเนินทางเพื่อช่วยเหลือสัตว์โลกก่อนแต่ก็ไม่ได้ทิ้งความตั้งมั่นเพื่อบรรลุโพธิญาณ ฐานแห่งจิตที่สำคัญในเรื่องนี้คือจิตที่มีเมตตากรุณา หรือจิตที่คิดและปรารถนาดี จิตที่เอ็นดูสงสารสัตว์อื่น ความคิดหรือจิตที่เป็นฝ่ายดีนี้พระพุทธศาสนาเรียกว่าเป็นกุศลจิต และเมื่อมีความมุ่งมาดปรารถนาจะทำเพื่อคนอื่น สัตว์อื่นก็เรียกว่า กุศลฉันทะ คือเพียรพยายามทำสร้างกุศลหรือความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ส่วนที่ทำได้แล้วก็รักษาไว้ไม่ให้เสื่อมสูญไป พร้อมกันนั้นก็เพียรพยายามป้องกันมิให้สิ่งที่ไม่ดีเกิดขึ้นมาบั่นทอนจิตใจ หรือเมื่อสิ่งที่ไม่ดีเกิดขึ้นก็ตั้งใจสลละทิ้งเสีย

การที่พระสงฆ์ได้ทำงานในรูปแบบต่างๆ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ประชาชน ชุมชน สังคม ย่อมเป็นผลมาจากจิตที่งดงามดีงามเป็นหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งในนี้อาจยกชุดคุณธรรมสำคัญเพียง 2 หลักมาเพื่อพิจารณา ได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 ที่เป็นส่วนคุณธรรมด้านใน หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นคุณธรรมภาคปฏิบัติหรือการแสดงออก แล้วกลายเป็นหน้าที่ด้านการให้การสงเคราะห์ หรือเป็นวัตรสำหรับปฏิบัติของพระสงฆ์

ในหลักพรหมวิหาร 4 นั้น คุณธรรมคือความเมตตา ซึ่งเป็นข้อแรก หมายถึงการมีน้ำใจที่ใฝ่ประโยชน์สุขแก่คน คุณธรรมข้อที่สองคือกรุณา หมายถึงการรับรู้ความทุกข์ที่คนอื่นประสบอยู่และต้องการดับทุกข์เดือดร้อนให้ คุณธรรมสองข้อแรกนี้เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงสภาพจิตที่ตึงงามดงาม สวยงาม ส่วนพรหมวิหารข้อว่าด้วยมุทิตา ก็คือจิตที่ต้องการและแสดงออกเมื่อผู้อื่นมีความสุข ความสำเร็จในชีวิต และอุเบกขา ก็คือสภาพจิตที่ปรารถนาและอยากเห็นคนอื่นตั้งอยู่ในคุณธรรมความดี ความถูกต้อง กล่าวโดยรวม พรหมวิหาร เป็นคุณธรรมหนุนให้เกิดความนึกคิดที่ชอบ (สัมมาสังกัปป) ความคิดเสียสละ ความคิดที่ไม่มีความละโลก ความคิดไม่เบียดเบียน และตั้งใจทำให้เกิดสิ่งที่ดีๆ (ฉันทะ) คือเต็มใจที่จะสละ ยินดีที่จะให้มีจิตใจพร้อมสละออก (จาคเจตนา) จึงเกิดเป็นการกระทำที่เป็นไปเพื่อการสงเคราะห์ และเมื่อสภาพจิตเต็มอิมด้วยเมตตากรุณาแล้ว จึงแปรสภาพเป็นการกระทำในรูปแบบต่างๆ คือแปรเป็นการให้ (ทาน) แปรเป็นการพูดการแนะนำ (ปิยวาจา) การบำเพ็ญประโยชน์ (อตถจริยา) และการนำตัวเองเข้าไปประสานสมานกับชุมชนสังคมเพื่อก่อประโยชน์สุข (สมานัตตตา)

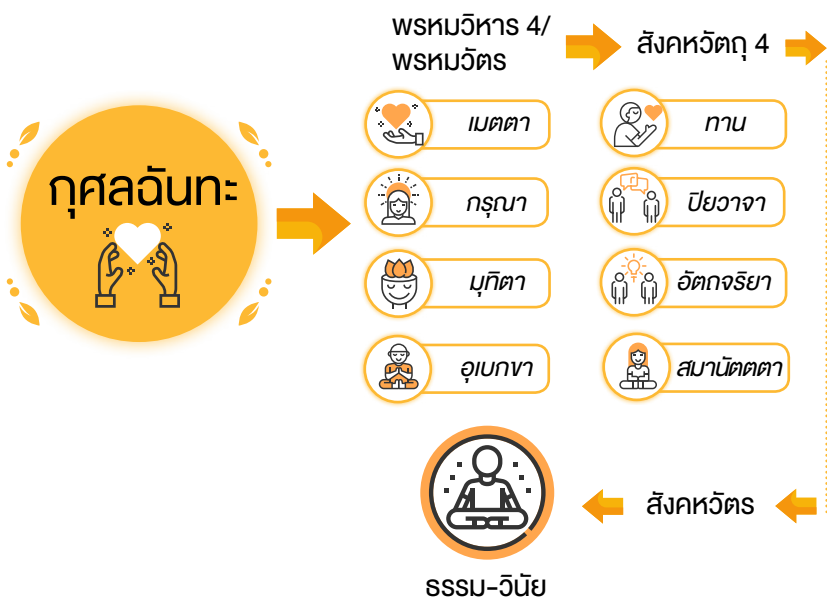
จุดตั้งต้นของพรหมวิหาร 4 คือความคิดอยากจะทำให้ดี ความต้องการที่จะทำให้ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน ประสบทุกข์ภัย ได้ประสบประโยชน์สุข พรหมวิหาร จึงเป็นฐานมั่นที่สำคัญในจิตใจของบุคคลที่ประเสริฐ

บุคคลที่พร้อมจะหยิบยื่นช่วยเหลือสัตว์ผู้ประสบทุกข์ยาก เรียกว่าเป็นบุคคลผู้ประเสริฐ เพราะเป็นผู้มีวัตรปฏิบัติประดุจพระพรหมหรือผู้ประเสริฐ หมายถึงมีพรหมวิหารเป็นเครื่องนำทางชีวิต และมีได้แสดงความประเสริฐไว้แต่ภายในจิตใจเท่านั้น ยังได้ลงมือดำเนินการปฏิบัติการณ์ในรูปของสังคหวัตถุ มีทาน เป็นต้น จึงอาจเรียกว่าจากคุณธรรมแบบ “พรหมวิหาร” สู่อารมณ์ปฏิบัติที่เรียกว่า “สังคหวัตถุ”

และมีได้ปฏิบัติคลาดเคลื่อนไปจากหลักพระธรรมหรือพระวินัย การให้การสงเคราะห์ที่ไม่ได้ผิดไปจากหลักพระธรรมวินัยนี้อาจเรียกได้ว่าเป็น “สังคหัตถ์” หรือการปฏิบัติหน้าที่สงเคราะห์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งพระธรรมวินัยนั่นเอง

พรหมวิหารที่เป็นคุณธรรมหนุนนำในจิตใจของพระสงฆ์ นักสงเคราะห์ อาจเรียกว่าเป็น “พรหมวัตร” คือเป็นหน้าที่พึงปฏิบัติ และเมื่อปฏิบัติลงมือกระทำตามแนวทางของสังคหัตถ์ 4 ก็เรียกว่าเป็น “สังคหัตถ์” และหน้าที่พึงปฏิบัติด้านการสงเคราะห์ที่ตั้งอยู่บนหลักการคือธรรมและวินัย ก็สามารถเรียกได้ว่าเป็น “สังคหัตถ์” ได้ในที่สุด อาจพิจารณาจากแผนภาพดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 3 แสดงหลักอันตะจุดตั้งต้นของคุณธรรม

ที่มา : ปรับปรุงจากสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2562: 32

จากแผนภาพที่แสดงไว้ คุณธรรมหรือธรรมะจึงเป็นเครื่องนำทางสร้างสรรค์ไปสู่การปฏิบัติเพื่อสังคมได้อย่างเหมาะสมดีงาม โดยคุณธรรมที่ผลักดันหนุนนำให้เกิดการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น คือกุศลฉันทะ ปราบณาหรือต้องการทำในสิ่งที่ดี สิ่งที่ต้องการทำให้ดี นั้นมีอยู่ในจิตที่มีเมตตา มีกรุณา มีมุทิตา และมีอุเบกขา ดังกล่าวแล้ว สภาพจิตเช่นนี้เป็นสภาพจิตที่สูงส่ง เป็นสภาพจิตที่มีอยู่ในบุคคลที่มีความรับผิดชอบสูงคือเป็นผู้ใหญ่คือมีพรหมวิหารธรรม คนที่จะเป็นผู้นำ เป็นผู้ควรแก่การนับถือจะสังเกตได้จากการมีคุณธรรมทั้ง 4 นั้น เช่น มีอยู่ในบิดา-มารดา มีอยู่ในพระราชามหากษัตริย์ บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นพ่อแม่ ย่อมดูแลช่วยเหลือลูกๆ ไม่ว่าจะในยามทุกข์หรือสุข เช่นเดียวกันกับพระมหากษัตริย์ที่จะต้องปกป้องคุ้มครองอาณาประชาราษฎร์ รับผิดชอบต่อทุกข์ยากของไพร่ฟ้าประชาชน พระสงฆ์ซึ่งเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนก็ย่อมรู้สึกถึงความสุข-ทุกข์ของประชาชนด้วยและให้การสงเคราะห์อนุเคราะห์แบบพ่อแม่ดูแลลูกด้วยน้ำใจอันบริสุทธิ์เช่นเดียวกัน

ดำรงพุทธศาสนา

งานด้านสาธารณสงเคราะห์สำหรับพระสงฆ์นั้นเป็นงานที่บ่งบอกถึงความสำคัญของสถาบันสงฆ์ ความเป็นสถาบันที่มีคุณภาพและเป็นตัวบ่งชี้ถึงความดำรงมั่นแห่งพระพุทธศาสนาด้วย มิใช่เป็นเพียงสถาบันแต่ในนามเท่านั้นแต่หมายถึงการนำหรือการทำให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เป็นผู้ชี้ทางสว่างในที่มืด เป็นผู้ชี้ทางบรรเทาทุกข์ และ ชี้สุขเกษมสันต์ หากพระสงฆ์และสถาบันไม่ได้ทำหน้าที่ “ดับทุกข์” ให้กับประชาชนก็จะพลาดเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธองค์ตรัสและแสดงเรื่องทุกข์และความดับทุกข์เท่านั้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“เราสอนเรื่องทุกข์และทางดับทุกข์เท่านั้น”

(ส.ข.17/214/115; ส.สพ. 18/770/413)

การทำหน้าที่ดังกล่าวได้จึงเท่ากับได้ช่วยกัน “ดำรงพุทธศาสนา” ไว้ได้ หากพระสงฆ์ซึ่งเป็น ศาสนทายาทผู้ดำเนินตามรอยบาทแห่งพระศาสดา มิได้ทำหน้าที่ดับทุกข์ให้กับประชาชนผู้ยังมีความทุกข์ยากลำบากจะหาความมั่นคงได้อย่างไร จะหาคุณค่าความหมายในความเป็นสถาบันสงฆ์ได้อย่างไร ดังนั้น ตราบไคที่เหล่าสัตว์ยังคงอยู่ในความทุกข์ยากลำบาก พระสงฆ์ย่อมมีเมตตาจิต มีกรุณาธรรมเพื่อดำเนินการให้การสงเคราะห์อนุเคราะห์เหล่าสัตว์นั้นให้ได้รับประโยชน์สุขตามสมควร

แก่นสารธรรมสงเคราะห์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นการนำเสนอความหมายตามบริบทที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มตั้งแต่ความหมายตามรูปศัพท์ หรือตามพยัญชนะ และความหมายตามการอธิบายความ หรือตามอรรถะ ที่พิจารณาจากพุทธพจน์และตามอรรถาธิบายของพระอรรถกถาจารย์ โดยผู้เขียนได้สรุปว่าคำว่าสารธรรมสงเคราะห์ในคัมภีร์พุทธ หมายถึง “การบำเพ็ญประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ โดยการให้กำลังกาย ให้กำลังสติปัญญา ใช้ทักษะความถนัดความเชี่ยวชาญ หรือความสามารถเพื่อดำเนินกิจการให้เกิดประโยชน์ ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม”

ส่วนการนำเสนอในแง่หลักการ ที่มาที่ไปของงานสารธรรมสงเคราะห์นั้นได้ข้อสรุปว่าล้วนเกิดมาจากหลักธรรมและระบบแห่งวินัยสงฆ์ตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ แต่ข้อสรุปสำคัญที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอไว้ในส่วนท้ายของหนังสือเล่มนี้คือชุดคุณธรรมที่สำคัญ และเป็นคุณธรรมที่เป็นแรงผลักดันก่อให้เกิดงานแบบสารธรรมสงเคราะห์ หรือการสงเคราะห์สังคม

ชุดคุณธรรมที่เปรียบเสมือนแม่แรงที่มีพลังหนุนให้พระสงฆ์ได้ทำงานเพื่อสังคม คุณธรรมดังกล่าวเริ่มต้นจากความคิดความปรารถนาที่เป็นกุศล แล้วจิตนั้นก็ทำงานแบบต่อเนื่องไปอีกด้วยการทำให้จิตมีความเมตตา มีความปรารถนารักใคร่เพื่อนมนุษย์ มีความกรุณาคิดช่วยเหลือสงสารผู้ประสบทุกข์ยากลำบาก มีจิตพลอยชื่นชมยินดีมีมุทิตา และมีจิตปรารถนาให้ผู้อื่นใช้ชีวิตที่ถูกทำนองคลองธรรม เมื่อจิตเป็นจิตที่มีคุณธรรมดังนี้ จึงไม่ได้เป็นข้อกังขาสงสัยใดๆ ว่าพระสงฆ์จะทำงานด้านสารธรรมสงเคราะห์เหมาะสมหรือไม่ เป็นจรรยาบรรณคือเป็นไปตามแนวคันถุระหรือวิปัสสนาธุระหรือไม่ เพราะทำที่สุดแล้ว งานด้านการสงเคราะห์คืองานที่เป็นไปเพื่อขจัดความทุกข์ เพื่อความดับทุกข์ตามแนวที่พระพุทธองค์ตรัสสอนให้ เป็นต้นแบบต้นทางไว้แล้ว

บรรณานุกรม

ดาไล ลามะ. (2553). *ดาไล ลามะ วัจนะจากใจ*. แปลโดย สมถักษณ์ สว่างโรจน์.

กรุงเทพฯ : แสงดาว. *ประชุมพระธรรมบรรยายมหายานของท่าน
พระอาจารย์จื๋นธรรมสมาธิวัตร (โพธิ์แจ้) เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายจีนิกาย.*

(2504). พระนคร: โรงพิมพ์ ท่งเชียงไท.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2550). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์*

ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.

_____. *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 35. กรุงเทพฯ : สำนัก
พิมพ์ผลิธัมม์, 2555:

พระราชปัญญาเมธี (สมชัย กุสลจิตโต). (2548). *พระพุทธศาสนา : แนวคิด*

เพื่อพัฒนาสังคมและการเมือง. กรุงเทพฯ : นิติธรรมการพิมพ์.

พระราชวรมุนี, (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2523). *ชาวพุทธกับขบวนการของ*

สังคม, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระไพศาล วิสาโล. (2529). *พุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2551). *มาติกาโชติกะ ธัมมสังคณีสรุปถนินสละ*

(หลักสูตรชั้นจุฬารักษิณิกะเอก). กรุงเทพฯ : หจก. ทิพยวิสุทธี.

พุทธทาสภิกขุ. (2537). *การสังคสมงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่*. นนทบุรี:

บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.

_____. (2541). *บรมธรรมภาคต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ

ธรรมทานมูลนิธิ.

_____. (2547). *ธรรมสังคสมงเคราะห์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ

ธรรมทานมูลนิธิ.

- มหาวิทยาลัยมหิดล. (2550). *BUDSIR VI for Windows*. [พระไตรปิฎก ฉบับคอมพิวเตอร์ เวอร์ชัน 6]. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ราชีพ เมห์โรตตระ. (2561). *สนทนากับองค์ทะเลลามะ ว่าด้วยชีวิต การดำเนินชีวิต และความสุข*. แปลโดย สุมนัสสาวาจรัต ภิญโญวัฒน์ชีพ. กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์.
- วุฒินันท์ กันทะเตียน. (2541). “พระสงฆ์กับการเมือง: แนวคิดและบทบาท ในสังคมไทยปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขา วิชาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2562). *คนที่เก่งจริง ไม่เอาความ ยิ่งใหญ่มาแปลกแยกตัว แต่เอาพลังร่วมสร้างสรรค์บูรณาการเข้าใน สังคม*. กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์สวย.
- โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์, (2550). *วิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์ (โพธิจรรยาวัตร) ศานติเทวะ*. 1 มิถุนายน 2562 https://www.academia.edu/199554/...A7_.

เกี่ยวกับผู้เขียน

วุฒินันท์ กัทกะเตียน สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี 9 ประโยค ซึ่งเป็นการศึกษาขั้นสูงสุดในแผนกบาลีศึกษาของคณะสงฆ์ไทย อีกทั้งสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาอังกฤษ) ต่อด้วยมหาวิทยาลัยมหิดล (อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ) และกลับมาสำเร็จการศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มีผลงานการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพระไตรปิฎกและการพัฒนาสุขภาพะ ภูมิสถาปัตยกรรมตามแนวพระพุทธศาสนา และยังให้ความสนใจเกี่ยวกับการค้นคว้าวิจัยพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่อีกด้วย

เมื่อลงหลักปักใจให้สงเคราะห์
ย่อมรู้เหมาะรู้ควรอย่างถ้วนถี่
เมื่อเดินตามรอยบาทชาติมุณี
ย่อมไร้ที่บ่นท้อต่อทุกข์ทน
เพราะเป็นพระคือเป็นผู้ให้พึ่ง
ใจเป็นหนึ่งแข็งแกร่งทุกแห่งหน
ยึดเมตตาช่วยเหลือเพื่อปวงชน
ยึดหัวใจเป็นคนบนทางธรรม
วุฒิบัณฑิต กัมตะเตียน

โดย

โครงการการศึกษาแนวทางสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำนักสนับสนุนสูงภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างสรรค์เสริมคุณภาพ (สส.)

โดยความร่วมมือกับสำนักงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม
และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย